

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
«Кәсіпқор» Холдингі» коммерциялық емес акционерлік қоғамы

Ж.Ж.ЖОНҚАРБАЕВА, Т.С.ЕСҚАЛИЕВА, Н.С.РЕДЬКО,
А.С.МАМЕТЕКОВА

КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТЕХНОЛОГИЯСЫ

*0101000 «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту»
мамандығы бойынша техникалық және кәсіптік, орта білімнен
кейінгі білім жүйесі үшін өзектендірілген үлгілік оқу жоспарлары мен
бағдарламалары бойынша оқу құралы ретінде әзірленген*

Нұр-Сұлтан, 2019

УДК 373
ББК 74.100 я 722
К69

Көркемдік білім беру теориясы мен технологиясы. Оқу құралы /Ж.Ж.Жонкарбаева, Т.С.Есқалиева, Н.С.Редько, А.С.Маметекова/ Нұр-Сұлтан: «Кәсіпқор» Холдингі» коммерциялық емес акционерлік қоғамы, 2019ж.

ISBN 978-601-333-715-9

«Көркемдік білім беру теориясы мен технологиясы» оқу құралы, 0101000 - «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» мамандығы бойынша техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейін білім беруге арналған өзектендірілген типтік оқу жоспарлары мен бағдарламалары негізінде КМ04 «Білім туралы ақпаратты беру, өз бетінше білім алуға үйрету» кәсіптік модуліне арналып жазылған.

Модульді оқыту нәтижесінде студенттер мектепке дейінгі балаларға көркемдік білім беру әдістерін меңгереді, тәрбие мен оқытуды ұйымдастырудың инновациялық технологиялары мен әдістемесін, тәрбие мен оқытудың әдістері мен нысандарын, құралдарын қолданады. Педагогикалық және гуманитарлық колледж студенттерінің алған білімдерін практика жүзінде іске асыруды меңгертуге бағдарланған.

Оқу құралы 7 тараудан, глоссарий, пайдаланған әдебиеттер және оқу құралы тізімінен тұрады.

Оқу құралының мазмұны техникалық және кәсіптік білім беру оқу орындарында педагог маман дайындауға негіз бола алады.

УДК 373
ББК 74.100 я 722

Рецензентер:

- «Білім» бейіні бойынша ОӘБ «Ж.Мусин атындағы Көкшетау жоғары қазақ педагогикалық колледжі» МКҚКі;
- «Қазақстан қант, тамақ және қайта өңдеу өнеркәсібі қауымдастығы» ЗТБ.

«Оқулық» Республикалық ғылыми-практикалық орталығымен ұсынылған

© «Кәсіпқор» Холдингі» КЕАҚ, 2019 ж.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ	5
I ТАРАУ. БАЛАБАҚШАДАҒЫ КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТЕХНОЛОГИЯСЫ МІНДЕТТЕРІ МЕН МАЗМҰНЫН МЕНГЕРУ	6
§ 1. Бейнелеу өнері әдістемесінің тарихынан қысқаша мәліметтер. Бейнелеу өнерінің түрлері	6
§ 2. Көркем білім беру теориясы мен технологиясын оқытудың мақсаты мен міндеттері	17
II ТАРАУ. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ КӨРКЕМ ӨНЕРГЕ ҮЙРЕТУДІҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ	20
§ 1. Мектепке дейінгі баланың жан-жақты дамуы үшін бейнелеу іс-әрекетінің маңызы	20
§ 2. Мектепке дейінгі баланың еңбек тәрбиесіне бейнелеу өнерінің әсері	27
§ 3. Бейнелеу өнері арқылы эстетикалық көзқарастар мен талғамдарды дамыту	29
III ТАРАУ. БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІН ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ БАҒДАРЛАМАСЫ	33
§1. Мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиелеу мен оқытудың қолданыстағы үлгілік оқу бағдарламасы бойынша «Шығармашылық» білім беру саласының міндеттері мен мазмұны	33
§ 2. Бағдарламаны іске асыру барысында күтілетін білім, білік, дағдылар, нәтижелер	38
§ 3. Бағдарламаны құру принциптері	45
IV ТАРАУ. ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ	49
§1. Оқытудың көрнекі, сөздік және практикалық әдістері	49
§2. Әр түрлі жастағы топтарда оқытудың ойын тәсілдерін қолдану	61
V ТАРАУ. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНИКА МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР	69
§1. Бейнелеу өнеріндегі ТРИЗ әдістері мен тәсілдері	69
§2. Бейнелеу өнері бойынша ұйымдастырылған оқу қызметіндегі жобалау әрекеті	76
§3. Проблемалық оқыту технологиялары	80
§4. В.А.Силивон технологиясы	82
VI ТАРАУ. ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ОҚУ ҚЫЗМЕТІ–БАЛАЛАРДЫ БЕЙНЕЛЕУ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ ТҮРІ РЕТІНДЕ	89
§1. Бейнелеу өнері бойынша ұйымдастырылған оқу қызметін ұйымдастыру және өткізу	89
§2. Ұйымдастырылған оқу қызметіне дайындық	90
§3. Сурет салу, мүсіндеу, аппликация бойынша ұйымдастырылған оқу қызметінің құрылымы	93

VII ТАРАУ. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА	
КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ	95
§1. Әр түрлі жастағы топтарда сурет салуға үйрету әдістемесі	95
§2. Әр түрлі жастағы топтарда мүсіндеуге үйрету әдістемесі	100
§3. Әр түрлі жастағы топтарда аппликацияға үйрету әдістемесі	106
§4. Әр түрлі жастағы топтарда құрастыруға үйрету әдістемесі	110
ҚОРЫТЫНДЫ	120
ГЛОССАРИЙ	121
КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУ ТЕОРИЯСЫ МЕН ТЕХНОЛОГИЯСЫ	
БОЙЫНША ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫ	122
ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ЖӘНЕ ОҚУ ҚҰРАЛДАРЫ	132

КІРІСПЕ

«Көркемдік білім беру теориясы мен технологиясы» оқу құралы 0101000 «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту» мамандығы бойынша техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейін білім беруге арналған өзектендірілген типтік оқу жоспарлары мен бағдарламалары негізінде КМ 04 - «Білім туралы ақпаратты беру, өз бетінше білім алуға үйрету» кәсіптік модуліне арналып жазылған.

Бұл модуль білім алушыларға мектепке дейінгі ұйымдардағы көркемдік білім беру теориясы мен технологиясы жайлы білім мазмұнын қамтиды.

Модульді зерттеу нәтижесінде пәннің оқыту әдісін меңгереді, тәрбие мен оқытуды ұйымдастырудың инновациялық технологиялары мен әдістемесін, тәрбие мен оқытудың әдістері мен нысандарын, құралдарын қолданады. Өмір қауіпсіздігі негіздерін ескере отырып, сабақтар өткізеді; озық оқыту технологияларын, оның ішінде командалық әдістерді қолданып, оқу бағдарламасын кеңейтетін қосымша ресурстардың көмегімен сабақ жүргізеді.

Оқу нәтижелері: мектепке дейінгі жастағы балаларды оқытудың теориясы мен технологиясы және білім беру қызметін ұйымдастырудың әдістері мен принциптерін игереді.

Оқытудың заңдары мен принциптері; жаңартылған білім беру бағдарламаларының мазмұны; мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартының талаптарын орындайды.

Оқуды меңгеру сатыларына сүйеніп, оқыту принциптеріне негізделген сабақтарды жүреге асырады.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың педагогикасының негіздері туралы түсінікке ие болады. Әдістемелік оқу құралында мектепке дейінгі ұйымдардағы педагогтар іс-тәжірибесінде қолданып жүрген балалардың танымдық қабілеттерін дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар және эстетикалық орта құру бойынша шығармашылық тапсырмалар ұсынылған. Педагогикалық және гуманитарлық колледж студенттерінің алған білімдерін практика жүзінде іске асыруды меңгертуге бағытталған.

I ТАРАУ. БАЛАБАҚШАДАҒЫ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНІҢ МІНДЕТТЕРІ МЕН МАЗМҰНЫН МЕҢГЕРУ

§ 1. Бейнелеу өнері әдістемесінің тарихынан қысқаша мәліметтер

Бейнелеу өнерін оқытуда Ежелгі Мысыр, Батыс Еуропа, Ресей, Қазақстан өнерінің даму тарихымен таныстыра отырып, бүгінгі бейнелеу өнерін оқытудағы сақталған классикалық әдіс-тәсілдерді қолдануға бағыт беріледі.

Сурет салу өнері ерте кезден бастау алады. Алғашқы қоғам дамуы кезіндегі суретшілер әртүрлі бұйымдармен жануарларды, тіпті адам бейнесінде аса шеберлікпен салған. Оларды тас бетіне қашап, ою арқылы айқын сызықтармен түсіре білген. Бейнелеу өнерінің бір түріне, Қазақстан аумағындағы, қазіргі кезге дейін сақталған петроглифтер бұған дәлел. Жартас бетіне салынған бейнелердің орталығы – Жетісу өңірі. Мұндай бейнелерді еліміздің басқа да жерлерінен кездестіруге болады. Мұндағы көріністерде адамдардың түрлі жануарларды (жабайы жылқы, таутеке, құлан, елік, бұғы, марал т.б) аулау сәттері бейнеленген. Петроглифтер арасында адам мен жануарлардан да басқа таңба-белгілер бар. Соның ішіндегі көзге түсетіні – денесі түгел салынып, басынан күн сәулесі жан-жаққа тарап тұрған күн басты адам бейнесі. Тамғалы шатқалы Алматы қаласынан солтүстік батысқа қарай 170 км жердегі Аңырақай тауында. Басты жартастағы суреттердің саны 2 мыңға жуық. Петроглифтер жайлы алғашқы мәліметті Ш.Уәлиханов жинаған.

Адамдар сурет салуды қарапайым жолдармен үйрене бастады. Сурет салу өнерінің даму кезеңі қала құрылысының дамуы, қоғамдық орындар, ірі сарайлар салудың өркендеуі кезінде болды, арнайы өнер мектептері ашылып, суретшілер мен мүсіншілер, сәулетшілер дайындау қолға алынды.

Жалпы бейнелеу өнері сонау қола заманынан басталып, кәсіби деңгейлікке жеткенше қаншама стильдер мен бағыттар пайда болды. Бәрімізге белгілі қай өнер саласы болмасын өнер иелерінің талғамын, дарындылығын және де өз өнерінің қас шебері екендігін көрермен қауым бағалайды. Сол үшін суретшілер өз ісіне жауапкершілікпен қарау керек. Сонда ғана еліміздің өнер –мәдениеті өрге басады. Суретшілер шығармаларын кеңінен зерттеп, олардың өз ісінің тарландары екенін өнер жолында жүрген шәкірттер мен өнер сүйер қауымға кеңінен таныстырумыз керек.

Қоғамның тарихи дамуы мен өркендеуі сол елдің өнері мен мәдениетіне тікелей байланысты. Оған дүниежүзілік деңгейге кеңінен танымал біртуар туындамаларымен өз Отандарын әлемге паш еткен Леонардо да Винчи, Микеланджело, Пабло Пикассо сынды тағы басқа құдіретті өнер иелерінің қас шеберліктері мен атақ даңқтары дәлел. Сондықтан да өз халқының өмір тарихын, салт-дәстүрін, әдеп-ғұрпын нақтырақ зерттеп білу үшін, бейнелеу өнерін оқып үйренудің маңызы зор. Өз халқымыздың өміршең өнерін, сол қайталанбас құдіретті өнер туындыларын дүниеге әкелген өнер иелерінің өмірбаяны мен еңбек жолдарын, хас

шеберліктерінің қыры мен сырын, іс-тәжірибелерін колледж, университет табалдырығынан бастап, жас жеткіншектерге оқып үйрету бүгінгі таңдағы педагогтар алдында тұрған патриоттық рухта тәрбиелеу ісінде халықтық педагогиканың тарихи мұраларын зерттеп, ұтымды пайдалана білудің берері мол. Бір сөзбен айтқанда халқымыздың өнері мен мәдениетін, тарихи-философиялық еңбектерін оқып меңгермейінше, білімді де білікті, жоғары мәдениетті, дүниетанымы кең ұрпақ тәрбиелеу мүмкін емес.

Уақыт мерзіміне бағынбай, кеңістікте тұрақты болып, көзбен қабылдайтын өнер түрлеріне бейнелеу өнерінің бар саласы жатады. А.Черкасскийдің «Жамбыл Жабаев пен Дина Нұрпейісова» шығармасы, театр, кино көріністерін сомдаған Т.Смайлованың «Күләш Байсейтованың Қыз Жібек рөліндегі портреті» көркем әдебиет көріністерін бейнелейтін шығармалар.

Қазақстан Республикасының халық суретшілері бейнелеу өнеріміздің көшбасшысы мен мақтанышы болып табылады. Олардың тамаша шығармаларын қазақ өмірінің айнасы деп айтуға болады. Қазақ бейнелеу өнері арқылы Қазақстан өмірін бүкіл әлемге таныта білді. Қазақстан халық суретшілерінің ғажайып шығармалары кейінгі ұрпаққа ұлағатты ұстазы, үлгі болар мектебі болып табылады. Әбілхан Қастеев шығармаларында ұлттық болмысты реалистік суреттері: портреттер, тарихи және жанрлық шығармалары, табиғат көріністері белгілі бір тақырыптың мазмұнын айқын ашып көрсетеді. Ысмайлов Әбубәкір шығармашылығы да Қарағанды шахтасы, Сары су даласы атты топтамаларымен Құрманғазы халық арасында, Исатай-Махамбет, Абай достарымен бірге, Бурабай т.б. картиналар арқылы өндіріс тынысын, туған жер табиғатының сұлу көрінісін, тарихи тұлғаларды шынайы бейнелеген. Кеңбаев Молдахмет Сыздықұлының «Шопан әні» картинасындағы қазақ бейнесі асқақ сезім, биік жаратылысымен көз тартады. Телжанов Қанапия Темірболатұлы өз туындыларында тарих пен заман шындығын терең зерттей отырып бейнелеуді мақсат тұтқан [4].

Көркемдік білім мен тәрбие беру мәселелерінің методологиялық жағына назар салудың бір жағы модульді оқытып, үйрету әдістерін жасау негізінде алға шығады. Өнер адамының жанындағы, тәніндегі тебіреніс әсерін көрсету жайлы Гегель өзінің эстетикалық тұжырымдамасында «Көркемдік шығармалар өзінің мазмұны мен құрылымында тиянақты бір әлем көрінісін құраса да, ол өзімен-өзі шеттегі шындық объекті ретінде өзі үшін емес, көркемдік шығарманы сырттай бақылаушы және одан ләззат алушы біз үшін, көпшілік үшін қолданылады» деп қорытынды жасады.

Бейнелеу өнеріне кескіндеме, мүсін, графика, сәндік өнері жатады. Бейнелеу өнері өмірдегі шындық түрінде, сондай-ақ заттың материалдық формасы ретіндегі объективті қасиетіне және заттың көлемі, түсі, жарықтығы, фактурасы және кеңістік ортаға байланысты шығарылады. Бейнелеу өнерінің осындай үлгілі жақтары балаға жағымды өнегелі тәрбие мен тағылым қалыптастырады.

Жалпы білім беретін пән ретінде сурет салудың пайдасы туралы ережені ұлы чех педагогы Ян Амос Коменский (1592-1670) «Ұлы

дидактикасында» айтқан. Біз үшін Коменскийдің оқыту әдістерін үйрену қажеттілігі туралы ойлары ерекше құндылық болып табылады.

Балалар бейнелеу шығармашылығына Е.И.Чарушин үлкен көңіл бөлді. Дарынды суретші-иллюстратор және педагог, мектеп жасына дейінгі балалардың сурет салу мәселесімен көп айналысты. Е.И.Чарушин балалар суреттерінің мазмұнын бағыттап, шығармашылығына үлкендер тарапынан басшылық жасауды, балаларға бейнені қалыптастыруға, мәнерлілік құралдарын іздеуге көмек көрсетуді ұсынды. Ол балаларға бейне жасауда бояулармен жұмыс істеу техникасын жеңілдетуге мүмкіндік туғызды [5].

Мүсіндеу түрлері мен тарихы. Мүсінді «скульптура» деп те атайды. Ол латынның *sculptura* деген сөзі, яғни қашап жасау деген мағынаны білдіреді. Мүсіндеудің сызба мен кескіндемеден айырмашылығы: форманың барлық көлемін анық көрсетеді. Мүсіндеудің негізгі объектісі – адам. Мүсіндеуде адам сомдаудың өзі бірнеше түрге бөлінеді.

Бюст – кеуделік мүсін, статуя – адам денесінің тұтастай тұлғалық сомдалуы, көп тұлғалы композиция – бірнеше адам тобын сомдаған мүсіндік көркем шығарма. Рельеф – тек бір жағынан қарағанда жақсы көрінетін, жазықтықтың бетіндегі көркем шығарма. Рельеф – мүсіндеу өнерінің кең тараған түрі. Біз оны теңгелерден, қабырғалардан көре аламыз. Рельеф 2 түрге бөлінеді. Жартылай сомдалған нәрсе жазықтықтың бетінен аз шығып тұрса – барельеф деп аталады. Ал жазықтықтың жартысынан көбірек, дөңестеу шығып тұрса – горельеф деп аталады.

Мүсін өнері ежелден келе жатқан өнер болып табылады. Ежелгі Египет, Греция, Жапония, Қытай, Рим, Үнді өнерлерінің ішіндегі ең көрнекті, көзге түсетін көркемдік ықпалы мол өнер – мүсін өнері болды. Атап айтсақ, Египеттегі «Аминемхеттің статуясы», Греция мүсіншілері Миронның «Дискоболы», Поликлеттің «Дорифоры» т.б. Мирон өз күшіне сенімді, ержүрек, дене бітімі сымбатты, атлет, асқақ мүсінді сомдаған. Мирон өз өнерінде динамикалық әдемі қозғалысты сомдау арқылы көрерменді өзіне тәнті етті. Ал Поликлет атақты найзагер – Дорифорды керемет сомдаған. Бұл мінсіз сұлулық пен рух үйлесімділігін паш етіп тұрғандай. Шағын мүсін кішкентай ескерткіш сияқты асқақ болып келеді. Оған бөлмеге қойылатын зат деп қарауға болмайды. Мүсін өте шағын болғанымен мағынасы тереңде. Шағын мүсіндер көбінесе фарфор, сүйек, мыс, ағаш, темір т.б заттардан жасалады. Поликлет өзінің ойлары мен тұжырымдамаларын «Канон» деп аталатын теориясында баяндайды. Соған сәйкес мүсінделген әйгілі еңбегі «Дорифор» болып табылады. Бұл мүсіндер – көлемді дөңгелек мүсін, мүсіннің көне түрі. Үнді және Қытай жерлерінде жақсы дамыған.[4].

Композициялық мүсіндер үйреншікті өмірдің көп саласын, оның күнделікті образдармен, яғни қиял ғажайып көріністермен бейнелей алады. Қазақ даласындағы балбал мүсіндер жастар үшін қызықты (1.1-сурет). Қазақстан Республикасының мүсіншілері мүсін өнерінің түрлерін терең меңгеріп, үлкен шығармашылық табысқа жетті. Қазақтың тұңғыш профессионал мүсіншісі Х.Наурызбаев бастаған мүсіншілер тобы дүние

жүзіне танылды. Атап айтқанда, Е.А.Сергебаев, Т.Досмағамбетов, Е.Мергенов, Н.Журавлев, Б.Төлеков, Б.Әбішев т.б.

1.1-сурет. Қазақ даласындағы тас мүсін.

Бейнелеу өнерінің түрлері

«Кескіндеме, сурет, мүсін және сәулет өнердің биік шыңы, барлық ғылымның түп тамыры және живопись түрлерінің жанрлары руханилықтың қайнар көзі» (Микеланджело)

Бейнелеу өнері алуан қырлы да түрлі. Жұмыс істеудің әдістері мен техникасы туралы практикалық мағлұматтар берместен бұрын оның түрлері және жанрларымен танысқан жөн. ХІХ ғасырға дейін сәулет өнері, мүсін өнері және кескіндеме өнердің басты бір үш түрі болып есептеледі. ХІХ ғасырдың аяғына қарай өнердің бір түрі – графика (сурет, гравюра, литография) қызметтік және қосалқы түрден өнердің жеке және мүлдем дербес түріне айналды. Соңғы жиырма жылдықта өнердің дизайн сияқты түрі де өте айқын бейнесін тапты.

Сәулет өнері. Сәулет өнері әрқашан да пластикалық өнерлердің ішінде ең бастысы болып келді. Ол дәуір идеясын мейлінше күшті білдірді және өз заманының басқа бейнелеу өнерлерінің сәулет өнерімен кескіндеменің стилін анықтап отырды. Мұның өзі әрі ұзақ жасайтын өнер: египеттік пирамидалар немесе американдық үндістерінің ежелгі храмдары сан мыңдаған жылдар тұрып, бізге дейін жетті.

Мүсін өнері. Мүсін өнері – бұл еш толқымастан бейнелеу өнері деп атауға болатын өнер: ол шынында да адамдарды, хайуандарды, түрлі заттарды бейнелейді. Сәулет өнерімен ортақ жайты бар: оның басты әсерлілік құралы – аумақты форма және қатты әрі ұзақ сақталатын материалдардан ағаштан, тастан, металдан жасалады. Кеудеге дейін мүсін, статуя немесе бейнелер тобын жасау үшін уақыт және көп еңбек, әсіресе мүсінді тастан шапқан кезде, жай дене күшінің өзі көп қажет.

Кескіндеме. Кескіндеме дегеніміз – әр түрлі бояу түрлерімен жазықтық бетінде орындалатын көркем шығарма.

Кескіндеме атауы орыстың «живой писать» деген сөзінен алынған, яғни көріністер мен нәрселерді өмірдің өзіндегідей жанды етіп жазу деген

мағынаны білдіреді. Кескіндеме суреттері қағазға, картонға, тақтайға, кенепке, т.б. салынады. Негізінен қолданылатын бояу түрлері: акварель, гуашь, темпера, майлы бояу, пастель, сангина және т.б.

Графика. Бұл ұғым суретшілер іс-әрекетінің өте кең және сан алуан шеңберін қамтиды. Кескіндемеден ерекшелігі сол, графикамен біз барлық жерде кездесеміз. Кітаптағы иллюстрация, газеттегі суреттеме мен карикатура, түрлі товарлардың орауыштарын безендіру, көшедегі плакаттар – осының бәрі графика неғұрлым шартты, ол түстер мен формалардың бүкіл байлығын бере алмайды, графика оларды жеңілдете отырып, ең негізгісін таңдап алады.

Қолданбалы өнер. Қолданбалы өнер деп эстетикалық сапаларға ие, өзінің әдемілігімен біздің көзімізді қуантатын практикалық пайдалы заттар жасауды айтады. Қолданбалы өнер халық шығармасымен ерекше тығыз байланысты. Мұндай өнер туындыларына жиһаз, кілем, ыдыс-аяқ, үй-іші тұрмысында қолданылатын басқа да тұрмыстық заттар және ойыншықтар жатады. Қазіргі заманғы суретшілер халық дәстүрлерін ой елегінен қайта өткізіп, шығармашылықпен қайта өңдей отырып, оларды жаңа материалдарға – пластиктерге, резеңкеге бейімдейді.

Дизайн. Дизайн мейлінше сан алуан бұйымдарды безендірумен, оның өзінде де жасанды жолмен ойластырылған безендірумен емес, олардың конструкциясымен және атқаратын қызметімен логикалық сабақтастықта безендірумен айналысады. Заттың техникалық жетістіктері мен атқаратын қызметін баса көрсететін сыртқы сұлулыққа инженер конструктор мен суретшілер мен дизайнерлердің бірлескен төзімді еңбегімен қол жетеді. Мысалы, қазіргі заманғы ұшақтың немесе көліктің тамаша формасын жасау үшін оның техникалық құрылысын ғана емес, сонымен бірге осы көлік дамуының тарихи жолдарын да терең зерттеу қажет. Дизайнды киім тігуде, шаш үлгісінде, интерьер жасауда, ландшафт көркемдеуде қолданады. Түстердің түрлерін (хроматикалық, ахроматикалық) психологиялық әсері және бейнелеу барысында пайдалану ережелерін, негізгі түстердің сұйықтан қоюға дейінгі біртіндеп боялуын, жылы және суық түстер қоспасын дизайнда тиімді қолданады [4].

Тапсырма.

Мақсаты: Негізгі түстердің сұйықтан қоюға біртіндеп ауысуын сақтай отырып бояу және негізгі түстердің қоспасынан қосымша түстер табу.

Түс сурет салғанда және графюра жасағанда кеңінен қолданылады. Бірақ сурет салу мен графюрадағы түстерді пайдалану тәсілдері кескіндемедегіден өзгеше. Суреттегі түс сурет салатын материалдармен орындалады: бистро, сия, тушь, сангина, бор, сонымен қатар олардың бір бірімен жанасуы және кара фонның қатысуымен шешіледі. Акварельмен жұмыс жасағанда ақ түсті бояу мүлдем пайдаланылмайды. Ақ бояуды өзіне жағылған бояудың арасында ағарып көрінетін ақ түсті қағаз ауыстырады. Ал қажетті түстік өнді бояуларды алдын-ала палитра бетінде араластыру арқылы да, оларды қағазға бірінің үстіне жағу арқылы да алуға болады. Мейлінше ақшыл көрінетін әсер туғызу үшін, мысалы, ең жарық нүктелерде қағаздың

тиісті жері мүлде боялмайды немесе аздап боялады. Мұндайда шығарманың колориттік шешімін табу үшін ақ қағаз пайдалану қажет.

Майлы бояумен суреттерге түс берудің ерекшелігі – жартылай дымқыл, жартылай кепкен бояу үстіне жаңа бояу жағу арқылы жұмысты одан әрі жалғастыруға болады. Яғни, кенеп бетіне жағылған бояуларды жаңа түскен күйінде дымқыл кезінде өзгертуге немесе суретті бірнеше күнге қалдырып, оны кептіріп алып қатайған бояу үстімен жалғастыруға болады. Алғашқы боямалау бір түсті бояумен, мысалы, охрамен жасалады. Осылайша бүкіл кенеп беті сомдалып шыққанша, қатты көлеңкеленген жерлер екінші мәрте, енді көп бояулармен (тағы да ақ бояусыз), мөлдір қабаттармен боялып шығады. Бірінші бояу қабаты кепкен соң, екінші рет боялар кезде кенеп беті тағы да маймен сүртіледі. Суретті боямалағанда бояуларды сұйылту үшін майдың, лак пен скипидардың қоспасы алынады. Жалпы ақ түсті бояуды есептемегенде, үш бояудан артық араластырмаған жөн. Барлық кезде жарықтануы бойынша көлеңкені көлеңкелермен, жартылай өңді жартылай өңдермен, ашық өңді ашық өңдермен салыстырып отырған абзал. Боямалар кепкен кезде, оны тағы да маймен сүртеді де бояуды бірден жағуға кіріседі.

Суретті бейнелеу кезеңдері. Заттардың тепе-теңдігін (пропорция) байқау. Бейнелеу өнеріндегі пропорция ұғымы жөнінде мәлімет және оны бейнелеу әрекетінде пайдалану жолдарын үйрету (1.2 -сурет).

Тапсырма.

Мақсаты: Бейнені жазықтық бетіне тұрғызудың жүйелі кезеңдерін көрсету.

1.2-сурет. Натюрмортты бейнелеу кезеңдерін орындау.

Нәрсенің өзіне қарап сурет салумен қатар есте сақтап, жатқа сурет салу керек. Жатқа сурет салып жаттығу нәрсені дұрыс бақылауға, көз алдына ойша елестетуге ерекше ықпал жасайды. Ұзақ салынатын суреттен нобайдың айырмашылығы нәрсенің ұсақ бөлшектеріне онша назар аударылмай негізгі сипатына мән беріліп салынады. Нобайдың міндеті – нәрсенің ең негізгі маңыздыларын бейнелеу. Мұндағы басты мақсат – ең әуелі нәрселердің жалпы формасын, ортақ пропорцияларын, жарық пен көлеңкені есте ұстау. Адамның, жан-жануарлардың не белгілі бір нәрсенің сырт нобайын ғана бейнелейтін сызықты контур дейміз. Нәрсенің бірден көзге түсе қоймайтын,

бірақ үніліп қарағанда мән маңызы бар, қызықты сипаттары мен белгілерін көре білушілік *байқағыштық қабілет* деп аталады.

Байқағыштық жаттығу арқылы пайда болады. Байқағыштықты дамытудың ең жақсы тәсілдерінің бірі – нәрсенің өзіне қарап отырып сурет салу болып табылады. Сурет салу барысында нұсқаны байқау дегеніміз – нәрсенің құрылысын, нәрсенің кеңістікте орналасуын, пропорциялық қатынасын анықтай білу. Белгілі нәрселердің суретін салғанда оларды геометриялық денелермен салыстырған жөн. Мысалы: шар, куб, конус, цилиндр, т.б. геометриялық денені суретке дұрыс сала білу, нәрселер мен заттарды дұрыс бейнелеуге жәрдемін тигізеді. Өйткені кез-келген зат геометриялық дененің жиынтығы болып табылады. Сурет салғандағы негізгі міндет – нәрсенің кескінін қағаз бетіне дұрыс белгілеп бейнелеу. Затқа қарап сурет салғанда нәрсенің жоғарғы және төменгі шекараларын белгілеп алу керек. Қарапайым нәрселердің негізі бір ғана геометриялық денеден тұрады. Күрделі нәрселерді салғанда олардың пішіні қандай геометриялық денеден тұратынына назар аударған жөн. Нәрсе бөліктерінің шама жағынан ара қатынасы тепе-теңдік (*пропорция*) деп аталады. Бейнелейтін нәрсенің сыртқы пішіні жарық пен көлеңке арқылы айқындалады. Олардың белгілі атаулары бар. Нәрсеге сәуле түскен бет *жарық*, ең жарық жер *жылт*, жарыққа қарама-қайшы бет *көлеңке*, *меншікті көлеңке* деп аталады. Заттың шет жағында басқа денеге түскен жарықтың әсер етуінен пайда болатын әлсіз жарықты *рефлекс* дейді [5].

Сурет салуды бірнеше кезеңге бөледі:

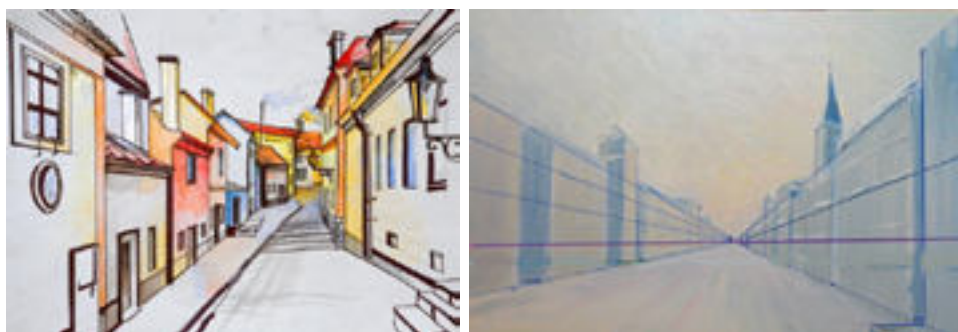
1) Ең алдымен бейнелейтін денелердің жалпы нұсқасын тұтастай қабылдап, оны қағаз бетіне түсіру. Одан кейін дененің биіктігі мен енін шама жағынан салыстыра отырып бейнелеу.

2) Заттардың өлшем бірліктері қатынастарының дұрыс болуына назар аудару керек. Сурет салу барысында әрбір затты салыстыра қарау үшін көмекші жіңішке сызықтар пайдаланған жөн.

3) Заттарды штрихтау арқылы, заттың көлемін келтіру керек.

Кеңістік заңдылықтары және оның бейнелеу өнеріндегі рөлі, қолданылуы. Сызықтық және ауа кеңістігі заңдылықтарымен таныстыру. Оларды бейнелеу өнерінде пайдалану ережелерін үйрету. Заттарды немесе табиғат көрінісін бейнелегенде кеңістікті пайдалану арқылы заттардың ара қатынасын немесе табиғат көрінісіндегі қашықтықты білдіруге машықтандыру.

Сызықтық кеңістіктің заңдылықтары. Белгілі бір бұрышпен көкжиек сызығына қарай бағытталған параллель сызықтардың қосу күктесі әр уақытта көкжиек сызығында жатады. Көкжиек сызығына жуықтаған сайын параллель сызықтардың ара қашықтығы біріне бірі жақындай түседі. Көрушіден алыстаған сайын тіке сызықтардың ара қашықтық өлшемдері кішірейе түседі (1.3-сурет). Мысалы телеграф бағаналарының көкжиек сызығынан төмен орналасқан сызықтары жоғары қарай бағытталса, көкжиек сызығынан жоғары қарай орналасқан сызықтар жоғарыдан төмен қарай бағытталады, бәрі көкжиек сызығына түседі.

1.3-сурет. Сызықтық кеңістік.

Сызықтық кеңістікті бейнелеу ережесі. Бақылаушыдан алыста тұрған заттардың өлшемдері әрдайым кіші болып бейнеленеді. Табиғаттың көкжиек сызығы қағаз бетінде көкжиек сызығына параллель болып бейнеленеді (1.4-сурет).

1.4-сурет. Кеңістікте тұрғызудың негізгі принциптері.

Конус, цилиндр формасы, геометриялық заттар бойындағы шеңберлер перспектива заңдылығы бойынша сопақша болып бейнеленеді.

Ауа кеңістігінің заңдылықтары. Көрушіге жақын орналасқан заттардың түстері ашық, айқын, ал алыстағылардың түстері солғын түрінде қабылданады. Суретшіге жақын орналасқан заттар түрі айқын, алыстағылар бұлыңғыр, яғни көмескі болып көрінеді. Жақындағы заттардың түстері қандай болса сол күйінде қабылданады. Ал алыстағы көріністің ішінде біреуі басым болып көрініп, қалғандары соған жақын түстерге айналады. Мысалы, алыстағы таулар көгілдір немесе күлгін болып келеді. Қашықтықтағы тұрған заттардың түстері өз түсіне қарағанда қараңғылау, ал алыстағы қараңғы түстерге қарағанда жарықтау болып көрінеді.

Ауа кеңістігінің бейнелеу ережелері. Затты кеңістікте бейнелеу үшін жақындағы заттар анық, ал алыстағы заттар солғын бейнеленуі қажет. Алыстағы тұрған жарық түсті заттар өз түсінен қараңғылау, ал қараңғылау заттар сәл жарық болып бейнеленуі тиіс. Жақындағы заттар көлемді болып бейнеленсе, алыстағы заттар жазықтау болып бейнеленеді. Жақындағы түстер – ашық, ал алыстағы түстер солғын болып жазылуы тиіс. (1.4 сурет).

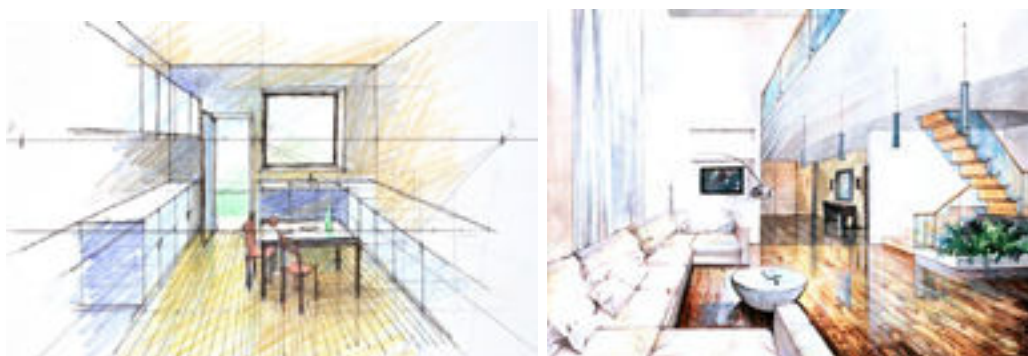
Мұның бәрі перспектива заңдылық ережесіне сәйкес жұмыс жасауды міндеттейді.

Жарық, көлеңке заңдылықтарын қолдану тәсілдері. Жарық, көлеңке заңдылықтары және оны бейнелеуде қолдану (геометриялық денелер, құмыра). Бейнелеуде нәрсенің көлемін, материалын немесе табиғаттың көңіл-күйін көрсетудегі жарық көлеңкенің рөлі жөнінде түсінік беру. Көрнекіліктер арқылы белгілі суретшілер туындыларындағы жарық көлеңкенің пайдаланылуын талдау.

Тапсырма. Мақсаты: Геометриялық денеге немесе құмыраға түскен жарық, көлеңкені бейнелеу.

Жарықпен көлеңке перспективасының заңдылықтары. Жарық көзінен қашықтықта тұрған заттардың бетіндегі жарық деңгейі, жарық көзінен жақын тұрған заттардың бетіндегі жарыққа қарағанда солғындау болады. Жарық көзі мен бақылаушы арасындағы заттар басқа заттарға қарағанда өз түсінен қараңғы болып көрінеді (1.5 сурет).

Егер де бақылаушы заттар мен түсетін жарық көзінің ортасында болса, онда заттардың бетіндегі жарық деңгейі өз түсінен де жарығырақ болып өзгереді. Оқушылар перспектива заңдылықтарын үйренуде мынандай қағидаларды жақсы меңгеруі керек: перспективаны бейнелеудің негізгі тіректері картина жазықтығы, көкжиек сызығы, көру нүктесі, шығу нүктесі, көру деңгейі және т.б. (1.5-сурет).

1.5-сурет. Ғимараттар интерьеріндегі кеңістік заңдылықтары.

Жарық пен көлеңке кеңістігін бейнелеу. Жарық көзінен алыста тұрған заттарға қарағанда жақын тұрған зат бетінің жарығы өз деңгейінен артық бейнеленеді. Әсіресе үй ішінің көрінісін бейнелегенде бүйір қабырғалар, алдыңғы заттарға қарағанда алыстағы заттар кішірейіп көрінеді. Кеңістіктегі сызықтардың бәрі соза берсе бір ортақ нүктеде түйіседі.

Суретшінің көріп қабылдауындағы белгілі тәртіппен бейнеленген жазықтық *картиналық жазықтық* деп аталады. (1.6 - сурет). Суретші өзі таңдап алған көру нүктесінен заттар мен көріністер қалай көрінсе, солай бейнелеуге тырысады. Перспектива заңдылығы бойынша сурет салғанда шартты кеңістік моделіне сүйенген дұрыс. Сонда ғана сауатты сурет салып, шынайы көркем шығарма беруге болады.

1.6 - сурет. О. Таңсықбаев «Көшпенділер».

Композиция заңдылықтары және оның бейнелеу өнеріндегі маңызы.

Түрлі түсті геометриялық денелерден композициялық шешім табу. Шығарма жасаудағы күрделі де маңызды композициялық заңдылықтар туралы түсінік беру. Қағаз бетіне қарапайым бейнелерді орналастырудан бастап күрделі тақырыптық бейнелер құрастыруға дейінгі композициялық орта, тепе-теңдік, ырғақ т.б. заңдылықтарды үйрету. Қазақстан суретшілері шығармаларының композициялық шешімдерін талдау.

1.7 - сурет. Ашық композиция

Композиция (латын тілінен аударғанда) қандай да бір идеяның мазмұнына сәйкес түрлі бөлшектерді үйлесімін тауып, бір тұтас қылып біріктіру және құрастыру. Бейнелеу өнеріндегі композиция – бұл белгілі бір ойға, мазмұнға сәйкес көркем шығарманы құрастыру. Егер сізге үлкен кеңістікті көрсететін понарамалық пейзажды бейнелеу қажет болса, бейнеленген пейзаж көрінісін қандай да болмасын ағаш не ғимарат бейнесімен шектеудің және жанынан көлегейлеудің қажеті жоқ, керісінше «бұл суреттің ар жағында не бар?» деген әсерде бейнеленіз (1.7 сурет).

Заттан қарап, есте сақтау және елестету арқылы сурет салу оқу қызметін ұйымдастыру. Жазықтық бетіне заттан қарап (геометриялық денелер, тұрмыстық заттар, жеміс жидектерден, гүл шоқтарынан тұратын натюрморттар) есте сақтау және елестету арқылы (ертегілер, мультфильмдер әдеби шығармалардағы кейіпкерлер образына байланысты) сурет салу сабағын ұйымдастыру әдістемесін көрсету.

Суретші болу үшін еске сақтап сурет салу да өте қажетті нәрсе. Еске сақтап сурет сала алмаған адамнан нағыз суретші шықпайды. Көптеген суретшілер бір көргенде ұнап қалған образдарды, табиғат көріністерін бейнелеуге тырысады. Елестетіп сурет салу үшін суретші өзінің көргенін, естігенін, оқығанын іске асырады. Мұнда суретші бейнелейтін суреттің тақырыбын өз ойынан, қиялынан шығарады. Оқушыларды заттардың өзіне қарап бейнелету арқылы сауатты сурет салуға үйрету мәселелеріне көңіл бөлінеді. Ең алдымен бейнеленетін заттың жалпы пішінін қағаз бетіне дұрыс белгілеуден бастау қажет. Ол үшін оқушыларға бейнелеу өнеріне байланысты заңдылықтардан теориялық білім береді.

1.8–сурет. Қағаз бетіне бейнеленетін затты үйлесімді орналастыру

«Компоновка» – қағаз бетіне бейнеленетін затты үйлесімді орналастыру деген сөз. «Пропорция» - бейнеленетін заттардың үлкенді-кішілі бөлігінің арақатынасын салыстырып белгілеу деген ұғымды білдіреді. Жарық деп бейнеленетін заттардың күнсәулесі түскен бөлігін атаймыз. Көлеңке дегеніміз заттардың бетіне жарық түспеген бөлігі (1.8- сурет). Яғни, ол меншікті көлеңке деп те аталады. Бейнеленетін заттың көлемі және формасы жарық пен көлеңке арқылы беріледі. Сондықтан затты қарапайым қарындаш арқылы бейнелеуде сурет салу ережелеріне сүйенген дұрыс. Сурет салуға үйрету бейнелеу өнерінің ең негізгі міндеті болып табылады. Сондықтан сызық арқылы нобай, долбар жасауға үнемі жаттығамыз. Көзбен көрген нәрсені есте сақтап, жылдам бейнелеуге үйренеміз. Долбар жасауда нақты заттың пішіні жіңішке әрі жуан тұтас сызық арқылы бейнеленеді. Суретте түзу сызықтан гөрі қисық сызық әлдеқандай жанды болып келеді. Әсіресе қимылды жануарлар мен адам образын бейнелеуде долбардың рөлі зор. Сондықтан жанды нәрселерді бейнелеуден бұрын, ең алдымен қарапайым заттардың суретін салып үйренгеніміз дұрыс. Тек қана әрбір заттың пішіндік ұқсастығын тауып қана қоймай, оның реңдік қатынасына да баса назар аударған жөн. Реңдік қатынастар жарық пен көлеңке бөліктерін беру арқылы шешіледі [5].

Өнерді қабылдау. Қазақстан суретшілерінің өмірбаяны мен шығармашылығы туралы мәліметтер білім алушылардың білімін шыңдап,

талдау жасауға мүмкіндік береді. *Қанания Телжанов* 1953 жылы Ленинградтың Репин атындағы живопись, мүсін және сәулет өнері институтын бітірген. Ол композициялық ойлау мен этюд құрастыруға шебер суретші. 1954 жылы салынған «Жамал», оның ең таңдаулы шығармасы болып табылады. *Сахи Романов* 1955 жылы Мәскеудегі бүкіл одақтық киноматография институтын бітірген. Алматы киностудиясында жұмыс жасады. Сахи Романовтың графикалық сериясынан қазақ халық ертегілеріне жасаған иллюстрациялық жұмыстарынан графика шеберін көреміз. *Айша Ғалымбаева* – 1949 ж. Жалпы одақтық кинематографистер институтының мода өнері факультетін бітірген. Қазақ кескіндемешісі және кино суретшісі, қазақ қыздарының арасынан шыққан алғашқы суретші. «Халық таланттары», «Дастархан», «К.Байсейітованың портреті», *Гүлфайруз Ысмайлова* қазақ кескіндемешісі және кино суретшісі, 1965 Ленинградтың И.Е.Репин атындағы кескіндеме, мүсін және сәулет өнері институтын бітірген. Кинофильмдері мен спектакльдеріне костюм эскиздарын жасады: «Биші Шара Жиенқұлованың портреті».

Сұрақтар:

1. Елге танымал шетелдік, қазақстандық суретшілер шығармаларын атаңыз.
2. Бейнелеу өнерінде қандай заңдылықтармен сурет салынады?

Тапсырмалар:

1. Бейнелеу өнерінің түрлері мен жанрларының орындалу ерекшеліктері.
2. Композиция, кеңістік, жарық, көлеңке заңдылықтары бойынша интерьер кеңістігін орында.
3. Композиция заңдылықтарын сақтай отырып, ою-өрнектерден композиция құрастыру.
4. Мектепке дейінгі жастағы балаларды портретпен, жанрлық кескіндемемен (таңдауға), жас тобын, мақсаттары мен міндеттерін, балаларға ықтимал сұрақтармен және тапсырмалармен сабақтың барысын көрсете отырып таныстыру конспектісін әзірлеу.
5. Мектеп жасына дейінгі балаларға бейнелеу өнері тарихын түсіндіруге ұсынылатын өнер түрлері мен суретшілер шығармашылығынан презентация жасап, көрсетілімге дайындау.

§ 2. «Көркем білім беру теориясы мен технологиясы» пәнін оқыту мақсаты мен міндеттері

Мектепке дейінгі көркем білім беру теориясы мен технологиясы пәнін оқыту және тәрбиелеудің мақсат-міндеттерін орындауға пайдаланатын бірнеше педагогикалық әдіс тәсілдер бар.

Көркем білім беру теориясы мен технологиясының негізгі мақсаты – мектепке дейінгі тәрбие берудің қазіргі заманғы педагогика ғылымдарының талаптарына сай эстетикалық және кәсіби білікті тәрбиеші даярлау.

Көркем білім беру теориясы мен технологиясының алдына қойған оқу тәрбие міндеттері теориялық және практикалық сабақтар арқылы жүзеге асады.

Көркем білім беру – адамды тәрбиелеу және гармониясын дамыту. Эстетикалық тәрбие, адамның ақыл-ойын дамытуда үлкен роль атқарады және қазіргі кездегі үлкен процесс болып саналады. Сурет өнері баланың сана сезімін қалыптастыруға, шығармашылық бейнелеу өнеріне қызығушылығын арттырып, өз алдына жеке тұлға болуына көмектеседі.

Болашақ ұрпақты көркем өнерге бейімдеу, еңбекке баулу және жан азығын молайту қабілеті мен іскерлігін жетілдіретін тәрбиешіні нағыз ағартушы деп айтуға болады. Тәрбиеші балалармен дұрыс жұмыс жасай білуі керек. Әр баланың психологиясы әртүрлі болып келеді. Болашақ маман сол үшін жас қабілетіне қарай әр балаға тәрбие бере білуі керек.

Көркем білім беру теориясы мен технологиясын оқытудың негізгі міндеттері:

- бейнелеу өнерінің құралдарын жүйелі меңгерту арқылы айналадағы өмір шындығына эстетикалық көзқарастарды қалыптастыру;

- өмір шындығы көріністеріндегі, табиғаттағы және өнердегі бояу түрлерін, сезімдік әсерін көре, сезіне білуін, бейнелеу іс-әрекеті барысында кеңістік туралы түсінігін, қиялын, елестету қабілетін жүйелі түрде дамыту;

- көркем мәдениет және оның қоғамдағы алатын орны туралы түсініктерді дамыту;

- балалардың бойында халықтың дәстүрлі өнерін тарихи ескерткіштерін эстетикалық тұрғыдан бағалай білуге баулитын жүйелі білім, шығармашылық дағдыны қалыптастыру;

- көркем еңбек сабақтарында қалыптасқан көркемдік білімдерін, икемділік дағдыларын, тұрмыс жағдайында, еңбек процесінде, қоғамдық жұмыста пайдалана білуге баулу.

Қазіргі кезде жеке тұлғаны тәрбиелеуде өнердің ықпалы зор екендігін педагогика-психология ғылымдары дәлелдеп берді. Бейнелеу өнеріне оқыту барысында балалардың ойлау қабілеті, көргенін есіне сақтау, шығармашылық қиялы, көркемдік икемділігі, адамгершілік және сұлулық сезімі дамиды, әрине бұл қасиеттер жеке тұлғаның жан-жақты дамуына негіз болары сөзсіз.

Бейнелеу іс-әрекеті барысында сурет салу біліктілігі мен іскерлігін меңгеріп, қоршаған ортадағы балалардың қоршаған ортаға қызығушылығын арттыру арқылы сұлулық сезімін оятады, дүниетанымын қалыптастырады, шығармашылық белсенділігін арттырады. Сонымен қатар ұқыптылыққа, дербестікке, еңбек сүйгіштікке бейімдейді.

Бейнелеу іс-әрекеті барысында сурет салу біліктілігі мен іскерлігін меңгеріп, қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды байқап зерттеуді үйренеді. Демек, бейнелеу қоршаған ортаны тану, кеңістікті қабылдау, есте сақтау, қиял, сезім сияқты тағы басқа психологиялық процестердің дамуына көмектеседі. Көбінесе бейнелеу іс-әрекеті барысында оқушының ерекше белсенділігін байқауға болады. Ол, әсіресе танымдық шығармашылық

белсенділік тұрғысында байқалады. Мектепке дейінгі тәрбиеде көркемдік білім беру дәстүрлі бейнелеу өнерінің түрлерімен, жанрларымен бірге аппликация, оригами, коллаж т.б бейнелеу, жапсырмалау жұмыстарында қарастырады. Бұл жұмыстар балалардың ой-өрісін, шығармашылық белсенділігін дамытумен қатар олардың санасында бейнелеу өнерінің адам тіршілігінде, қоршаған ортада үлкен орын алатындағын дәлелдейді. Түрлі материалдардың көркемдік қасиеттерімен танысып, олардың өңдеу тәсілдерін меңгереді.

Мектепке дейінгі тәрбиедегі көркемдік білім беру модулінің алдына қойған мақсат-міндеттерін жүзеге асыру арқылы балалардың интеллектуалдық, эмоционалдық, эстетикалық, іскерлік, коммуникативтік қабілетін дамытып, қоршаған ортамен өзара әрекеттестік қарым-қатынасқа дайындауды жүйелеудегі оқу бағдарламасы мен мемлекеттік стандарттың және осы құжаттарға сәйкестендіріп жазылған оқулықтар мен оқу әдістемелік кешендерінің маңызы зор. Бұл сабақтарда балалар заттан қарап, есте сақтап және елестетіп сурет салуға үйренеді. Тақырып бойынша сурет салып, оқыған тыңдаған аңыз ертегілерді иллюстрациялайды. Көркем еңбек элементтері бар сабақтарда түрлі түсті қағаздардан, табиғи материалдардан көлемді бұйымдар құрастырып сәндеп безендіреді. Ол өмір шындығынан, қоршаған заттардан әсемдікті көре білу және оны суретте әсемдік сезіммен бейнелей білу, жекелеген заттарды өзінен қарап немесе есте сақтап бейнелеуде пропорция, құрылымдылық құрылыс, түстік рең, композициялық дұрыс шешімін таба білу және әр түрлі көлемді бұйымдарды әсемдік талғаммен безендіре білу мәселелері болып табылады.

Сұрақтар:

1. Көркемдік білімге оқытудың міндеттерін ата.
2. Бейнелеу өнерінде заттан қарап, елестету арқылы салудың ерекшелігі неде?

Тапсырма:

Мектеп жасына дейінгі балаларға қарауға ұсынылатын өнер туындыларының бірі (кескіндеме жанры) туралы «Жеке қарым – қатынас» әңгімесін құрастыру (1-2 бет).

II ТАРАУ. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫ КӨРКЕМ ӨНЕРГЕ ҮЙРЕТУДІҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

§ 1. Мектепке дейінгі баланың жан-жақты дамуы үшін бейнелеу іс-әрекетінің маңызы

Бейнелеу іс-әрекеті жөніндегі оқу қызметтері, оқу тапсырмаларын орындаудан басқа, балаларды жан-жақты дамытудың маңызды құралы болып табылады. Сурет салуға, мүсіндеуге, жапсыруға, құрастыруға үйрету мектеп жасына дейінгі балалардың ақыл-ойын, адамгершілігін, эстетикалық және дене тәрбиесін қалыптастырады.

Бейнелеу іс-әрекеті адамгершілік тәрбие міндеттерін шешумен тығыз байланысты. Бұл байланыс қоршаған болмысқа белгілі бір қатынасты нығайтатын балалардың бойында байқампаздықты, табандылықты, белсенділікті, қызығушылықты, тапсырманы тыңдап, орындай білуге, бастаған жұмысты аяғына дейін жеткізе білуге тәрбиелеу арқылы жүзеге асады.

Қазақтың кемеңгер, ұлы ақыны, М.Жұмабаев: «Баланы сұлу өнермен терең таныстыру керек. Бала неше түрлі сұлу үндерді естісін, неше түрлі сұлу түрлерді, түстерді көрсін, сұлу сөздер, сұлу өлеңдер жаттасын. Түрлі музыка құралдарының үндерін тыңдасын, сурет салып үйренсін. Өн салып, музыка құралдарында ойнап үйренсін. Міне осыларды істесе, баланың сұлулық сезімдері «өркендейді» деп өзінің «Педагогика» атты еңбегінде атап көрсеткен еді.

Бейнелеу іс-әрекеті барысында мектеп жасына дейінгі балаларда жолдастық, өзара көмек сезімі тәрбиеленеді. Сурет салу кезінде балалар көбіне бір-бірінен ақыл-кеңес сұрап отырады. Оқу қызметінің соңында балалардың жұмыстарына ұжымдық талдау жүргізіледі, бұл өз суреттері мен жолдастарының суреттерін объективті бағалай білудің қалыптасуына жәрдемдеседі. Кейбір жағдайларда мектеп жасына дейінгі балалардың жұмысы ұжым болып орындалатын тапсырма ретінде ұйымдастырылады, осының барысында олар тату-тәтті жұмыс істей білуге, бір-біріне көмек беруге тәрбиеленеді.

Мектеп жасына дейінгі баланы үздіксіз бақылау барысында өзіндік жұмыстар жасай бастайтынын байқауға болады. 2,3 жас аралығында сурет салуға деген қызығушылық туады. Шығармашылықпен жұмыс жасауға тәрбиелеу барысында өзін қоршаған ортамен байланыстыра бейнелеуді тапсыру керек. Мысалы: сен не салдың? деп баланы ойға салу керек. Осы іс-әрекет барысында қоршаған айналамен танысу-ұғыну үшін, салынған бейнені баланы шығармашыл қиялмен жетілдіре салуға бағыттау қажет. Балабақшадағы балалардың қабілеттері екі түрлі әрекетте дамиды. Біріншіден, кез-келген бала оқу әрекетінде адамзат баласының осы кезге дейін жинақталған тәжірибесін меңгерсе, екіншіден, кез-келген бала шығармашылық әрекеттер орындау арқылы өзінің ішкі мүмкіндіктерін дамытады [15].

Мектеп жасына дейінгі бала үшін затты елестету бойынша оны барынша еркін бейнелей білуді игеруге мүмкіндік беретіндей дәрежеде білу негізгі мақсат болып табылады. Сурет салу, мүсін жасау, жапсыру, құрастырумен шұғылдану баланың қолын, әсіресе білек пен саусақтардың бұлшық еттерін дамытуға жәрдемдеседі, мұның өзі мектепте жазуға, онан әрі үйрену үшін соншалықты маңызды.

Бейнелеу іс-әрекеті барысында балалар ие болған еңбек дағдылары сондай-ақ, баланың қолы мен көзін дамытады, сөйтіп олар алуан түрлі еңбекке пайдаланылуы мүмкін. Іс-әрекет кезінде балалар дұрыс отыруға дағдыланады, өйткені бейнелеу іс-әрекеті барлық уақытта дерлік түзу және белгілі бір позада отырумен байланысты.

3-4 жастағы балаларға арналған дәстүрден тыс сурет салу әдістері [1]

«Саусақты кескіндеме». Бұл техника өте қызықты, қазіргі кезде неміс суретшісі Гюнтер Юкке оны кеңінен пайдаланады. Аталған техниканың ерекшелігі мынада: бояу саусақ немесе алақан арқылы жағылады. Бояу жалпақ табақшаға құйылады. Сондай жалпақ ыдыста таза су тұрады. Басты тәртіп – әрбір саусақ бояудың бір ғана түріне батырылады. Жуылған саусақ қолма қол сүртіліп отырады. Егер балалар алақанымен сурет салатын болса, бояуды тереңірек ыдысқа құю керек. Бұл техника ересек балаларға да сәбилерге де қызықты. Сәбилер тобында бұл тәсілмен көйлектерді безендіріп, жануарлар ізін бейнелеуге болады. Ересектер тобында әдемі пейзаждар ағаш суреті тамаша көрініс береді.

Шашырату. Әр түрлі өлшемдегі щеткалар пайдаланылады. Сурет салынатын материалдың бетіне трафарет қойылады. Тарақтың немесе щетканың көмегімен бояу шашыратылады. Бір немесе бірнеше түсті пайдалануға болады.

Щетканы қағаз бетіне болар болмас тигізу арқылы сурет салуға болады.

«Кляксография» әдісі. Сия тамшысындағы «кляксография» қағаз парағына бояу тамызылады. Оның неге ұқсас екенін анықталып жеткіліксіз детальдары салынады. 2 түрі - тамшы түскен соң қағаздың бір жағын көтеру арқылы бояу ағып, сол арқылы бейне пайда болуына көз жеткізу.

Умаждалған қағазға сурет салу. Парақ ең алдымен умаждалады, одан кейін оны жазып бетіне сурет салады. Мұндай тәсілмен ағаштарды, жартастарды салу тиімді.

Жіп арқылы салу. 1- тәсіл. Сапасы мен түсі әр түрлі жіптер арқылы түкті қағаздың бетіне сурет салынады. 2 - тәсіл. Жіпті бояуға батырып алып екіге бүктелген қағаздың арасына қойып, үстінен сипау. Ептеп қағазды ашып жіпті аламыз. Оның бетінде бір бірінен аумайтын суреттер пайда болады.

4-5 жастағы балаларға арналған дәстүрден тыс сурет салу әдістері:

Паралонмен, матамен сурет салу. Бояу ернеуі аласа ыдыстарға құйылады. Паралонды бояуға батырып алып, суреттің бетіне жағады. Бұндай тәсілмен қағазға бояу біркелкі әрі әдемі түседі. Осындай тәсілмен ағаштың, жапырақтың, таулардың суретін салуға болады, заттардың өзіндік сипаттарын беруде бұл тәсіл барынша қолайлы.

Түтікше болып оралған матаны пайдалану. Матаның қиығы мұқиятты түрде түтікше болып оралып, оның бір ұшы бояуға малынады да одан қағаз бетіне жұғылады.

Монотипия. Техниканың бұл түрінде бояу шыныға жағылып сонан соң үстіне қағаз қойылып салмақпен жабылады. Дақтың көлеміне бояудың бағытына қарай әр түрлі бейне алынады. Тағы бір тәсіл, қағаз екіге бүктеліп бояу парақтың тек қана бір жағына жағылады. Мұнан соң парақ екінші жағына бүктеліп айнала бейне пайда болады. Бір немесе бірнеше түрлі бояуды пайдалануға болады.

Сиқырлы сурет. Сурет балауыз арқылы салынады. Ол көрінбейді оны байқау үшін қағазға тушь немесе бояу жағу керек. Бұл техника барынша күрделі, сондықтан оны ересектер тобында қолдану керек.

Ақ қағаздан ою ойып салу. Дат суретшісі әрі дизайнері **Питер Каллесен** жәй ақ қағаздан өнер туындысын жасап шығарады. Шебер paper art техникасына арқа сүйейді. Ол қағаздан не қатырма қағаздан әртүрлі пішіндер мен кейіпкерлердің бейнесін жасайды. Қағаз қиял мен ой байланысының нәтижесінен өнер туындысына айналып шыға келеді

Сулы қағазға сурет салу. Қағаз ең алдымен суға батырылады, сонан соң қылқалам немесе саусақ арқылы бейне түсіріледі. Сурет қағаз бетіне жайылып, жаңбыр астына немесе тұман кезінде болғандай әсер қалдырады. Егер сурет детальдарын салу керек болса қағаздың кепкенін күтесіз.

Коллаж. Суретті аппликациямен араластыра пайдалану. Аппликация қағаздан, матадан, жіптен жасалуы мүмкін.

Түтіктегі бояумен сурет салу. Сурет шығыңқы болып тұрады. Балаға бояуды бірден қағазға жағуды үйрету керек. Бұл үшін түтікті қажетті бағытқа бұрамыз.

Нүктелі сурет. Сурет қылқаламның ұшымен түсіріледі. Нүктелердің көлемі әр түрлі болады. Оның техникасы күрделі болғандықтан ересек жас топтарындағы балалардың қолданғаны жөн.

Қағаздың бетіне көшіру. Ақ қағаз бетіне көшірме қағаз қойылып таяқша арқылы сурет салынады. Көшірме қағаз бір түсті немесе әр түсті болуы мүмкін

Сурет қою бояумен қағаз бетіне салынады. Бояу кепкеннен кейін сурет бір екі секунд су құйылған тарелкаға малынады. Сурет жаңбыр тұман астындағы бейне тәрізді болып шығады.

Желіммен сурет салу. Қағаз парағына қағаз желімімен долбар сурет салынады. Ол қағыз бетінде шығыңқы болуы тиіс. Желім кепкен кезде қағаздың бетіне сұйық бояу құйылады. Ол долбарлы пішінді қуалап бейне түсіреді.

Дидактикалық ойындар (3-4 жастағы балаларға арналған) [1]

«Дәміне қарай тағамды ажырат»

Мақсаты: Балаларды көкөністер мен жемістерді дәміне қарай ажыратуға үйрету.

Ойын мазмұны: Педагог балаларды шеңберге жинайды да, бір баланы ортаға шығарып, жұмулы көзімен көкөніс немесе жемістің дәмін татқызады. Бала дәміне қарай (қышқыл, тәтті, ащы т.б) жемістің атауын табады.

«Суретте»

Мақсаты: Ауызша айтылған суретті салуға үйрету, сөздік қорларын дамыту.

Ойын мазмұны: Педагог кез-келген балаға берілген суретті басқа балаларға көрсетпей, ауызша суреттеуді ұсынады. Қалғандары оның суретін салуға тырысады. Балалар салған суреттерін нақты суретпен салыстырады.

«Жыл мезгілдері»

Мақсаты: Жыл мезгілдері жайлы білімін бекіту.

Көрнекі құралдар: Жыл мезгілі көрсетілген суреттер, материалдар, моншақтар мен таяқшалары бар дорбалар таратылады. Кілемге шеңбер құра отырып, өздерінің жанындағы құралдарды қолданып жыл мезгілдерін құрастырады.

«Түсі бойынша жина»

Мақсаты: Түстерді ажырата білуге, оларды таңдап алу, бөлшектерден тұтасты құрастыру іскерліктерін дамыту.

Көрнекі құралдар: Геометриялық бөлшектер.

Ойын мазмұны: Геометриялық бөлшектерден түсі бойынша бейнелерді жинау.

«Өрнектерді құрастыр»

Мақсаты: Балалардың геометриялық пішіндер мен түстер жайлы білімдерін бекіту, түсті таңдай білуге үйрету (жақын, сәйкес).

Көрнекі құралдар: Түрлі-түсті геометриялық пішіндер.

Ойын мазмұны: Қағаз бетінде геометриялық пішіндерден өрнек құрастыру.

«Аққала»

Мақсаты: Бірлесе жұмыс істеу барысында балаларды еркін қарым-қатынаста болуға үйрету.

Аққала жапсыру. «Мархабат», «рахмет» сиқырлы сөзін қолдануға үйрету. Көлемдері бірдей екі аққала құрастыру.

Көрнекі құралдар: Әр түрлі геометриялық пішіндер (бірінші аққаланың көздері – көк, екіншісінікі – қара, біріншісінің басында – қызғылт сары, екіншісінің басында – қызыл шелек, түймелері – көк, жасыл). Екі конвертке бірдей емес етіп геометриялық пішіндер салынады.

Ойын мазмұны: Педагог геометриялық пішіндер салынған конвертті үлестіріп, үлгі бойынша «аққала» құрастыруды ұсынады. Егер кейбір бөліктер жетіспесе, ол құрбысының конвертінен алуы тиіс. Жұмыс барысында балалар бір-бірімен еркін араласуы қажет. Өздеріне қажетті құралдар сұраған кезде сиқырлы сөздерді қолдануды ұмытпауын қадағалаған жөн. Ойын соңында балалар бір-бірін тексеріп, қажетіне қарай қателерін түзейді.

«Лото»

Мақсаты: Бейнені талдауға, оларды бір-біріне сәйкестендіруге, бірдей бейнелерді таба білуге үйрету. Салыстыру, жалпылау, қорытындылау іскерліктерін дамыту. Жеміс-жидектер мен көкөністердің, гүлдердің атауы жайлы білімдерін бекіту.

Көрнекі құралдар: Көкөністер, жеміс-жидектер, гүлдер салынған жекелей суреттер.

Ойын мазмұны: Балалар өздеріне берілген суреттердің атын атайды. Суретіне қарай бірдей бейнелерді жіктеп қояды. Оларды дұрыс орналастырып, түсінік берген бала жеңіске жетеді.

Дидактикалық ойындар (4-5 жастағы балаларға арналған)

«Кімнің киіміне тән өрнек»

Мақсаты: Балалардың зейінін жетілдіру.

Ойын мазмұны: Бала кез келген ойыншының киімі жайлы әңгімелейді, өзгелері кімнің киімі туралы айтылғанын табады.

«Мүсінші»

Мақсаты: Топтағы құрдастарымен өзара татулыққа баулу.

Ойын мазмұны: Бір бала – мүсінші, 3-5 бала – сазбалшық. Мүсінші «Сазбалшықтан» ойға алған жоба бойынша бейнені мүсіндейді. Қалған балалар көмектеседі. Үйлесімді композицияға ат қояды.

«Кемпірқосақ»

Мақсаты: Түстерді сезіне білуін дамыту. Бейнені түсіне қарай таңдау іскерлігін, салыстыру, талдау операцияларын дамыту.

Көрнекі құралдар: Кемпірқосақ суреті, түрлі карточкалар.

Ойын мазмұны: *I-нұсқа.* Бұл ойынды балалар тәрбиешімен бірге орындайды. Қағаз бетінде жеті түсті кемпірқосақ бейнеленген сурет салынады. Содан соң балалар кемпірқосақтың барлық түсінің реті бойынша және оған өз суреттерін сәйкестендіре отырып орналастырады.

II-нұсқа. Ойынды жеке балалармен немесе шағын топтармен жүргізуге болады. Жүргізуші заттық суреттерді көрсетеді. Кімнің карточкасы түсі бойынша сәйкес келсе, сол бала заттық суретті алады. Бұдан соң жүргізуші балаларға кішкене қағаз бетінде «өз» түсі бойынша ұнаған заттардың суретін салуды ұсынады. Ойынды суретті көрсетпей, затты немесе оның түсін атап қана айтып, күрделендіруге болады.

III-нұсқа. Жүргізуші заттың атауын да, түсін де айтпай, сөзбен суреттейді, дұрыс тапқан бала заттық суретті алады.

«Өрнекті кім тез анықтайды»

Мақсаты: Оюудағы өрнектерді бөлу іскерлігін бекіту.

Көрнекі құралдар: 12 нұсқалы бейне (20x10): киіз үй, сәукеле, шапан, камзол, т.с.с. Карточка түрінде 12 кесте жасалынған. Әрбір карточкада шапан

мен сәукеледе т.б кездесетін ою құралымдары, «жоғалып» кеткен өрнектерді тауып, орындарына орналастырады. Өрнекті бірінші тауып, өзінің орнына дұрыс орналастырған бала жеңімпаз атанады.

«Қуыршақты киіндір»

Мақсаты: Қуыршақтың жетіспейтін киім-кешегін қиып жасауды, ретімен киіндіруді үйрету. Ұқыптылыққа, әсемпаздыққа тәрбиелеу.

Көрнекі құралдар: Конверт ішінде қатырма қағаздан қиылған жалаңаш қуыршақ бейнесі, киімнің 2-3 түрі, түрлі-түсті қағаздар, қарындаш, сызғыш, қайшы, желім.

Ойын мазмұны: Педагог әр балаға конверт үлестіріп береді. Балалар конвертті ашып, қуыршақтың жетіспеген киімдерін мөлшерлеп, суретін салып, қияды. Қиылған дайын киімдерді алып, қуыршақты ретімен киіндіреді.

Ескерту. Конверт ішіндегі киімдер әр түрлі (біреуінде бас киім мен шалбар жетіспейді, екіншісінде шалбар, аяқ киім жетіспейді т.с.с). Ойын соңында ретімен дұрыс киінген қуыршақ көрмеге алынады.

«Өрнекті ата»

Мақсаты: Ұлттық ою-өрнек түрлерін ажыратудағы білімін арттыру.

Ұлттық ою-өрнектерді, Дымков өрнегінің элементтерін ажырата білуге үйрету. Ұлттық өнермен қатар, басқа ұлттың өнерін бағалауға тәрбиелеу.

Көрнекі құралдар: Ұлттық ою-өрнектер, Дымков өрнегінің элементтері жапсырылған шаршы қағаздар (көрпе, орамал, сүлгі т.б)

Ойын мазмұны: *I-нұсқа.* Орамал, дастарқан. Педагог балаларға әр түрлі ұлттық ою-өрнектер жапсырылған қағаздар үлестіріп, екінші үлгісін өзі алып қалады. Балалар қағаздағы ою-өрнекті анықтап қарап алғаннан кейін, педагог көрсеткен үлгі бойынша немесе сұрауы бойынша қағазды көтеріп өрнектің атын атайды. Ең көп атаған бала жеңімпаз атанады.

II-нұсқа. Педагог балаларға ұлттық ою-өрнектермен қоса Дымков өрнектерінің элементтері жапсырылған суреттер үлестіреді. Үстел үстіндегі екі кілемшенің біреуін ұлттық өрнекпен, екіншісін Дымков өрнегімен өрнектеу тапсырылады. Өрнектерді тез және дұрыс құрастырған балалар жеңімпаз атанады.

«Есіңе сақта және суретін сал»

Мақсаты: Бірлесе сурет салу барысында құрдастарымен сыйластық қарым-қатынас орнату.

Көрнекі құралдар: Көкөністер, дәнді дақылдар бейнеленген 8-10 қима қағаздар, фломастерлер.

Ойын мазмұны: Педагог бірнеше суреттерді үстел бетіне жайып қояды. Балалар суреттерді қарап шығып, көкөністерді, дәнді дақылдарды ойына сақтауға тырысу керек. Есінде қалған көкөністерді, дәнді дақылдарды құрбысымен бірлесе отырып бейнелейді.

«Сабақтар-тамырлар»

Мақсаты: Сенсорлық тәжірибелерін байыту. Өсімдік бейнесін, оны бөлшектерге бөле отырып, талдауға үйрету. Салыстыра білу іскерліктерін дамыту. Біртұтасты құрайтын екі бөліктің бейнесін салыстыруға үйрету. Өсімдіктердің аталуы жайлы білімдерін бекіту, оның түс, пішіндерін ажыратуға баулу.

Көрнекі құралдар: Дайын гербарийлер, бөлшектерге бөлінген өсімдіктердің бейнесі.

Ойын мазмұны: Екі бөлікті суретті «сабақтар-тамырлар» қағидасы бойынша құрастыру. Өсімдікті түр-түріне, құрылысы, жапырақ, сабағының айырмашылығына қарай айырып, атын атау.

«Біздің қаланың көлігі»

Мақсаты: Балалардың көлік түрлері туралы білімдерін жүйелеу.

Көрнекі құралдар: Суда, жерде, әуеде жүретін көліктер бейнеленген суреттер мен ұсақ ойыншықтар.

Ойын мазмұны: *1-нұсқа.* Балалар шеңберге отырады. Қолдарына көліктің бір түрі беріледі. Үш жүргізуші тағайындалады: біреуі – су көлігінің басшысы, екіншісі – жол көлігінің басшысы, үшіншісі – әуе көлігінің басшысы. Педагогтың бұйрығы бойынша жүргізушілер балалардың қолындағы өзіне қатысты көлік түрін жинап алады. Қай жүргізуші өзіне қатысты көлік жинаса сол топ жеңіске жетеді. *2-нұсқа.* Үш жүргізуші қолына көк, жасыл, қоңыр түсті дөңгелекшелер ұстап тұрады. Балаларға көліктің бір түрі бейнеленген суреттер үлестіріледі. Педагогтың бұйрығы бойынша балалар жүргізушінің қасына жылдам топтасуы керек. Әуе көлігін ұстаған балалар көк түсті дөңгелекшеге (белгі), жердегі көліктер қоңырға, судағы көліктер жасыл дөңгелекшеге топтасады. Жүргізушісінің қасына бұрын жиналған топ жеңіске жетеді.

Сонымен, бейнелеу өнері оқу қызметтері, дәстүрден тыс сурет салу әдістері және дидактикалық ойындар балалардың жан-жақты дамуының маңызды құралы болып табылады

Сұрақтар:

1. Баланың шығармашылық жұмыс жасау барысында қоршаған ортаны меңгеру деңгейін қалай анықтауға болады?
2. Балабақшадағы шығармашылық тапсырмалар түрлерін ата.

Тапсырмалар:

1. Берілген бейнелеу техникалары бойынша шығармашылық жұмыс орындау.
2. Шаблондарды қойып шашырату әдісімен композиция құру.
3. Кіші және орта, ересек топтағы балалардың бейнелеу іс-әрекеті үшін көрнекілігін әзірлеп, ойын кестелерін құрып, дәстүрден тыс сурет салу әдістері бойынша дайындаңыз.

§2. Мектепке дейінгі баланың еңбек тәрбиесіне бейнелеу өнерінің әсері.

Бейнелеу өнері арқылы бала бойына тәрбие бағыттарын сіңіре аламыз. Солардың бірі еңбек тәрбиесі. Жас ұрпақты еңбекке тәрбиелеу – маңызды педагогикалық процесс.

Мектеп жасына дейінгі кезеңде өзіндік ерекшелігі – оның ойынмен тығыз байланыстылығы. Олардың ойыны мен еңбегінің арасын ажырату қиын, өйткені алғашқы еңбек әрекетінің қарапайым элементі ойыннан басталады. Мектепке дейінгі балаларды бейнелеу өнері арқылы еңбек тәрбиесіне баулудың негізі ретінде балаларға бейнелеу сабақтарында алуан түрлі суреттерді бейнелеу тапсырмаларын беру арқылы және қағаз бен жұмыс жүргізу арқылы баули аламыз. Осы үлгіде қағаз пластикасының мектеп жасына дейінгі кіші жастағы балаларды дамытудағы маңызы:

- Қағаз пластика балаларды қағазбен жұмыс істеудің түрлі амалдарына үйретеді: шиыршықтау, қиыстыру, салу, желімдеу.

- Балалардың қолмен жұмыс істеу қабілеттерін дамытады, саусақты нақты қозғалтуға үйретеді, бала қолдарының ұсақ моторикасы жетіледі, көзбен шамалауы дамиды.

- Қағаздан зат істеу кезеңіне бар назарын аударғандықтан, зейінін шоғырландыруға, ауызша айтылған нұсқаулар бойынша жұмыс істеуге үйретеді.

- Балалардың көркемдік талғамын және шығармашылығын дамытады, олардың қиялын белсендіреді.

- Ойын жағдайларын туғызуға ықпал жасайды, балалардың ұйымшылдық қабілеттерін кеңейтеді.

- Еңбек дағдыларын жетілдіреді, еңбек мәдениетін қалыптастырады, ұқыптылыққа, материалды үнемді, құнтты қолдануға, жұмыс орнын таза ұстауға үйретеді.

Мектепке дейінгі орта жастағы балаларға заттарды қағаздан қию және жапсырмалау амалдары арқылы жасауды ұсынады. Осы кезде бала қағаздың қасиеті жайлы ғана білім алмайды, сонымен қатар өзінің қимылын, күшін келісіп жүргізуге үйренеді. Қағазбен жұмыс істеу баланың еңбекке деген оң ықпалын қалыптастырады, онда өзінің еңбегіне деген рахат, мақтаныш сезімі пайда болады. Балабақшаның орта жас тобында ұйымдастырылған оқу қызметіне қажетті арнайы құралдар мен жабдықтар болуы қажет: қағаз пластика элементтеріне арналған қағаз, ұннан жасалған желім, қылқалам, қайшы, төсеніш, қалдықтарға арналған қорап, таза салфетка (әр балаға), түрлі фактуралы түсті қағаздар қажет.

Педагог 5-6 жастағы балаларды әр түрлі тақырыптағы суреттерді, шағын скульптураларды, сәндік-қолданбалы өнер бұйымдарын түсінуге үйретеді. Балалар эстетикалық қасиетін сезіне бастайды, қуаныш сезіміне бөленеді, толқуды бастан кешіреді, қобалжиды; сонаң кейін педагогтың кеңесімен немесе өз бетінше өзіне ерекше ұнаған бұйымды тандап алады.

Мектепке даярлық тобындағы балаларда үйренуге деген қабілет басым болады. Балалар тек тәрбиешінің айтқанын істеп қоймай, өз бетімен бірден

орындала қоймайтын істі игеру үшін жаттықтыруға кіріседі, әрі оларды қалай орындау керектігін сұрайды, сұрақтар қояды. Балалардың білуге әуестігі белгілі бір бағытта дамиды, білуге құштарлығы артады, өз бетінше қадағалауы мен бақылауы күшейеді. Сурет салу кезінде педагог балаларды өз жолдастарының жұмысын әділ де жұмыла бағалай білуге бағыттайды, олардың өз пікірлерін айтуын дамытады. Ол балаларды өз білгенін түгел өзгеге үйретуге, өз жолдастарына көмектесуге үйретеді. Мәселен, сабақ үстінде балалар түрлі элементтерді қолдана отырып, ою-өрнек жасады делік. Олардың біреуі топқа тек жақында ғана келгендіктен өрнектің композициясын түсіне алмады. Мұндай жаңадан келген балаға өрнекті салудың тәсілін педагог жақсы сурет салатын бір балаға тапсырады [15].

Ұжымды түрде жұмыс істеген кезде 5-6 жастағы балалар педагогтің көрсеткен жұмысын ғана істеп қоймай, осы жұмысты педагогтің таңдауына ықпал жасайды. Кейбір жағдайларда бір столда отырған балаларға тәрбиеші ұжымдық жұмысты атқаруға келісуді, өзара міндет бөлісуді ұсынады.

2.1-сурет. Қалпақ жасау жолдары

2.2-сурет. Оригами

Ол жұмыс барысын бақылап отырады, бірақ олардың өз бетімен жұмыс жасауына көбірек еркіндік береді. Мысалы: оригами – қағазды көркем бүктеу жас ерекшелігін ескере отырып орындатуға болады (2.1, 2.2-суреттер).

Педагог балаларды жұмыстың жоспарын өздері жасауға, алдымен ойланып, болашақ суреттің мазмұнын көз алдына келтіріп, содан кейін сурет сала бастауға үйретеді. Сондай-ақ балаларға жұмысты орындау процесінде жоспарлауды үйрету қажет: бұл баланың барлық іс-әрекетін жұмылдырады әрі өзін-өзі қадағалауына игі әсерін тигізеді.

Педагог балаға оның өзі салған суретіне сын көзбен қарауды үйретеді. Бірақ әрқашан сынап мінеп отыру баланы қанағаттандырмауы, оның суретке деген ынтасын кемітуі, өзі жасаған дүниеге қуана алмауын тудыруы мүмкін.

Сондықтан да балаларды өз қатесін тек байқап қана қоймай, оны түзетуге ұмтылуын, бейнені көркем етіп толықтыра білуін қалыптастыру керек, олардың қабілеті, іскерлігі мен жасалып біткен жұмыс нәтижесінің арақатынасын байланыстыру керек, өздері салған суреттің өзгелерге түсінікті болуын, қуанышқа бөлеуін қадағалау қажет.

Сұрақ: Ұжымды түрде жұмыс істеген кезде 5-6 жастағы балалар мен тәрбиешінің әрекеті қандай?

Тапсырма:

Балабақшада мини-галереяға картиналарды алу, көрме ұйымдастыру және экскурсия өткізу, әр шығарма, суретші туралы әңгімелеу. Нәтижелерді талқылау.

§3. Бейнелеу өнері арқылы эстетикалық көзқарастар мен талғамдарды дамыту.

Балалардың эстетикалық көзқарасы мен талғамын дамытудың бірден-бір тиімді жолы көркемөнер болып табылады. Эстетикалық тәрбиеде көркем өнерге ерекше көңіл бөлінеді. Ол әртүрлі сезімге бөлей отырып, қоршаған ортаға мұқият қарауға үйретеді. Бала қашанда табиғаттағы, заттық дүниедегі, өнердегі әсемдікке, адамдардың мейірбан сезіміне үн қосуға бейім. Балалар өз ойларын шығармашылық қабілеттер арқылы жеткізе алады.

Мектепалды даярлық тобында балаларды алуан түрлі түстік гаммаларды контрасты өз бетімен пайдалануға, оны жасай білуге үйрету қажет. Сонда балалар тек бір түстің бірнеше реңктері болатынын біледі, түстерді айыруға және оларды бере білуге үйренеді, реңктерді алу үшін бірнеше түстерді араластыру қажет екендігін сезеді.

Педагог балаларға түстердің атын өздері атауды ұсынады: сұрғылт көгілдір, сарғыш көк және т.б. Ол балаларға заттар мен құбылыстар түсінің құбылмалығын, өзгергіштігін түсіндіреді, әрі соларды суретте, аппликацияда бере білуге үйретеді. Мысалы, балалармен күн шұғыласына бөленген ашық күнгі айналадағы заттарды бақылай отырып тәрбиеші назарды, түстердің қанықтылығына, контрастылығына (алқызыл гүл күн түскенде жанып тұрғандай болатынына) аударады. Ал енді күн бұлтқа жасырынғанда ашық түстердің барлығы күңгірт тартады. Бір реңкті алу үшін түрлі түстерді араластыруға үйрену баланың түстік палитраны еркін әрі әрқалай пайдалануына мүмкіндік береді. Болашақ мамандар мұндайда балаға көмектесуі тиіс. Бала көбіне аспанды бейнелейтін күңгірт түсті немесе нәзік қызғылтым түсті, сондай-ақ ағаштың күңгірт жапырағын, гүлдің сұр сабағын бейнелейтін түстерді іздейді.

Балалардың балабақшада алған білімі мен шеберліктері олардың ешбір қиындықсыз сурет салуларына, қол еңбектеріне, жазуға үйренуіне және өзінің күш-жігерін топтың көпшілік жұмыстарына жұмсауына, графикалық және аппликациялық жұмыстарды жүргізуіне үлкен септігін тигізеді. Балалардың өзіндік жұмысы педагогтың қажетті нұсқаулары бойынша баланың оқу жұмысының жеке дара және ұжымдық түрі. Өзіндік тапсырмаларды орындау барысында балалардан белсенді ойлау талап етіледі. Осының нәтижесінде балалар өздігінен бақылауды үйренеді, оларда тапсырылған істі орындаудағы жауапкершілік сезім, еңбексүйгіштік, табандылық, ұйымшылдық, бір-біріне деген жолдастық көмек қалыптасады. Өзіндік жұмыстың негізгі мақсаты –балалардың танымдық міндеттерін қалыптастыру, шығармашылық қабілеттері мен қызығушылығын жетілдіру, білімге құштарлығын ояту.

Педагог оқу іс-әрекетінде әдіс-тәсілдерді пайдалана отырып, балалардың ұсыныс пікірлерін еркін айтқызып, ойларын ұштауға және өздеріне деген сенімін арттыруға мүмкіндік туғызып отыру қажет. Әрбір оқу іс-әрекетінде балалардың ойлануына және қиялына ерік беріп, баланың тереңде жатқан ойын дамытып оларды сөйлетуге үйретеді. Түрлі әдістемелік тәсілдер пайдалану арқылы қабілеті әртүрлі балалардың ортасынан қабілеті жоғары баланы іздеп, онымен жұмыс жасау, оны жан-жақты тануды ойлап, балалардың шығармашылық деңгейін бақылап отыру әрбір педагогтың міндеті [14].

Педагог балалардың түсті беру іскерлігін ұштайды. Балалар кейбір заттардың белгілі бір түстерінің шөп, жапырақ, жидек және т.б.ұқсас болатыны туралы біртіндеп мағлұмат алады. Тұрақты түстері болмайтын заттарды кез келген түспен бейнелеуге болады. Болашақ мамандар балаларды алты түсті: қызыл, сары, жасыл, алқызыл, көк, күлгін және үш түрлі бейтарап қара, сұр, ақ түстерді ажыратып тануға, айтуға үйретеді. Ол олардың өз беттерінше сурет салу үшін және затқа тән бояулардың кез келгенін алмай, таңдап алуға негіздейді.

Балаларға арналған өнер және эстетикалық орта құру бойынша шығармашылық тапсырмалар [1]

«Бір сөзбен ата»

Педагог алдын ала түрлі жанрдағы (пейзаж, натюрморт, портрет) суреттер, көшірмелер, фотоларды дайындап қояды.

«Кім суретші?»

Педагог бірнеше (2-4) суретшілердің шығармаларын көрсетеді, балалар олардың авторларын атаулары қажет. Педагог суретшінің фамилиясын атайды, ал балалар оның шығармасын көрсетуі қажет.

«Мұны кім жасаған?»

Педагог кітапты, нотаны, суретті көрсетеді, ал балалар жасап шығарушыны атайды (мамандықты, егер білсе аты-жөнін).

«Кім көп байқайды және атайды»

Педагог алдын ала бөлмеге суретшілердің еңбектерінің көшірмесін іліп қояды, келесі де ұлттық ойыншықтарды, сосын ұлттық шеберлердің бұйымдарын жайып қояды.

«Кімге не қажет екенін ата»

Педагог өзі шығармашылық маманын атайды: сазгер, суретші, жазушы және басқалар немесе соған сай шығармасын көрсетеді, ал балалар әр қайсысына жұмыс жасау үшін не қажет екенін атайды.

«Таны және ата»

Мен суреттеген әдеби кейіпкерді танып және ата. Балалармен мазмұны сай келетін түрлі дидактикалық ойындарды өткізу (бірдей суреттер, лото, домино және басқалар).

«Өрнек құрастыр»

Әр гүл шоғырына сай келетін ыдыс таңдалып алынады. Педагог алдын ала формасы мен биіктігі түрлі ыдыстар дайындап қоюы қажет, сосын

балалармен бірге алаңнан кесіліп алынған гүлдерден гүл шоғырын дайындайды.

«Ертегіні саламыз»

Қалай ойлайсындар, әдемі кітап шығу үшін, сіздердің ертегі (педагог сурет бойынша салған ертегіні атайды) бойынша салған суреттеріңізді қай жерге орналастырған дұрыс.

Бейнелеу өнері бойынша шығармашылық тапсырмалар үлгілері

- Әдемі күзгі жапырақтарды жина. Оларды мұқият қара, сыртынан саусағыңмен айналдыра сыз. Әр жапырақтың неге ұқсайтынын ойла және айт. Күз жапырақтарды қандай түстерге бояғаны туралы айтып бер. Түстері бірдей жапырақтарды, түрлі түске боялған жапырақтарды тап. Жиналған жапырақтардан өз қалауыңша құрастыр: өрнек, сурет, басқа да нәрселер. Жапырақты қағаз бетіне қойып, қағазда жапырақтың суреті қалатындай етіп, оны сыртынан қарындашпен сыз. Зат, құс, жануар бейнесінің суреті шығатындай етіп, жапырақтың суретін салып бітір және боя.

- Формасы және көлемі әр түрлі жапырақтарды қағаз бетіне орналастырып, олардың сыртынан сызып суретін салып, сиқырлы (ертегідегі) орманның суретін жасау. Қағаз бетінде ағаштардың басы бейнеленген, олардың дінін сал, сосын ерекше ағаш шығу үшін, басын өз қалауың бойынша түрлі түсті сызықтармен, штрихтар, дақтармен толтыр.

- Қағаздан әр түрлі геометриялық пішіндерден түрлі бейнелер құрастыр (студент әр балаға көлемі кішілеу 3см аспайтын, геометриялық пішіндер жиынын дайындайды). Әр балаға түсі бірдей, пішіні түрлі жиынын беру керек.

- Түрлі заттардың бейнесін құрастыр, өз қалауың бойынша жапсыр.

- Қағаз бетін жолақшаларға бөлу, өз қалауыңмен, ойлан, оларды жапсыр.

- Өз қалауың бойынша ертегідегі үйдің суретін сал (олардың қандай ертегідегі үйді білетіндерін еске түсіру: жалмауыз кемпірдің үйі, қоянның ағаш, түлкінің мұздан жасалған үйі).

- Ерекше бір жануарды мүсінде (әдебиетте ерекше жануарды қалай суреттейтінін еске түсіру ұсынылады).

- Текшеден ертегідегідей үйді құрастыр.

- Геометриялық пішіндерден ертегідегідей үйді құрастыр және жапсыр.

Сұрақтар:

1. Мектепалды даярлық тобында балаларды алуан түрлі түсті гаммаларды контрасты өз бетімен пайдалануға баулу әдісін ата.

2. Бейнелеу өнерінің бала тәрбиесінде жан жақты дамуына тигізер әсері ?

Тапсырмалар:

1. Төрт шаршыны қатар сызыңыз және қарқындылығы біртіндеп солдан оңға қарай өсетін бір түспен жабыңыз. Бұл жаттығуды түрлі бояулармен қайталаңыз (көк, қызыл, сары).

2. Бес шеңберді сызып, екі түстің көк және сары түстің үйлесімімен жабыңыз, сол жақта көк түс басым, ал оң жақта біртіндеп сары түсті басым. Сіз ашық жасылдан сары жасыл түске дейін жасыл реңктер қатарын аласыз.

ІІІ ТАРАУ. БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІН ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ БАҒДАРЛАМАСЫ

§ 1. Мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиелеу мен оқытудың қолданыстағы үлгілік оқу бағдарламасы бойынша «Шығармашылық» білім беру саласының міндеттері мен мазмұны

Бейнелеу іс-әрекеті мектеп жасына дейінгі балалар үшін ең қызықты үрдіс болып табылады. Бала көргенін, алған әсерлерін қозғалыс, сөз және мимикамен көрсетуге өте ерте ұмтыла бастайды. Ол үшін оған мүмкіндік беруіміз керек, яғни оның қалыптасатын бейнелерді өрнектей білу аймағын кеңейтуіміз қажет. Ол үшін балаға жапсыруға арналған қағаз, қарындаш, саз, құрылысқа арналған барлық материалдарды беру және осы материалмен жұмыс істеуге үйретуіміз қажет. Балалар шығармашылығын қандай түрде білдірсе де, оны барынша көтермелеу керек.

«Шығармашылық» мектепке дейінгі білім беру саласының базалық мазмұны ұйымдастырылған оқу іс-әрекетіндегі сурет салу, мүсіндеу, аппликация және музыка арқылы жүзеге асырылады.

Мектепке дейінгі ұйымдарда тәрбиелеу мен оқытудың қолданыстағы үлгілік оқу бағдарламасы бойынша «Шығармашылық» білім беру саласының мақсаты – балалардың танымдық, шығармашылық, музыкалық қабілеттерін қалыптастыру.

Міндеттері:

- өнімді қызмет түрлеріне қызығушылық туғызу;
- балалардың іс-әрекетті дұрыс орындау дағдыларын дамыту;
- көрнекілік-әрекетті, ойлау, есте сақтау, қабылдау, назар аудару және түйсіну дағдыларын қалыптастыру;
- заттар мен құбылыстарды бейнелеу барысында қоршаған болмыстан өз әсерлерін дұрыс жеткізе білуге тәрбиелеу;
- сенсорлық қабілеттерін дамытып, қоршаған орта туралы түсініктерін қалыптастыру.

Балалардың қоршаған ортадан алған әсерлері осы қызметтің негізгі мазмұны болып табылады. Сабақ барысында балалар әр түрлі материалдармен жұмыс істеу дағдылары мен іскерліктерін меңгереді, шынайы заттар мен құбылыстарды бейнелеу процесінде шығармашылықпен пайдалану қабілеті тәрбиеленеді.

Мектепке дейінгі жастағы балалар заттың пішінін, оның бөліктерінің ара қатынасын, нысандардың кеңістікте орналасуын, олардың түсін және т.б. анықтауды үйренеді.

Тақырыптық композицияны құру талабы бойынша бала бір-бірімен логикалық байланысқан заттар тобының бейнесін жасау қажет. Өмірде бала заттар арасындағы байланыс пен қарым-қатынасты оңай меңгере алады. Балаға композициялық міндеттерді шешу арқылы олардың арасындағы байланысты көру үшін заттарды қандай түстермен бояу керек, оларды қандай қалыпта бейнелеу керек екенін үйрету қажет. Бұл бейнелеу тәсілдерін

меңгерту негізінде ойлауды дамытуды талап ететін өте күрделі іс-әрекет. Балабақшада бұл жұмыс ең алдымен үлкен топтарда жүзеге асырылады.

Оқытудың маңызды талаптарының тағы біріне – ырғақ, симметрия, түстерді ескере отырып, өрнектерді құрастыра білуді дамыту жатады. Бұл мектепке дейінгі баланың эстетикалық талғамын дамытумен байланысты. Балаларға қарапайым құрылымдарды орындау және мәнерлі композиция жасау үшін түстердің (үлкен жастағылар реңктердің) жарқын, қарама-қарсы үйлесімдерін пайдалану қолжетімді. Бұл міндет сәндік сурет салу және аппликация сабақтарында жүзеге асырылады.

Мүсіндеу – бұл әшекейленген ыдыстар мен сәндік пластиналарды оюмен әшекейлеу. Бейнелеу өнеріне оқытудың маңызды талаптарының бірі – түрлі материалдармен жұмыс істеудің техникалық тәсілдерін меңгерту. Бейнелеу дағдысы баланың зат пішінін, оның құрылысы мен түсін, басқа да қасиеттерін беру, әшекейленген пішінге өрнектер жасау қабілеттерін дамытудан тұрады.

Техникалық дағдылардың маңызы зор, себебі олардың болмауы балалардың бейнелеу қызметіне қызығушылығының төмендеуіне әкеледі және іс-әрекетке қанағаттанбаушылығын тудырады.

Балада материалды дұрыс және еркін пайдалану дағдысы механикалық емес, сондықтан сурет сабағында балаға заттың ерекшеліктерін ескере отырып жасауға үйрету қажет. Балалардың бейнелеу шығармашылығы болашақ мамандар тарапынан мақсатты жетекшілік еткен жағдайда ғана табысты дамиды. Болашақ мамандардың мұндай жетекшілігі балаларды нені және қалай (бағдарламалық мазмұны мен әдістемесі) үйретуді білетін, өнер саласында қажетті дайындығы бар, бейнелеу дағдылары мен іскерліктерін өзі меңгерген жағдайда мүмкін болады

Мектепке дейінгі балалардың бейнелеу қызметі көркемдік іс-әрекет түрі ретінде эмоционалдық, шығармашылық сипатта болуы тиіс. Болашақ мамандар бұл үшін барлық жағдайды жасайды: ол ең алдымен шындықты эмоциялық-бейнелі қабылдауды қамтамасыз етеді, эстетикалық сезімдер мен көріністерді қалыптастырады, бейнелі ойлау мен қиялды дамытады, балаларды бейнелерді жасау тәсілдеріне, оларды мәнерлеп шешу құралдарына үйретеді.

Баланың жеке тұлғасын қалыптастыруда көркем-шығармашылық қызметтің түрлері: сурет салу, мүсіндеу, қағаздан фигураларды кесу және оларды жапсыру, табиғи материалдардан жасалған әртүрлі құрылымдарды жасау және т.б. баға жетпес маңызға ие. Осындай сабақтар балаларға таным, шығармашылық қуаныш сыйлайды. Бұл сезімді бір күн бастан өткізген сәби өзінің суретінде, аппликациясында не білгенін, көргенін, бастан кешкенін айтуға ұмтылады.

Аппликация – бұл түрлі-түсті қағаздан заттардың әр түрлі нысандарын қиып алу, оларды орналастыру, композициялық және түсті құрылыс заңдары бойынша объектілердің бірізділігі мен өзара байланысын орнату, кесілген фигураларды басқа түсті қағазға ұқыпты желімдеу қабілетіне байланысты орындалатын күрделі процесс.

Мектепке дейінгі балалар аппликациямен жұмыстың барлық процесін меңгереді: формаларды сызып, қияды, желімдейді. Іс-әрекеттің осы түрін меңгеруге дайындық жаттығулары мозаикамен ойындар болып табылады, оның көмегімен балалар дайын геометриялық пішіндерді орналастырып, олардың ерекшеліктері, түсі, орналасу тәсілдері, ою жасау принциптерімен танысады.

Балабақшада аппликациялық жұмыстардың мынандай түрлері қолданылады: дайын формаларды жапсыру (декоративті - геометриялық және өсімдік формаларынан, заттық - жеке бөліктерден немесе сұлбалардан) және формаларды (жеке заттар, сюжеттік, декоративті) кесу және жапсыру

Балабақшаның кіші топтарында бейнелеу өнері бойынша бағдарламаның ерекшеліктері. Балабақшаға келушілердің жасына, яғни психикалық және табиғи мүмкіндіктеріне байланысты бейнелеу өнері сабақтары ең қарапайым тапсырмалардан басталады. Нақты тапсырма көлемінің 60-80% - ын болашақ маманның өзі орындайды (немесе алдын ала арнайы дайындама жасайды). Екі-үш жастағы баланың саусақ моторикасы әлі дамымаған, сондықтан оның контурынан шықпай-ақ суретті бояу өте қиын. Сол жаста балалар өте үлкен қиындықпен дербес бейнелерді жасай алады [7].

Сондықтан балабақшадағы бейнелеу іс-әрекетін болжайтын тапсырмаларды жоспарлау және құрастыру кезінде кіші топ үшін ең қарапайым техниканы қолдану керек:

- қол және саусақтармен, қарапайым және түсті қарындашпен сурет салу, дайын шаблондарды бояу;

- әртүрлі аппликация жасау үшін жыртылмалы техниканы ұсыну (тіпті кішкентай қайшыларды да балалардың қолына беруге болмайды);

- қарапайым фигураларды мүсіндеу (шұжық, жылан, шарлар және т.б.);

- құрастыру кезінде 3 элементтен артық пайдаланбау.

Сабақта қолданылған барлық материалдардың қауіпсіз болуы өте маңызды, себебі балалар жиі аузына салады, тартады, құлатады.

Балабақшаның ортаңғы тобындағы бейнелеу өнері бойынша бағдарламаның ерекшеліктері [14]. Үш-төрт жаста бала өз қолының іс-әрекетін әлдеқайда жақсы бақылай алады, олардың кіші топтағы балалармен салыстырғанда дене қуат-күштері көбірек дамиды. Сондай-ақ, бұл жаста олардың сөздік қоры мен ойлау ерекшеліктері айтарлықтай кеңейеді. Көптеген дағдылар мен іскерліктер баланың санасында беки түседі.

Ортаңғы топқа арналған бейнелеу қызметінің өз ерекшеліктері бар:

1. Балалармен сабақ тақырыбы туралы көбірек әңгіме жүргізіп, оларды нәтижелерді талқылауға тарту қажет.

2. Сурет техникасын күрделендіріп, бояуларды (ірі қылқаламдармен) жасауға үйрету.

3. Мүсіндеуде пластилин мен сазды пайдалану. Осы жаста көкөніс пен жануарлардың фигураларын орындау техникасы жетіле түседі.

4. Құрастыру күрделі түрде өтуі мүмкін (егер бұл ұжымдық жұмыс болса тіпті екі ондаған бөлшектер мен элементтерді жасайды).

Егер сабақ ойын түрінде өткізілетін болса, осы жас тобындағы балалардың шығармашылық қабілеті жақсы дамиды. Балабақшадағы балалардың бейнелеу қызметі орта топқа арналған барлық балалардың қызығушылық пен осы үрдіске қатысу жағдайында өтуі тиіс. Барлық балалар қойылған міндеттерді әлі де толықтай орындай алмауына байланысты тәрбиеші осы сәтті ескеруі керек. Қызығушылықты жоғалтқан кезде сурет салу процесін кезектестіруге болады, мысалы, балалардың өздерінің сурет салатыны, қандай түстерді қолданатыны туралы әңгімелермен алмастыру.

Балабақшаның ересек тобындағы бейнелеу өнері бойынша бағдарламаның ерекшеліктері [9]. Болашақ мамандар тарапынан сабаққа деген жүйелі көзқарас өте маңызды. Балалар қойылған міндеттерді үлкен ынтамен орындап, сол іс-әрекетке бар назарларын шоғырландырып, ұқыптылығы мен эстетикалық дағдыларын дамыту. 4-5 жаста балалардың сенсомоторлық дағдысы едәуір кеңейетінін естен шығармау керек. Сондықтан балабақшаның ересек тобында бейнелеу іс-әрекеті бойынша сабақтарға графикалық және бейнелеу шеберлігі мен дағдыларын белсенді дамыту мен жетілдіруге баса назар аударуымыз керек.

Бағдарламаға келесі элементтер енгізілген:

1. Стандартты емес сурет салу техникаларын пайдалану (мақта таяқшалары, поролонды спонжиктер). Міндетті түрде гуашь, акварель т.б. қолдану. Сюжеттік-рөлдік ойындар мен кейіпкерлер, елестететін батырларды салғызу.

2. Бұл жаста аппликация жасау күрделене түседі. Бала тәрбиешінің бақылауымен қайшымен кеседі, желімдейді, тек қағаз жапсыру техникасы ғана емес, табиғи материалдардың көмегімен (гербарий, қарақұмық, күріш, бұршақ және т.б.) картина жасайды.

3. Мектепке дейінгі ересек топ балаларының бейнелеу қызметі мүсіндеу кезінде де күрделенеді. Енді балалар тіпті саздан ойыншықтар, ермексаздан күрделі мүсіндер жасай алады.

4. Құрастыру көп элементті құрылымды болуы мүмкін. Балалардың алдында түрлі күрделі формалар мен материалдарды қоюға қорықпау керек.

Жоғарыдағы жұмыс түрлерінің барлығында балалардың дербестігін дамыта отырып, тәрбиеші көмектен де бас тартпауы тиіс.

Балабақшаның мектепалды даярлық тобындағы бейнелеу қызметі.

Сурет салудың барлық техникасының жиынтығына қарындашпен, ұсақ-түйектермен және бояулармен жұмыс жасау кіреді. Өз қолдарының қимылдарын меңгере білу жақсы дамыса, одан кейін мектепке барғанда баланың жазуы жақсы қалыптасатын болады.

Бейнелеу өнері санатының әрқайсысына келетін болсақ:

1. Даярлық тобында балалар ою-өрнек, көркем сурет туралы түсініктері қалыптасады және қандай да бір материалдардың (бояулар, пастельдер) қасиеттерін ажырататын болады.

2. Бейнені өз бетінше жасау – контурдан бастап, фонды бояу, заттардың парақта дұрыс орналасуы (одан әрі – аз, жақынырақ – үлкенірек). Көлемді зат жазықтыққа ауысатынын түсіну.

3. Мүсіндеу балабақшада бейнелеу қызметі ретінде қауіпсіздік талаптарына сай болуы тиіс. Бірақ енді мектепке дейінгі бала шынымен қалай жұмыс істеу керектігін, пластилин мен қағаз көмегімен картиналарды қалай жасау керектігін түсінеді. Ересектердің көмегімен пеште күйдірілген қамырдан фигуралар жасауына да болады.

4. Құрастыру кезінде тіпті арнайы модельдер (ұшақтар, құрамдас бөліктерден жасалған кемелер) пайдаланылуы мүмкін.

Мұндай сабақтарды өткізудің жүйелілігі маңызды. Тапсырмалар күрделі және үлкен формада болуы мүмкін болғандықтан, бір сурет/қолөнер жасауды бірнеше сабақтарға бөлуге болады [9].

Әр жастағы бала үшін балабақшадағы бейнелеу қызметі бойынша сабақтардың ұзақтығы. Балабақшада бейнелеу қызметін жоспарлау үшін, алдымен әр жастағы балалардың психологиялық және табиғи мүмкіндіктерін ескеру қажет.

Әр түрлі жас топтары үшін бейнелеу қызметінің уақыт мөлшері стандарт бойынша белгіленген.

3.1 – кесте.

Балалардың жас топтары үшін бейнелеу қызметінің уақыт мөлшері

ерте жас тобы (1-2 жастағы балалар) –ұзақтығы 7-15 минуттан - 7 сағат
кіші топ (2-3 жастағы балалар) –ұзақтығы 7-15 минуттан - 9 сағат
ортаңғы топ (3-4 жастағы балалар) –ұзақтығы 7-15 минуттан - 11 сағат
ересек топ (4-5 жастағы балалар)–ұзақтығы 15-20 минуттан-12 сағат
мектепалды даярлық тобы (5-6 жастағы балалар) – ұзақтығы 25-30 минуттан - 17 сағат

Сабақ бағдарламасы қалай құрылуы керек: болашақ мамандар мектепке дейінгі балалармен бейнелеу өнері бойынша сабақтарды жоспарлаған кезде тақырыпты және мазмұнын мұқият таңдағаны жөн.

Аптасына кем дегенде бір рет сурет салу бойынша сабақ, ал студенттердің таңдауы бойынша қосымша сабақтар мүсіндеу/жапсыру жүргізілуі тиіс. Құрастыруды екі аптада бір рет жүргізуге болады (балабақшада құрастыру бойынша кіші топта бейнелеу қызметі айына бір рет болуы мүмкін).

Сұрақтар:

1. Кіші топ үшін ең қарапайым қандай техниканы қолданады?

2. Әр жастағы бала үшін балабақшадағы бейнелеу қызметі бойынша сабақтардың ұзақтығы қандай?
3. Балабақшаның ортаңғы тобындағы мүсіндеудің ерекшеліктері қандай?

Тапсырмалар:

1. Заттан қарап, есте сақтау және елестету арқылы сурет салу.
2. Қарапайым екі заттан тұратын натюрморт орындау.
3. Балалардың иллюстрацияны қабылдау процесін ұйымдастыруда тәрбиешілер (ата-аналар) үшін ұсынымдар әзірлеу. Ұсынымдарды әр түрлі формада ұсынуға болады (газетте мақалалар, ата-аналарға арналған журнал, жадынамалар, эссе, психологпен сұхбат және т.б.). Ұсынымдарда: иллюстрациялар мазмұнының ерекшелігін, негізгі мағыналық элементтерді, суретшінің стилін, мәнерлілік құралдарының ерекшелігін (композиция, түс, сызық және т.б.), иллюстрациялар мөлшерін, мәтінге қатысты олардың санын көрсетуге болады.

§ 2. Бағдарламаны іске асыру барысында күтілетін нәтижелер

Мектеп жасына дейінгі балаларды бейнелеуге үйрету жалпы топтық сабақтарда, сабақтардан тыс уақыттарда және ойынға бөлінген уақыт кезінде де шұғылдана алады. Болашақ маман баланың сурет салуға деген ынтасын әрдайым шыңдап, алынған бейнелеу дағдыларын қолдануда белсенділіктері мен дербестіктерінің пайда болуын көтермелеп отыруы тиіс [8].

Балабақша бағдарламасы балалардың оқу үрдісінде меңгеруі тиіс бейнелеу шеберлігі мен дағдыларының көлемін белгілейді. Салыстырмалы түрде ептілік шеңберін меңгеру балаға әртүрлі заттарды бейнелеуге мүмкіндік береді. Мысалы, үй салу үшін, тікбұрышты пішінді бейнелеу тәсілдерін білу керек, яғни сызықтарды түзу бұрышпен жалғай білу керек. Бұл тәсілдер машинаны, поезды және тікбұрышты кескіні бар басқа затты салу үшін қажет.

Балаларда сурет салуға, мүсіндеуге, конструкциялауға деген ынтасы қысқа мерзімді, әрі тұрақсыз болады. Балабақша балалары шығармашылық іс-әрекетке деген белгілі бір қажеттілікті осы сабақта қалыптастырады және тәрбиеші тарапынан көңіл аудару мен дұрыс басшылық жасауды талап етеді.

Затты бейнелеу үшін қажетті білім, білік және дағды. Мектеп жасына дейінгі балалар шындықты шынайы бейнелеудің әдіс-тәсілдерін толық меңгере алмайды. Бейнелеу мәселелерін шешуде, атап айтқанда, заттың бояуын беруде, дұрыс пропорцияларды сақтауда және т.б. кездесетін қиындықтарды ескермей қоюға болмайды. Әрине, оқыту тек қарапайым бейнелеу мәселелерін шешумен шектелмеуі керек. Алайда, балалар өсіп, дамиды, олардың қабілеттері тәрбиелеу мен оқытудың әсерінен қалыптасады, осы сәтте тәрбиешінің міндеті – балаларды шындықты шынайы бейнелеуге итермелеу.

1. Заттың формасы келтіру. Бала сурет салу, мүсіндеу, аппликациялауда заттың ұқсастығына қол жеткізу ұмтылысын тудыру үшін, сол бейненің пішіні мен көлемін, құрылысы мен түсін, кеңістіктегі орналасуын көрсетуге үйрету қажет. Бейнеленетін заттардың шын мәніндегі

ұқсастығын анықтауға мүмкіндік беретін негізгі қасиет нысаны болып табылады. Балалар бұл қасиеттерді біртіндеп меңгереді.

Бір жас тобынан екіншісіне өту кезінде нысанды беру дәлдігіне қойылатын талаптар күрделене түседі. Ең алдымен балалар дөңгелек және тікбұрышты нысанды заттарды бейнелеуді, жапсыруды үйренеді.

Апликация жасауда және құрастыруда балалар дайын элементтерді алады. Бұл заттың нысаны туралы түсініктерді нақтылауға және бекітуге мүмкіндік береді. Бейнелеу іс-әрекетінде қалыпты түзуші дағдылары бір мезгілде және көзбен қабылдау негізінде дамиды: балалар өз қозғалыстарын көзқараспен бақылауды неғұрлым жақсы үйренеді, соғұрлым анық және дәлірек заттың пішінін береді.

Балаларға геометриялық фигуралар: шеңбер, квадрат, тіктөртбұрыш, денелер: шар, куб, цилиндрге жақын заттарды жасауды беру оңайырақ. Мысалы, доп, алма, апельсин, әуе шарының негізінде шардың пішіні бар, күрек тіктөртбұрышқа ұқсайды. Мұның бәрі бір бөліктен және бөлшектерден тұратын заттар (алманың сабағы, жалаушаның таяқшасы). Одан әрі нысандармен танысу және оларды мүсіндеу, сурет салу, апликация арқылы бере білу дағдылары кеңейтіледі. Балалар бірте-бірте пішіндердің көп санын ажыратып, пропорциялардың айырмашылығын анықтай бастайды: неғұрлым тар және кең, ұзын және қысқа заттарды мүсіндеу және сурет салу. Балаларға бейнелеуде ұсынатын заттар қарапайым геометриялық фигуралардан айтарлықтай ерекшеленеді: мысалы, алмұрт, қызылша, қызанақ пішіні шарға тең емес. Балаларды заттың геометриялық фигурамен ұқсастығын және одан айырмашылығын көріп қана қоймай, сонымен қатар оны бейнеде беруге үйрету маңызды міндет.

2. Заттар мен олардың бөліктерінің көлемін беру. Реалистік, мәнерлі бейненің бір құралы – бөліктердің бір-бірімен зат пен заттардың шама мөлшерін беру. Балалар екінші кіші топтан бастап, алдымен тек үлкен және кішкентай заттарды ажыратады. Олар кішкентай және үлкен күрешке, ақшақар, кішкентай емес жапырақты желімдейді, жидек пен алманы т.б. пішіні бойынша бірдей бөліктердің өлшемінде айырмашылықты бере отырып жапсырады. Келесі топтарда бұл іскерліктер одан да күрделене түседі: балалардан бөліктердің көлемі бойынша мөлшерін, сюжеттер мен композициядағы, суреттегі, мүсіндеу мен апликациядағы әртүрлі бейнелердің көлемі бойынша мөлшерін бейнелеу талап етіледі. Бұл міндетті шешу бала қолының, көзбен мөлшерлеу, сурет жасау процесінде қол мен көз қимылдарын үйлесімді дамытумен байланысты.

Болашақ мамандар баланың бейнелеуде көлемі жағынан әр түрлі екі заттың үлкен және кішкентай заттарды еш қиындықсыз орындайтынын және бұл қарапайым бір бөлшекті заттарға қатысты екенін әр уақытта есте сақтағаны жөн. Балалар жұмыстарына тиісті тақырыпты таңдай отырып және затты тұтастай қатынасты қабылдауды ұйымдастыруда тәрбиеші балаларда осы дағдыны суреттеу, мүсіндеу, апликациялауда көрсете білуді біртіндеп қалыптастырады.

3. Құрылымын көрсету. Екінші кіші топтың бағдарламасында балаларды заттың құрамдас бөліктерін ажыратуға және оларды мүсіндеу, сурет және аппликация жасауға үйрету көрсетілген. Заттағы бөліктер көлемі, пішіні бойынша бірдей және әртүрлі болуы мүмкін: олар бір-біріне қатысты белгілі түрде бір-бірінен жоғары немесе төмен орналасқан және т.б. Балалар басы баған түрінде желімделген дененің жоғарғы жағына дөңгелек қойып, адамды мүсіндейді, қолдарын екі жағынан денеге бекітеді.

Сурет үшін заттың салыстырмалы қарапайымдылығы мен күрделілігі оның құрылысына байланысты: бөліктері қарапайым кезектестікте, симметриялы немесе күрделі кезектестікте, симметриялы емес орналасуы мүмкін. Гүлдің, ағаштың алғашқы бейнесін симметриялы орындауды үйренеді: ағаштың бұтақтары діңнен оңға және солға бірдей қашықтықта, гүл жапырағының ортасының айналасында біркелкі орналасқан, ал жапырақтары дұрыс кезектескенде сабағы бойынша орналасады. Балалар заттың нысаны мен құрылысын жеңілдетілген берілуден бірте-бірте дәл және толық, нысан мен құрылыс бойынша заттардың сипатты айырмашылықтарын бейнелеуге үйренеді.

Мектепке дейінгі жастағы балалар суреттегі заттың нысанын тек жалпақ етіп бере алады, оны қандай да бір жағынан бейнелейді. Мәселен, үй, алдыңғы қабырғасы мен шатыры; орындық, үстел бүйірінен көрінгендей. Сурет салуға қатысты заттың орналасуын таңдау маңызды, онда оны көлемді емес, тегіс етіп бейнелеуге болады. Бұл жағдайда бөліктердің орналасуында белгілі бір шарттылық болады. Мысалы, ыдыстағы бөлме өсімдігіне қараған кезде, кейбір бұтақтар мен жапырақтар басқалардың артында және жартылай қоршалған екенін көреміз. Пропорцияларды беруде, егер зат бөлшектерінің көлемі, пішіні және орналасу жайы бойынша дұрыс болмаса, онда сурет дұрыс салынбаған. Осының бәрі мектеп жасына дейінгі балаларға үлкен еңбекпен беріледі. Мұндай қабілеттілікті бейнелеу қызметін оқытудың алғашқы қадамдарынан біртіндеп дамыту керек. Бұл талап 5 жастан асқан балаларға арналған бағдарламада ұсынылады.

4. Түстерді дұрыс қоя білу. Түстер балаларда қарқынды, жағымды сезімдерді оятады, оларды қуантады. Бірақ көптеген мектепке дейінгі балалар арнайы ынтасыз материалдардың түрлі түсін пайдаланбайды: олар барлық суретті қарындашпен немесе бір түсті бояумен орындай алады. Ересек тобы тәрбиешінің ұсынысы бойынша басқа түсті қарындашты алып, сабақ соңына дейін сонымен сурет сала алады. Тәрбиешінің үйретуімен балалар қоршаған ортаның түрлі түсті байлығын байқай бастайды, олар оны суреттер мен аппликациялар, құрастырулар кезінде пайдаланады.

Екінші кіші топтан бастап бағдарламада балаларды заттың белгісі ретінде түсін беруге үйрету міндеті қойылады. Бірінші кезекте бұл салыстырмалы тұрақтылығы бар табиғи заттар мен құбылыстардың түсі. Осылайша, шыршаны салуда, үш жастағы балалар жасыл бояуды пайдаланады. Мысалы: шыршаны сипаттағанда, қыста оның барлық жапырақтары жасыл және басқа ағаштардан ажыратылып тұратынын біледі. Қысқы суретті бейнелеп, балалар ақ түсті қарды салады.

Мектепалды даярлық тобы балаларының суреттері мен аппликациялары түрлі түсті және шынайы бейнеленеді. Мұнда түс мәнерлеу құралы ретінде қолданылады. Үш жастан бастап балалар түстің кейбір реңктерімен танысады: көк-көкпеңбек, қызыл-қызылт. Бірте-бірте бұл білім кеңейеді, балалар көптеген реңктерді білетін болады. Даярлық тобында түстің реңктерін құрастырып, бояуларды араластырып жаңа түстерді алуға үйренеді.

Сондай-ақ балалар заттың түсі мынадай жағдайларға байланысты өзгеруі мүмкін болатын жағдайларды меңгереді: жетілмеген жидек жасыл, жетілген қызыл; көктемгі жапырақтар ашық жасыл, жазғы қою жасыл, күзде жапырақтар бір ағаштарда сары, басқаларында қызыл болады, ал кейбірінде үйеңкі сияқты барлық реңктерді алады: ашық-сарыдан қара қызылға дейін, аспан ауа-райына байланысты түсін өзгертеді, күн батқанда көлдегі, өзендегі, теңіздегі судың түсі өзгереді. Мысалы: адам өз қалауы бойынша жасайтын заттардың түстерін өзгерте алады: үйді немесе дуалды қайта бояуға, үй-жайда жөндеу жасауға, басқа түсті кілем төсенішін төсеуге. Ал, балалар осы өзгерістерді қоршаған ортада бақылау арқылы үйренеді. Бейнелеу іс-әрекетінің тәсілдерін табысты меңгеру тек пішін мен түстерді білуді ғана емес, сонымен қатар олардың формасын (геометриялық фигуралар), түстердің (түстік спектр) жалпыға бірдей қабылданған эталондарының арақатынасын анықтауды талап етеді. Квадратты үшбұрыштан ажыратпайтын бала заттың пішінін анықтап, оны атай алмайды. Түстердің атаулары мен реңктерін білмей, ажыратпай, заттың түсін анықтау мүмкін емес.

5. Кеңістікте орналастыру. Сурет пен аппликацияны қағаз бетіне, ал жапсырылған бейнелерді тақтайшада немесе үстелде қарап тұрған адамға қандай оқиға немесе табиғаттың қандай бейнесі анық болатындай етіп орналастыру керек. Тегіс қағаз бетінде кейіпкерлер мен нәрселерге арналған орын табуға үйрету керек. Балалар бұл міндеттерді шеше алмайды. Олар сурет салуда мүсіндеу, құру сияқты әдістерді қолданады: заттарды бүкіл параққа салады, таңбалау, жылжыту үшін қажет болған кезде суретті сызып тастайды немесе қайталайды. Сурет сабағында сурет мазмұны түсініксіз болғандықтан, бұндай сабақты ойын сабақ түрінде өткізу қажет. Алайда, алғашқы кезде мұндай сурет баланы қанағаттандырады.

Балаларға байланысты мазмұнды беруге үйрете отырып, тәрбиеші ең алдымен кеңістікте орналастыруды үйретеді: төменгі, жоғарғы, суреттің оң, сол жағы. Балаларға қағаз парағының төменгі шетінде жүргізілген сызықтар мен жолақтарда бейнелерді қатарға орналастыру барынша қолжетімді; бұл ретте заттар алдыңғы жоспарда бейнеленеді. Кеңістіктегі бейнелердің орналасуының әр түрлі тәсілдерін меңгеру сюжетті беру үшін жаңа мүмкіндіктер жасайды.

6. Заттардың салыстырмалы шамасы және орналасуы. Бейнелерді суретте заттың көлемі бойынша орналастыру қажет. Балалардың өздері бұған немқұрайлы қарайды: олар гүл, ағаш сияқты заттарды салғанды ұнатады, ал үйдің жанында серуендеп жүрген қыздың қолшатырын жасау қиынға соғады.

Балаларды заттың кеңістікте орналасуына үйрете отырып, олардың назарын заттардың көлемі бойынша нақты арақатынасын көрсетуге, заттардың салыстырмалы өлшемін түсініп, сала бастағанда алдымен елеулі айырмашылықтарға, содан кейін анағұрлым анық, шын мәніне жақындап келе жатқандығына қол жеткізуге үйрету қажет.

7. Қозғалысты көрсету. Заттың жағдайы өзгерген кезде оның нысаны мен көлемі өзгермейді. Алайда, жаңа кеңістіктегі элементті бейнелеу үшін, оны қағаз бетіне басқаша орналастыру қажет. Бұл сурет салу кезінде немесе заттың бөліктерін аппликациялау және мүсіндеу кезінде анық байқалады.

Мектепке дейінгі жастағы балалар алдымен адамның бейнесін салады, тек 5-6 жаста ғана олар турасынан, қырынан, бүйірінен тұрған адамның бейнесіндегі айырмашылық неде екенін түсінеді. Әсіресе, суреттегі балаларға беттің, қолдың, аяқтың, корпустың басқа да бейнесін салу осы жаста талап ететін бүйірлік қалпы беріледі. Фигураның қарапайым қозғалысын (айталық, қолы көтерілген немесе бөлінген) 5 жастағы балалар бере алады. Күрделі қозғалыстарды тек мектепке дейінгі даярлық тобындағы балалар жасай алады. Бағдарлама балаларды алдымен қарапайым, содан кейін күрделі қозғалыс түрлерін беруге үйретуді көздейді.

Мүсіндеуде балаларға материалдың икемділігінің арқасында фигураның қозғалысын бейнелеу оңайырақ болады. Сюжеттік суретте, мүсіндеуде, аппликацияда көп жағдайда іс-әрекетті беру қажеттілігі туындайды. Мұны кеңістіктегі барлық заттың немесе оның жекелеген бөліктерінің орналасуын өзгерту арқылы жасайды: қаз қандай да бір жаққа қарай жүзе алады, көбелек және құс ұшады, балық жүзе алады. Көбелектер мен құстардың ұшу қанаттары бар, олардың түрлері әртүрлі екенін білгендіктен, бала дұрыс етіп салады.

Сәндік іс-әрекетке қажетті білім, білік және дағды. Өрнектің композициясы және оның түстік құрылымын біртіндеп балалардың меңгеруі эстетикалық заңдылықтарға байланысты. Бастапқыда 3,4,5 жас аралығында олар сәндік іс-әрекеттің ең қарапайым дағдыларын меңгереді: элементтердің ырғақты қайталануы (салфеткалар, қуыршаққа көйлек әшекейлейді), содан кейін қарапайым элементтерді кезектестіруді үйренеді (жапырақшалар қағазға қылқалам, нүктелер, жолақтар және т.б. барлық түктермен жапсыру). Аппликация бойынша сабақтарда балалар белгілі бір тәртіппен дайын бейнелерді, алдымен біртекті, содан кейін пішіні, көлемі, түсі бойынша әр түрлі заттарды орналастырады.

Баланың жасы өскен сайын тапсырмалар қиындай түседі. Үлгі элементтерін қайталау дағдылары беки отырып, балалар оны квадрат (салфеткалар, орамалдар), шеңбер (тарелкалар, табақшалар) пішінді қағазға симметриялы орналастыруды үйренеді. Мұндай үлгіні орындау үшін бала қағаздың барлық парағын пайдалануы керек, бұрыштар мен жиектерді, ортасын табу керек, ал бұл үшін бұрыштар, орта және т.б. не екенін білу керек. Бала үлгіні жасау барысында бірдей бөліктерді салыстыруға үйренеді. Суреттеріне жидектер, гүлдер, жапырақтарды қосып салатын болады. Орта және ересек топтарда балаларды үлгі жасауға үйрететін заттардың формасы

да күрделенеді, элементтер мен өрнектер: доға, гүлдер, жапырақтар, өрнектер енді қылқаламмен ғана емес, түктің ұшымен де орындалады. Ересек топтың балалары құрайтын барлық үлгілер симметриялы болады.

Мектепалды даярлық тобында балалар симметриялы және асимметриялы өрнектер жасауға үйренеді. Өрнектің элементтері айтарлықтай күрделенеді: спиральдар, бұйралар, толқынды сызықтар енгізіледі, түсті гамма. Өрнектерді жасау кезінде балаларға негізгі түстерді ғана емес, реңктерді де пайдалануға мүмкіндік береді. Қайталанатын элементтері бар ырғақты өрнектерден біртіндеп симметриялық, содан кейін асимметриялық композицияларға өтеді.

Әрине, сабақта сәндік өнер туындылары кеңінен қолданылады. Балаларды өрнектің элементтерін жасай білуге, олардың орналасуын, түстердің үйлесімділігін және композицияның ерекшеліктерін белгілеуге, яғни сәндік өнердің мәнерлі құралдарын көруге үйретеді [8].

Мүсіндеу. *Мүсіндеуде балаларға балшық, ермексаздың кесектерін түрлендіріп жасауға, түрлі формадағы ұсақ-түйектерді алуға мүмкіндік беретін қол қимылдарын дамыту керек.*

Балалар бірте-бірте үлкен балшықтан кішкене кесектерін жұлып алып, оларды тік қозғалыстармен (таяқшалар, цилиндрлер және т.б.), шеңбер тәрізді (шарлар, жидектер, доптар және т.б.) домалатуға үйренеді. Олар мүсіндеудің әр түрлі тәсілдеріне үйренеді: кесектерді біріктіру, қысу, ұсақ бөліктер мен бөлшектерді қосу, бөліктер мен тұтас бөліктерден мүсіндеу, кесектерді пайдалану. Осының арқасында балалар заттың формасының (дөңес, тереңдеу) анағұрлым басқа да түрлерін беруге үйренеді. Мүсіндеу техникасын меңгеру қол қимылдарын дамытуға ықпал етеді, түрлі заттарды жасауға, өмірден, ертегілерден күрделі емес көріністерді бейнелеуге мүмкіндік береді.

Сурет салу. *Ең алдымен балаларды қарындаш, қылқалам, ұсақ борларды қолда дұрыс ұстауға үйрету керек. Олар бастапқыда бұған тез үйрене алмайды. Қарындаш пен щетканы дұрыс ұстамау сурет қимылдарының дамуын тежейді және суреттің жасалуын қиындатады.*

Балалар үш саусақпен қылқалам мен қарындашты ұстауды үйренуі тиіс: үлкен және ортаңғы саусақтар арасында, жоғарыдан сілтегішті ұстай отырып, әр түрлі жолмен басу арқылы қарындашпен сурет салу (ашық реңктер мен жұқа, жеңіл сызықтарды алу үшін қағазға жәй тигізіп және жарқын түсті, күшті, қуатты сызықтарды алу үшін қатты түртіп). Бұл бейнедегі барлық сызықтардың дұрыс сызылуына қол жеткізуге мүмкіндік береді, себебі сызық – суреттің негізгі компоненттерінің бірі. Балаларды қылқаламмен сурет салғызған кезде, кең және жұқа сызықтарды алу үшін қылқалам түгінің ұшымен жүргізуге үйрету керек. Мектепке даярлық тобындағы балалар бейнелерді дұрыс бояуды үйренеді (сызықтарды бір бағытта жүргізу, оны бір контурдың шегінде өзгертпей, штрихтарды контурдан тыс жерге шығармау). Балалар штрихтардың, сызықтардың ұзындығын реттей алады, бұл заттарды, олардың бөліктері мен фактураларын бейнелеу үшін қажет.

Олар қылқалам және бояулармен жұмыс жасаудың түрлі тәсілдерін меңгереді: құрғақ фоны бойынша, ылғалды, жуу тәсілі бойынша. Бояуларды ақ түске бояумен араластыруға (гуашь) және түрлі түсті реңктерді алу үшін оларды сумен (акварельде) ажыратуға, сурет салудың және түсті реңктерді алудың әр түрлі тәсілдерін қолдануға, суретті жасау кезінде әртүрлі техниканы қолдануға (қарапайым қарындаш пен бояулар – гуашь, акварель; түсті балауыз борлары мен гуашь немесе акварель т.б.) үйретеді.

Сурет салу техникасын меңгеру қол қозғалысын дамытады, шығармашылық ойды еркін жүзеге асыруға, қызықты мәнерлі суреттер жасауға мүмкіндік береді.

Апликация. Мектеп жасындағы балалар дайын геометриялық фигуралар мен суреттерді қағазға жапсыруға үйренеді. Бұл ретте оларды желіммен майлау, қағазға салу тәсілдері көрсетіледі. Балабақшадағы аппликацияның бірнеше түрлері қолданылады (кесте 3.2).

3.2-кесте

Балабақшада қолданылатын аппликация түрлері

Р/С	БАҒЫТЫ	ҚОЛДАНЫЛУЫ
I	Мазмұны бойынша:	- заттық;
		- сюжеттік;
		- сәндік.
II	Пайдаланылатын түстер саны бойынша:	- силуэтті (монохромды);
		- түсті (полихромды).
III	Нысаны бойынша:	- геометриялық;
		- геометриялық емес.
IV	Бөлшектерді дайындау тәсілі бойынша:	- кесілген;
		- жұлынған.
V	Бөлшектер саны бойынша:	- тұтас силуэтті;
		- бөлікке ұсақталған;
		- мозаика.
VI	Бөлшектерді бекіту тәсілі бойынша:	- бірқабатты;
		- көп қабатты.

Кіші топтарда балалар дайын пішіндерді қағаз бетіне орналастырып үйренеді.

4,5 жастан бастап балалар қайшыларды дұрыс ұстап, қағаз кесуді үйренеді, жұмыс процесіне екі қол бірдей қатысады: сол жақ қағазды ұстап, бұрады, оң жақ қайшымен әрекет етеді.

Балалар келесі тәсілдерді меңгереді: қағазды түзу бойынша кесу, қисық; бұрыштарды дөңгелектеу; дөңгелектелген заттарды, екі есе бүктелген қағаздан жасалған бірдей бейнелер мен бөліктерді кесу; көзбен силуэтті кесу және т.б. Техникалық дағдылар мен іскерлікті берік меңгеру ұзақ және жүйелі жаттығуларды талап етеді. Сурет техникасын жақсы меңгеру сурет, мүсіндеу, аппликация жасау процесі бала үшін еркін және жағымды әсер етеді, оның осы іс-әрекетке деген қызығушылығын арттырады, шығармашылық мүмкіндіктерін дамытады.

Мектепке дейінгі ересек тобындағы балалар үшін түрлі түстер мен реңктер қолданылады, негізінен геометриялық пішіндерден декоративті жапсыру олардың ойы бойынша жүргізіледі. Жұмыста дербестік пен шығармашылық танытуға түрлі түстерді қолдану ықпал етеді.

Сұрақтар:

1. Заттың ұқсастығына қол жеткізу ұмтылысын тудыру үшін не істеу қажет?
2. Заттар мен олардың бөліктерінің көлемін беруде қандай жұмыстар жүргізіледі?
3. Кеңістікте орналастыру мен түстерді дұрыс қоя білу үшін қалай жасайды?
4. Заттардың салыстырмалы шамасы және орналасуын қалай анықтауға болады?
5. Аппликация сабақтарында заттардың орналасуында қандай ерекшеліктерге көңіл бөлінеді?

Тапсырмалар:

1. «Түсті композиция» тапсырмасында таңдауы бойынша үш түстен композиция салу және суретке мүмкіндігінше көп ат ойлап табу қажет.
2. Ерте және кіші мектеп жасына дейінгі балалардың бейнелеу іс-әрекеті үшін көрнекі материал әзірлеп, сабақ кестелерін құрыңыз. Суреттер мен плакаттарды сабақтың әр циклі бойынша дайындаңыз.

§ 3. Бағдарламаны құру принциптері

Белгілі бір принциптер негізінде сабақтар мен тақырыптар төмендегідей жоспарлануы қажет:

1. Жүйелілік пен реттілік маңызды (қарапайымнан күрделіге, жақыннан алысқа).

Қызығушылықты оқыту принциптері – бұл оқытудың мазмұнын, ұйымдастырылуы мен әдістерін іріктеу кезінде болашақ маман қолданатын оқыту әдістері, бастапқы ережелер. Болашақ маман мен бала қызметінің ішкі табиғи жақтарын көрсетеді, оқытуды ұйымдастырудың әр түрлі формаларында әр түрлі жас кезеңдерінде оқытудың тиімділігін анықтайды.

Балабақшаның бейнелеу қызметі бойынша бағдарлама мазмұны балаларды осы пәнді үйретудің алдында тұрған міндеттері негізінде әзірленген. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы» жалпы дидактикалық оқыту принциптерін есепке ала отырып құрылған.

Балабақшада бейнелеу өнері техникасын оқытуда ең маңызды мәні бар принциптерді қарастырайық.

Бағдарламаның негізгі принциптерінің бірі – оқыту сипатының **тәрбиелеуші принципі**. Бейнелеу қызметінде оқыту мен тәрбиелеудің негізгі міндеті – балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту болып табылады. Тәрбиелеуші оқыту принципі шығармашылық және оқу міндеттерінің бірлігі ретінде тұжырымдалуы мүмкін.

3-6 жастағы баланы қоршаған заттар мен құбылыстар қызықтырады, оларды өз жұмыстарында көрсетуге тырысады. Сурет барысында бала затты терең таниды. Мектеп жасына дейінгі баланың әлемді тануға деген ұмтылысын психолог және физиологтар ерекше атап өткен болатын. И.М.Сеченев былай деген: «...ерте балалық шақтың барлық ақыл-ой мүдделері тек сыртқы әлем заттарына ғана шоғырланған».

Педагог бағдарламаның барлық тақырыптарымен жетік танысып, сол бойынша бейнелеу үшін объектілерді іріктеуге мұқият қарау керек. Бұл принцип сурет объектілерін таңдау және әр жастағы балалар үшін бейнелеу шеберлігі мен дағдыларының көлемін анықтау кезінде ескерілуі тиіс. Мектепке дейінгі кіші жастағы балаларды тәрбиелеу бағдарламасында бірінші орында қолды дамыту, қарапайым формаларды жасау үшін күрделі емес қозғалыс жасау қабілеті ескерілген. Қол қимылдарын үйлестіру (координация) және осы қозғалыстарды көзбен бақылау – бала үшін өте қиын міндет.

Ортаңғы топтағы балалар үшін бағдарлама мазмұны бойынша материалды кеңейту қарастырылған, өйткені балалардың бейнелеу шеберлігі анағұрлым дамыған. Олар адам фигурасының бейнесін сала алады. Үлкен жаста, әсіресе дайындық тобында, тұрмыстық және табиғи тақырыптардан басқа, қоғамдық өмірдің тақырыптары (мерекелер, қаладағы және ауылдағы еңбек және т.б.), сондай-ақ әдеби шығармалардың тақырыптарын бейнелеу кезінде кеңінен қолданылады.

Өмірлік әсер қорының негізінде балалар заттар тобының жалпы белгілерін біле отырып, заттар тобына жататын ертегі, фантастикалық бейнені көрсете алады. Мысалы, олар торғай, көгершін, қарға – жануарлар әлемінен ортақ белгілері бар құстар екенін біледі. Балалар ерекше пішін, түсі бар құстың белгілерін жоғалтпайтын ертегілік құсты құстардың жалпы белгілері негізінде жасап шығады. Балалар сонымен қатар естерінде қалған немесе білетін ертегі кейіпкерлерінің де бейнесін жасайды.

Ғарышқа ұшу туралы радио және телехабарлардан балалар ғарыш кеңістігінің жарқын бейнесін жасағанда олар айға, Марсқа, Венераға зымырандардың ұшуын бейнелейді.

Біртіндеп үйрету принципі – бұл күрделі тақырыптарды орындауға үйрету барысында таныс және қарапайым сюжеттерді біртіндеп меңгерумен байланысты болып табылатын негізгі дидактикалық принциптердің бірі.

Бейнеге қойылатын талаптардың күрделенуі балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, олардың қоршаған болмысы туралы түсініктерін біртіндеп дамытуға және нақтылауға негізделуі тиіс. Егер кіші топтың балалары заттың кейбір белгілерін ғана анықтай алатын болса, онда орта топта олар форманың, түстің негізгі белгілерін анықтайды, ересек және даярлық топтарында осы түрдің негізгі белгілерін ғана емес, сондай-ақ оған тән бөлшектерді де табады. Ортаңғы топ үшін міндет қиындауда – балалар ағашпен бұтақтардың қалыңдығын, жапырақтардың түсін жазда және күзде беруін көрсетуі керек. Ересек топта суретте діңнің пішіні, жапырақты және ағаш бұтақтарының орналасуын, діңнің түсін, жапырақтарды көрсетуі тиіс.

Мектепалды даярлық тобында осы тапсырманы орындау кезінде әртүрлі ағаштардың түрлері мен құрылысындағы айырмашылықты, бір түрдегі ағаштардың жеке айырмашылықтарын көрсету, діндері мен бұтақтарын, жпарықтарының түрлі түстермен штрихтау немесе бояулары қажет.

Материалды жайдан күрделіге дейін орналастыру принципі – сурет объектілерін іріктеуде де көрініс табады. Мысалы, кіші топтар үшін қарапайым нысаны бар заттарды бейнелеу ұсынылады (лента - ұзын көлденең сызық, қой – тұйық дөңгелек сызық, жалауша – тік сызықпен қосылған тіктөртбұрыш және т.б.). Бұл заттарды талдау 3 жасар балаға өте күрделі емес.

Мектеп жасына дейінгі баланың зат туралы түсінігі анық емес, назарлары тұрақсыз және ол тек көру немесе есту арқылы дамитын болғандықтан, қабылдауында тұтас және анық бейнені жасау үшін бұл жеткіліксіз. Сурет үшін бірінші нысанның қарапайымдылығы қажет, өйткені мұндайда өте күрделі формалар саусақтардың дұрыс дамымауына әкеп соғады және затты қабылдау мен талдау жүргізе алмайтын болады.

Ортаңғы және ересек топтарда нысаны мен мазмұны бойынша неғұрлым күрделі заттар мен құбылыстарды бейнелеу беріледі. Білімді берік меңгеруге және бейнелеу дағдыларын бекітуге үйренген баланың істеген іс-әрекетінің қайталануы қажет етіледі. Бірнеше рет қайталанған материал жақсы есте сақталады және меңгеріледі.

Келесі принциптердің бірі – қайталау принципі. Балабақшада қайталау принципі барлық топтар арасындағы сабақтастыққа қатысты жүзеге асырылады. Екінші кіші топ үшін сурет салу бойынша бағдарламалық материалды қарастырайық. Мұнда тік сызықтарды (лентаның, жолдың, қарындаштың, дуалдың бейнесі) және дөңгелек сызықтарды (допты, шарикті, дөңгелекті, қоршауларды және т.б.) салу және жапсыру, жасау іскерліктері беки түседі. Доптың және шариктің немесе лента мен жол арасында мәні бойынша айырмашылығы болмайды: мұнда бұрын иегерген іскерліктері беки түседі, бірақ әр түрлі заттардың бейнесін салу балалардың осы форманы салуға деген қызығушылығын сақтауға мүмкіндік береді.

Бірінші тоқсанда әрбір жас тобында сабақ мазмұны алдыңғы топта меңгерілген материалды қайталаудан басталады, оның біраз қиындықтары да бар. Мысалы, барлық топтағы балаларға жемістің суретін салуға бергенде, кішкентай топта қарапайым шеңбер түрінде алма бейнеленген болса, ортаңғы топта олар бұл шеңберді бір немесе екі түске бояйды, ересек топта балалар алма түрінің ерекшеліктерін оның сортына байланысты салады.

Қайталау принципі пәнаралық және сюжеттік тақырыптар арасында жүзеге асырылады. Оқылған материалды қайталау әрқашан жаңа элементтерді қамтуы тиіс, бұл оқытудағы біртүрлілікті болдырмауға көмектеседі. Қандай да бір жаңа затты бейнелеп, бала шығармашылықпен оны ойлай бастайды.

Бейнелеу өнері бойынша сабақтарды жоспарлау кезінде болашақ маман бағдарламаның талаптарын ескеруі, осы қызметтің басқа сабақтармен

байланысын есте сақтауы тиіс. Бағдарламалық міндеттерді қою және жұмыс мазмұнында бейнелеу қызметінің түрлерінің өзара байланысына назар аудару қажет. Сондықтан студент олардың түрлері бойынша сабақтардың кезектілігін ойластырып, балаға бейнелеу сабағының қандай түрінде жаңа бағдарламалық материалды оңай меңгеретінін ескеруі тиіс.

Бейнелеу қызметінің барлық түрлері біркелкі жоспарлануы, сондай-ақ сабақтар алдын ала ұйымдастырылып, бақылаулар жүргізіліп, кітап оқу, суреттерді қарау бойынша алдын ала жұмыстар да ескерілуі тиіс. Дұрыс құрылған жұмыс жоспары тәрбиешіге балаларды көркемдік тәрбиелеу міндеттерін шешуге көмектеседі.

Көрнекілік принципі. Балабақшаның педагогикалық үдерісінде көрнекілік принципін жүзеге асыру – баланың өзіндік сезімталдығын кеңейту, оның эмпирикалық білімін анықтау. Балаларды оқытуда көрнекілік ең алдымен жаңа білім беруде, бекітуде, балалардың дербес қызметін ұйымдастыру кезінде қолданылады.

Сабақтарда қолданылатын көрнекілікке келесі талаптар қойылады: олар айналадағы барлығын толық көлемде көрсетуі, мектепке дейінгі балалардың даму деңгейіне сәйкес келуі, мазмұны мен ресімделуі бойынша жоғары көркемдік деңгейде болуы тиіс. Нақты заттар мен көрнекі бейнелер балалардың ойлау қызметін дұрыс ұйымдастыруға ықпал етеді. Оқытудың көрнекілік мәні негізгі ақпаратты адам көру және есту арқылы меңгеретіні көрсетілген зерттеулермен дәлелденген. Көру ақпараты бірден қабылданады. Есту ақпараты миға дәйекті келіп, әлдеқайда аз уақыт сақталады. Сондықтан да, көрнекілікті сабақта пайдаланудың маңызы өте зор.

Сұрақтар:

1. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы» қандай принциптер негізінде құрылған?

2. Балаларды оқытуда дербес қызметін ұйымдастыру кезінде қолданылатын принцип қандай?

Тапсырмалар:

1 Нақты бір тақырыптық қиялға сүйене отырып, натюрморт салу ұсынылады. Жасына және креативті деңгейіне байланысты, тақырыптарды педагог «Көбелек пен май шам», «Қардағы апельсиндер» және т.б), сонымен қатар балалар да ұсына алады.

2.«Аяқталмаған сурет» тапсырмасы қиял байлығын таныту негізінде және аяқталмаған бейнені, әр жаңа нұсқасы алдындағыны қайталамайтындай етіп салуды ұсынады.

3. Ерте жас және кіші топ балалармен оқу қызметін ұйымдастырыңыз. Түрлі ойын тәсілдерін, көркем сөзді, музыкалық фрагменттерді және т.б. қолдану мүмкіндігін қарастырыңыз.

IV ТАРАУ. ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ МЕН ТӘСІЛДЕРІ

§1. Оқытудың көрнекі, сөздік және практикалық әдістері

Бейнелеу қызметінің оқыту және құрастыру әдістері балалардың практикалық және танымдық қызметін ұйымдастыратын педагогтың іс-қимыл жүйесі, ол «балабақшадағы тәрбиелеу және оқыту бағдарламасында» анықталған білім мазмұнын меңгеруге бағытталған. Оқыту тәсілдері әдістің жеке бөлшектері, құрамдас бөліктері деп аталады. Дәстүрлі оқыту әдістері балалардың білім, дағды мен іскерлікті алатын көзі бойынша, осы білім, білік пен іскерлікті үйрететін құралдар бойынша жіктеледі [9].

Мектепке дейінгі ұйымдардағы балалар қоршаған болмыстың заттары мен құбылыстарын тікелей қабылдау процесінде және педагогтың хабарламаларынан (түсініктемелер мен әңгімелер), сондай-ақ тікелей практикалық іс-әрекеттерде (құрастыру, мүсіндеу, сурет салу және т.б.) білім алады, ондай әдістер былайша бөлінеді:

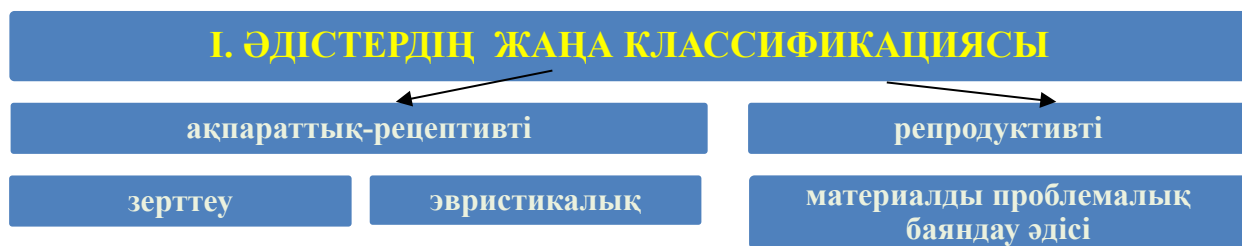
- көрнекі;
- сөздік;
- практикалық.

4.1-кесте

Білім берудің көздері

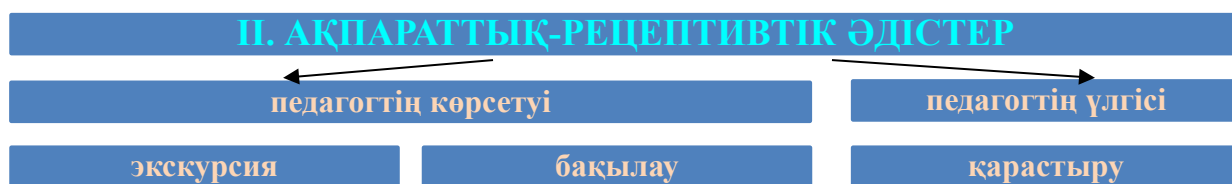
БІЛІМ БЕРУДІҢ КӨЗДЕРІНЕ СӘЙКЕС (И.Т.Огородников, С.И.Перовский, Е.Я.Голант)		
Сөздік не ауызша баяндау	Көрнекілік әдістер	Тәжірибелік әдістер
<ul style="list-style-type: none">➤ Әңгіме➤ Сөздік➤ Түсіндіру➤ Кітаппен жұмыс➤ Әңгімелесу	<ul style="list-style-type: none">➤ Иллюстрация: иллюстрациялық құралдар – плакат, кесте, картина, карта, тақтадағы суреттер, үлгілер көрсетіледі.➤ Демонстрация: заттар мен құбылыстар тәжірибе жасау арқылы немесе техникалық құралдар, кинофильмдер, диафильмдерден көрсетіледі	<ul style="list-style-type: none">➤ Жаттығулар: ауызша, жазбаша.➤ Зертханалық: кесте, сызба, оқу қызметінің жоспары, альбом, стенд жасау, экскурсия кезінде салған суреттер.➤ практикалық жұмыс: бақылау, тәжірибе, эксперимент, өлшеу т.б.

Бұл дәстүрлі жіктеу болып саналады (4.1 кесте).

4.1–сурет. Әдістердің жаңа классификациясы.

Ал, соңғы уақытта әдістердің жаңа жіктелуі әзірленді. Лернер И.Я., Скаткин М.Н. әдістерінің жаңа жіктелуі келесі оқыту әдістерін қамтиды: (сурет -4.1, 4.2, 4.3.)

4.2 – сурет. Ақпараттық – рецептивтік әдістер

4.3 – сурет. Ауызша әдістер

Репродуктивті әдіс–бұл балалардың білімі мен дағдыларын бекітуге бағытталған әдіс. Бұл дағдыларды автоматтандыруға дейін жеткізетін жаттығулар әдісін қамтиды:

- қайталау;
- сызбамен жұмыс істеу;
- қолмен орындау.

Эвристикалық әдіс – сабақта қандай да бір уақытта дербестік танытуға бағытталған, яғни балаға жұмыстың бір бөлігін өз бетінше орындауды ұсыну.

Зерттеу әдісі – балалардың дербестігін ғана емес, қиял мен шығармашылығын дамытуға бағытталған. Сабақта қандай да бір бөлігін емес, барлық жұмысты өз бетінше орындауды ұсыну.

Бақылау әдісі бейнелеу өнеріне оқытудың барлық жүйесінің негізінде жатыр. Балалардың қоршаған ортаны бақылау, шынайы құбылыстар арасында байланыс орнату, ортақ және жеке бөле білу біліктілігінің қаншалықты дамитындығына, олардың шығармашылық қабілеттерінің дамуына байланысты. Бірақ сабаққа дейінгі бір бақылау көрінетін бейнені толық қамтамасыз етпейді. Баланы арнайы сурет салу, түрлі бейнелеу материалдарын пайдалану тәсілдеріне үйрету қажет. Тек жүйелі оқыту барысында сабақтарда балалардың қабілеттері толық қалыптасады [9].

Оқытудың көрнекі әдістері мен тәсілдері. Балабақша балаларын сурет салуға үйретудің басты әдісіне көрнекілік жатады: бала өзі бейнелейтін затты немесе құбылысты білуге, көруге, сезінуге тиіс және балалардың заттар мен құбылыстар туралы анық түсініктері болуы қажет. Оқытудың көрнекі әдістері мен тәсілдеріне суреттердің, үлгілердің және басқа да көрнекі құралдардың заттай, репродукциясын пайдалану; жеке заттарды қарау; студенттің бейнелеу тәсілдерін көрсетуі; балалардың жұмыстарын сабақ соңында, бағалау кезінде көрсетуі жатады.

Бейнелеу өнеріндегі *табиғи зат деп* – тікелей бақылау кезінде бейнеленетін зат немесе құбылыс айтылады. Мұнда негізгі көрініс қабылдау, жазықтықта (сурет, аппликация) бейнеленгенде зат тек бір жағынан қабылданады; мүсіндеу және құрастыру кезінде балалар табиғаттағы көлемді форманы талдай алады.

Затты қабылдау қабілеті, оның қасиеттерінің жиынтығын анықтау мектепке дейінгі кіші жастағы балаға тән. Затты натурадан бейнелеу қажеттілігі бөліктердің ара қатынасын, олардың кеңістікте орналасуын талдай білу керек. Психологтар мектеп жасына дейінгі бала дұрыс педагогикалық басшылық болған жағдайда ғана осындай аналитикалық-синтетикалық қабылдауға қабілетті болады деп санайды. Затты қабылдай отырып, бала оның көлемін көрсетуі тиіс (жазықтықтағы үш өлшемді натураның екі өлшемді бейнесін беру), бұл жарық беруді қолдану, заттың перспективалық өзгерістерін беру, күрделі ракурстарды көрсетумен байланысты. Мектеп жасына дейінгі балалар бұл сурет тәсілдерін әлі жасай алмайды. Сондықтан олар үшін мүсін ретінде қарапайым нысанды заттар іріктеледі.

Педагог мүсінді балалар әр жағынан қабылдап, көре алатындай етіп орналастырады. Балалармен бірге сөзбен және қимылмен бағыттай отырып, мүсінді егжей-тегжейлі қарастырған жөн. Жоғарғы топта шырша бұтағын бейнелеген кезде балалар бұтақтың кеңістіктегі орналасуын (көлбеу немесе тік), тармақтардың саны мен көлемін сол және оң жаққа береді, қара немесе ашық түсті қалың қылқан жапырақты салады. Мысалы, сурет салу процесінде бала қандай да бір заттың суретіне көмектесуді сұрайды. Педагог балаға қолайлы, қажетті ойыншықтарды ғана қояды. Жалпы алғанда, бейненің жұмысы ойдың мазмұнымен анықталады. Табиғатта осы процесті жүргізу, оны жақсы жүзеге асыруға көмектеседі. Жоғарғы топта кейбір заттарды қарастыру кезінде мысалы, «Үш аю» ертегісін сурет салу немесе мүсіндеуде, болашақ маман балаларға ойыншық аюға қарап, оның жеке бөліктерінің пішіні мен пропорциясын ерекшелеуді, заттың бұрылуына байланысты олардың орналасуын бақылауды ұсынады. Әрбір бала аюды сурет үшін таңдалған эпизодқа сәйкес келетін күйде бейнелейді.

Үлгі, мүсін, бейне сияқты әдіс жеке оқыту әдісі ретінде әрекет ете алады. Негізгі мақсаты қоршаған ортаны қабылдаудан алған әсерді бекіту емес, осы қызметтің жеке бөлшектері бойынша қабылдауды дамыту міндеттері тұрған бейнелеу қызметінің түрлерінде (көбінесе сәндік және конструктивтік жұмыстарда) *үлгі арқылы оқыту әдісі* ретінде қолданылады.

Сәндік сурет салу мен аппликациялау сабақтарының негізгі мақсаты — ою жасау және көркемдік талғамды дамыту тәсілдерін үйрету. Балалар кілемдерді, вазаларды, кестелерді және т.б. әдемі заттарды қарастырады, бұл жалпы эстетикалық мәдениетті арттырады. Сәндік сурет сабақтарында балалар өздерінің осы заттардан алған әсерлерін көрсетіп қана қоймай, оларда көрінген өрнектерін қайталайды, сонымен қатар өз бетінше өрнектер жасау, формалар мен бояулардың әдемі үйлесімін беруге үйренеді.

Үлгілерді пайдалану осы сабақта тұрған міндеттермен анықталады. Мысалы, үлгі тәрбиешінің арнайы нұсқауынсыз ұсынылуы мүмкін, балалар оны қарап, жұмысты өз бетінше орындайды. Бұл жағдайда үлгіні қолдану баланың аналитикалық-синтетикалық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Суретшінің өнер туындысын көрсететін көркем мәнерлік құралдары шығармашылық бейнені береді. Психологтар мен педагогтардың зерттеулері (Е.А.Медведева, Е.Ю.Левченко, Е.О.Смирнова) 2 жастағы балалардың суреті, заттың сыртқы пішінін түсінуге қол жетерлік екенін көрсетті. Сурет кейіпкерлерінің арасындағы байланыс, яғни іс-әрекетті түсіну, 4-5 жасында балаларда кейінірек сезіледі. Қоршаған шындықты бақылау жиі және қысқа мерзімді болады (мысалы, қаладағы жануарларды бақылау). Мысалы, тәрбиеші балаларға жазықтықта орналасқан заттардың кеңістіктегі бейнесін түсіндіру үшін суретті көрсетеді. Осы мақсатта суретті 6 жастағы балалармен жұмыс жасауда қолдану, олардың кеңістікте сурет салу тәсілін тез түсінуіне тиімді. Суретті қарастыра отырып, бала жер бір сызықпен емес, жалпақ жолақпен бейнеленетінін, ал қашықтағы заттар жоғары, жақындары төмен, парактың шетіне орналасқанын көреді.

Педагог бейнелеудің көрнекі-пәрменді тәсілдерін көрсетуі балаларды нақты тәжірибе негізінде саналы түрде қажетті форманы жасауға үйретеді. Көрсету екі түрлі болып негізделеді: қимылмен сурет салу тәсілдері және сөздік түсіндірмелі. Заттың паракта орналасуы **қимылмен түсіндіріледі**. Қол немесе қарындашпен сурет тапсырмаларын қағаз бетіне 3-4 жастағы балалар орнастыра алады. Қимылмен баланың жадында заттың негізгі нысанын немесе оның жеке бөліктерін жасай алады. Студент өзінің түсіндіргенін балалардың қабылдауына қарай бақылай отырып, қайталап сұрап отыруы тиіс. Мұндай қайталау санада пайда болған байланыстарды қайта жаңғыртуды жеңілдетеді. Мысалы, балаларды үйді салғызған кезде үй корпусының контурын қатты көрсетіп салса, олардың икемділігі дамитын болады.

Кіші топтағы педагог баламен бірге оның қолының сыртынан қарындашпен бірге жүргізе отырып жасайтын әдіс баршаға белгілі. Егер салатын заттың пішіні қиын болмаса (доп, кітап, алма) немесе форманың бөлшектері (шыршаның бұтақтарының орналасуы, құстың мойнының бүгілуі) бүкіл затты қимылмен суреттеуге де болады. Кішкентай бөліктерді студент суреттейді немесе мүсіндейді. Педагогтың көрсетуі осы сабақта қойған міндеттерге байланысты. Барлық заттың суретін көрсету сол заттың негізгі формасын дұрыс бейнелеуді үйрету міндеті қойылған жағдайда ғана беріледі. Әдетте, бұл әдіс кіші топта ғана қолданылады. Мысалы, балаларды

дөңгелек формалар салуға үйрету үшін тәрбиеші өз іс-әрекеттері арқылы түсіндіре отырып, доп немесе алманы салады. Егер затты бейнелеу кезінде қандай да бір бөлшекті салу кезектілігін дәл беру қажет болса, онда бүкіл заттың тұтас көрінісі берілуі мүмкін.

Ересек топтағы балаларды оқытуда көбінесе *ішінара көрсету әдісі* пайдаланылады. Мектепке дейінгі жастағы балалардың әлі де көрсете алмайтын бөлшектері болады немесе жеке элементті бейнелеуі қиынға соғады. Мысалы, 4-5 жастағы балалар ағаш діңгегін кең үшбұрыш түрінде салады, бұл қате. Кейде педагогтың түсіндіруінен туындайды: «ағаштың діңгегінің жоғарғы жағы тар, ал төменгі жағы кең» деп түсіндірсе балалар осы нұсқауды басшылыққа ала отырып сурет салатын болады. Педагог сөз арқылы ағаш діңінің бейнесін көрсетуі керек. Тапсырманы орындау тәсілдерін үнемі көрсету балаларды барлық жағдайларда тәрбиешінің нұсқауларын және көмегін күтуге үйретеді, бұл ойлау үрдісінің бәсеңділігіне және тежелуіне әкеледі. Болашақ маманның көрсетуі әрқашан жаңа техникалық тәсілдерді түсіндіруде қажет болады. Аналитикалық ойлауды дамыту нәтижесінде қабылданатын затқа сыни көзқарас пайда болады, балалар жолдастарымен бірге жасаған жұмыстарды және өз жұмысын объективті бағалауға мүмкіндік алады. Бірақ мұндай даму деңгейі 5 жаста ғана жетіледі.

Кіші жастағы бала өзінің іс-әрекеттері мен нәтижелерін толық көлемде бақылай және бағалай алмайды. Егер жұмыс процесі оған ләззат берсе, ол студенттен мақұлдауды күте отырып, нәтижесіне риза болады. Кіші топта студент сабақ соңында жақсы орындалған бірнеше жұмыстарды көрсетеді.

Көрсетілім мақсаты – балалардың назарын олардың қызметінің нәтижелеріне аудару. Сонымен қатар студент басқа балалардың жұмысын мақұлдайды, олардың оң бағасы бейнелеу қызметіне қызығушылықтың сақталуына ықпал етеді.

Орта және жоғары топтарда болашақ маман балалардың суреттегі жетістіктері мен қателіктерін түсінуге көмектесетін қабылдау түріндегі көрсету және талдауды пайдаланады. Тапсырманы орындағаннан кейін педагог жұмыстардың бірін көрсетіп, оның оң жақтарын атап өтеді: үй қалай жақсы салынған және ұқыпты боялыпты, ою өрнектегі түстер қалай әдемі таңдалған, қараңғы және ашық қатар көрінеді, шаңғышыны суретте қалай қызықты орнастырғансың, ал егер қателіктер көптеген жұмыстарда кездесе, онда оларға ерекше назар аудара отырып қалай түзетуге болатынын сұрау, өзара талқылау керек.

Дарынды балалармен олардың қабілеттері мен бейнелеу дағдыларын ескере отырып жеке жұмыс жүргізу керек. Кейде талдау үшін педагог ерекше жұмыстарды таңдауды балаларға тапсырады. Бұл жағдайда барлық жұмыстар бір үстелге орналастырылады (немесе стендке бекітіледі) және балаларға ұнаған жұмыстарды таңдау ұсынылады. Содан кейін педагог балалармен іріктелген жұмыстарды жан-жақты талдайды. Әр баланың жұмысын талқылау даярлық тобында болуы мүмкін, балалар жолдастарының еңбек нәтижелеріне қызығушылық танытады. 6 жастағы балаларға өз жұмыстарын

натурамен, үлгімен салыстыра отырып, талдау жасауға болады. Бұл балаларда тек қана жолдастардың жұмыстарына ғана емес, сонымен қатар өзінің жеке жұмысына да сыни қарым-қатынаста қарауға тәрбиелейді.

Оқытудың сөздік әдістері мен тәсілдері. Оқытудың сөздік әдістері мен тәсілдеріне әңгіме, сабақтың барысында педагогтың нұсқауы, сөздік көркемдік бейнені пайдалануы жатады. Бейнелеу қызметі бойынша сабақтар тәрбиешінің балалармен әңгіме жүргізуінен басталады.

Әңгіме әдісінің мақсаты – балалардың жадында бұрын қабылданған бейнелерді туғызып, сабаққа деген қызығушылығын ояту. Балалар көрнекі құралдарды пайдаланбастан (өз ойы бойынша немесе педагогтың берген тақырыбы бойынша) қойылым негізінде жұмыс істейтін сабақтарда әңгіме әдісі ерекше рөл атқарады.

Әңгіме қысқа, бірақ мазмұнды және эмоционалды болуы керек. Егер балалардың әсері бай болса және оны беру үшін қажетті іс-әрекеттерге ие болса, мұндай әңгіме қосымша амалдарсыз тапсырманы орындау үшін жеткілікті болады. Тақырып бойынша балалардың түсініктерін нақтылау, оларды бейненің жаңа тәсілдерімен таныстыру үшін педагог әңгіме барысында қажетті затты, суретті көрсетеді, ал тапсырманы орындау алдында балалардың жұмысты қабылдауын байқайды.

Әңгіме оқыту әдісі ретінде 4-7 жастағы балалармен жұмыс жасауда қолданылады. **Әңгіме әдісіне қойылатын талаптар:**

1. Әңгімелесу балаларға бейнелейтін затты еске салу немесе жұмыстың жаңа тәсілдерін түсіндіру қажет болған жағдайларда жүргізіледі;
2. Балалардың қабылданауына қарай қысқа болуы керек;

Балалардың іс-әрекеті, эмоцияларын жандандырып, шығармашылық көңіл-күйін жоғалтпауы үшін 3-5 мин аспауы қажет. Сөздегі көркемдік бейне (өлең, әңгіме, жұмбақ және т.б.) өзіндік ерекшелікке ие.

Көркем шығармаларды мәнерлеп оқу – шығармашылық көңіл-күйді қалыптастыруға, ойдың белсенді жұмысына, қиялға оңтайлы ықпал етеді. Осы мақсатта көркем сөз әдебиет туындыларын иллюстрациялау сабақтарында ғана емес, оларды қабылдағаннан кейін заттарды бейнелеу кезінде де қолданылуы мүмкін. Барлық жас топтарында балалардың санасында заттың жарқын бейнесін тудыратын жұмбақпен сабақты бастауға болады.

Педагогтың нұсқаулары міндетті түрде барлық көрнекі әдістермен сүйемелденеді, бірақ оқытудың өзіндік тәсілі ретінде де қолданылуы мүмкін. Бұл балалардың жасына және осы сабақта тұрған міндеттерге байланысты. Барлық балалар үшін нұсқау әдетте сабақ басында беріледі. Олардың мақсаты жұмыстың тақырыбын және оны орындау тәсілдерін түсіндіру. Мұндай нұсқаулар өте қысқа, нақты және айқын болуы тиіс. Балалардың қалай түсінгенін тексеру үшін тәрбиеші орта және жоғары топтарда олардың біреулерінен жұмыстың орындалу тәртібі мен тәсілдері туралы сұрай алады. Тапсырманың мұндай ауызша қайталануы балалардың өз іс-әрекеттерін

жақсы түсінуіне ықпал етеді. Кіші топта педагог түсіндіргеннен және көрсеткеннен кейін жұмысты неден бастау керектігін еске салғаны жөн.

Барлық балалар жұмысқа кіріскеннен кейін, жеке нұсқаулар мен көмекке асығудың қажеті жоқ. Қажет болған жағдайда педагог, балалармен тапсырманы түсінбеудің себептерін анықтайды және өзінің түсінігін қайталайды, жұмыстың кейбір тәсілдерін көрсетеді. Сабақ басында өз күшіне сенімсіз, ұялшақ балаларға нұсқау қажет, олардың жұмысты міндетті түрде атқаратынына көз жеткізу керек.

Сонымен қатар, шығармашылық белсенділікті тәрбиелеу үшін баланың қиындықтарға тап болуы және оларды жеңуге үйрету маңызды. Нұсқау нысаны барлық балалар үшін бірдей бола алмайды. Біреулерге жұмысқа деген қызығушылық пен өз күшіне деген сенімділік тудыратын ынталандыру қажет.

Студент баланы ойлауға мәжбүр етуі керек. Қатені көрсеткен кезде баланың назарын мағынасының бұзылуына, суреттегі логикаға аудару керек: «қызға арналған көйлек» (нашар сызылған), «ағаштар құлайды» (беймәлім орналасқан), «үйге кіре алмайтын үлкен адам». Бұл ретте қатені қалай түзету керектігін, бала оны өзі ойласын. Балалар педагогтың ескертулерінен, оның жұмысына деген қызығушылығы туғанын сезінуі керек.

Жеке нұсқаулар барлық балалардың назарын аудармауы тиіс, сондықтан оларды қарапайым дауыспен түсіндіріп айту керек. Егер сабақ барысында көп бала қателессе, барлық балаларға нұсқаулар беріледі. Сол кезде студент барлығына жұмысты тоқтатуды және оның түсінігін тыңдауды ұсынады.

Балаларға арналған түсіндіру, әңгіме, сөздік әдістерін таңдағанда болашақ маманның кез-келген сөзі әсерлі болып, оларда жағымды эмоция туғызып, эстетикалық сезімдерін оята білуі қажет. Бұған эпитеттер, салыстырулар, өлең, ән, мәтіндерді пайдалану, заттар мен құбылыстардың бейнелі сипаттамасын айтуға септігін тигізеді.

Практикалық әдістерді сабақ барысында қолдану. Алдымен сурет салуда бірінші кіші топ үшін негізгі әдіс – қарындаштар мен бояуларды қалай қолдану керектігін көрсету. Ең тиімді әдіс – пассивті қозғалыс, бала өздігінен емес, көмегімен әрекет етеді: педагог баланың саусақтарына қарындашты береді және баланың қолымен сурет салу қозғалысын жасайды. Екінші кіші топта сурет салу сабағында ақпараттық-рецептивті әдіс көп қолданылады.

Сабақ алдында заттың формасымен танысудың тиімді тәсілі пайдалы: балалар нысанды қолмен айналдырады, жалаушалармен, доптармен, шарлармен ойнайды, олардың кескіндерін сезеді. Затты мұндай тексеру ол туралы толық түсінік алуға мүмкіншілік береді. Сондай-ақ, затты қолдың контуры бойынша қозғалысымен тексеру және ауада осы қозғалысты көрсету де тиімді. Бұл әдіс сурет тәсілін тікелей көрсету болып табылады.

Мектепке дейінгі ұйымдағы балалар қоршаған болмыс заттары мен құбылыстарын тікелей қабылдау процесінде және педагогтың хабарламасынан (түсініктеме, әңгіме), сондай-ақ тікелей практикалық қызметте (құрастыру, сурет салу, мүсіндеу және т.б.) білімді игереді.

Негізгі міндет – балаларды сурет салуға үйрету үшін тәрбиеші оқытудың әр түрлі тәсілдерін қолдануы. Жұмысты талдауды педагог балалардың жасына және орындалған бейненің сипатына (заттық, сюжеттік немесе ой бойынша) байланысты саралап жүргізеді. Бейнелеу қызметінің әр түрлерінде оқыту тәсілдері ерекше, өйткені сурет әртүрлі құралдармен жасалады.

Бірде-бір әдісті қойылған міндеттерді, ұйымдастырылған оқу қызметінің бағдарламалық материалын және осы топтағы балалардың даму ерекшеліктерін мұқият ойланбай қолдануға болмайды.

Сурет салу оқу қызметінде пайдаланатын әдіс-тәсілдер өте көп, олардың барлығы да сөзбен түсіндіріледі. Балабақшадағы жас тобына қарай сурет салуға үйретудің жолдарын қарастырайық.

Кіші топ: мұнда көрнектіліктің негізін студент сурет салу оқу қызметінің үстінде түсіндіреді, сәбилер сол студенттің сурет салу кезіндегі әрекеттеріне еліктей бастайды. Студенттің сурет салу жолдарын қолмен көрсетуіне де немесе сөзбен ауызша айтуына да болады. Мұндай кезде, балалар берілген тапсырманы тірек суретінсіз өздері орындай алады. Ауызша айтылған сөз көрнекі құралмен бірге бекітіле түссе, онда мұның өзі сәбидің көргені мен түсінгенін талдауға және берілген тапсырманы есіне сақтауға көмегін тигізеді. Олар алғашқы айларда сурет салу барысында түрлі заттарды бейнелеуде педагогқа еліктесе, енді керісінше педагог оларға өзінше дербес түрде өз ойынша салуға әр түрлі тапсырмаларды бере алады.

Ортаңғы топ: әр түрлі формаларды бейнелеу икемділігі қарындаштар мен қылқаламды пайдалану үстінде техникалық дағдыларды және түрлі заттарды бейнелей алу ептілігін дамытуға тікелей байланысты. Таныстыру жолдары:

1. Материалдар неғұрлым нақты болуы тиіс.
2. Қоршаған өмірді өз көзімен қабылдату, барлық кескінге байланысты болып келетін сызықтар мен шеңберлер, нүктелерді көзбен көретіндей түсінікті, белсенді қимыл болуы керек.
3. Ойын жаттығулары арқылы үйрету.
4. Белсенділіктерін арттыру арқылы бала санасына салғалы отырған суреттердің образын ешнәрсеге бұрмау.
5. Сурет салу тәсілдерін дәл көрсету. Қарындашты қалай ұстау, қылқаламды бояуға батыру, содан кейін қағазға қалай жағу.
6. Көркем сөздерді пайдалана отырып, өзге заттардан бөлектеу, формасының айқын болуы, түсі, затын белгілеуге үйрету.

Ересек топ: мұндағы міндет – балаларды заттарды дұрыс бейнелеуге, сол заттардың құрылысы мен түсі тәрізді негізгі белгілерін беруге үйрету жатады. Бұған дейін балалар бейнелеу амалдарын меңгерген және заттардың белгілері мен формаларын бере алады.

Үйрету, таныстыру жолдары:

1. Натураны пайдалана отырып заттың формасы мен бөліктерінің орналасуына, мөлшеріне, түсіне, әр түрлі бөлшектеріне назар аударады. Барлық белгілерді суретте берілу тәртібі түсіндіріледі.

2. Бейнелерді барынша жақсы шығару үшін тәрбиеші салған картина не суретті қолдану. Заттардың бөліктерін бейнелеудегі дәйектілік, ырғақ, ою-өрнекті орналастыру, солар туралы ұғым бере кетуі қажет. Мысалы: аққаланы салғызған кезде, ол үшін өзара сәйкес пропорцияны құру және оларды бейнелеудегі бір тәртіпті сақтау.

3. Сәндік сурет салуға үйретуде балаға сурет үлгісін пайдалана отырып, композициямен таныстыру, ырғағын суретке түсіру, элементтерін көрсету, құрастыруға үйрету қажет. Көркем сөз образдарын пайдаланып, өздері салған суреттері туралы айтып бере білуге үйрету.

Мектепалды даярлық тобы: өзіндік шығармашылығына көп көңіл бөлінеді, шығармашылықпен еңбектенуге үйрете отырып қабылдау түйсігі дамиды.

1. Заттан қарап салғызарда балаға оның ерекшеліктерін аңғарту мен реңктерді тануға үйрету қажет. Қарапайым формалардың басқа зат формаларынан ірілігі, құрылысы жеңіл заттармен саралап салуға үйрету. Мысалы: гүл салу.

2. Геометриялық формасы симметриялы затты дұрыс орналастыру.

3. Жанды объектілердің жеңіл қозғалысын бергізу, қозғалысқа тән сипаттарды және оған байланысты дене мүшелерінің орнын көрсету.

4. Затты қағаз бетіне дұрыс орналастыру және оның қосымша бөліктерін біртіндеп орналастыру.

5. Сабақтың соңында суреттерді талдау және шығармашылық элементтері бар суреттерді қолдау.

Ескерту: сәтсіз шыққан суретті талқылауға болмайды.

Мүсіндеу – бейнелеу өнерінің бір түрі және оның туындылары тек кеңістікте орналасатындықтан нақты көлемге ие. Оны жан-жақты ашу үшін динамика үлкен рөл атқарады. Мүсіндеуге пластилин, тақтай, жылжымайтын станок, қондырғы, каркастарды пайдалануға болады.

Кіші топта:

1. Қарапайым формаларды жасау (цилиндр, таяқша, дискі, шарлар)

2. Техникалық амал – дағдыларды үйрету (тиісті мөлшерде ала білу, жапсыра білу, илеу).

3. Саз балшықтан шағындап үзіп алу.

4. Сюжеті бойынша заттың бөліктерін, формасы мен құрылысын көрсету.

5. Қосалқы элементтерін көрсету.

Ортаңғы топта:

1. Көлем, мөлшер, форма, сан деген ұғымды игеру.

2. Таныс формалардың түрін өзгерту.

3. Екі қолмен бірдей жұмыс істеуге үйрету.

4. Заттың формасын тану, қолға ұстап көру, көлеміне қарай шамалау.

5. Заттың қимылын көрсету, ертегі оқу арқылы, ойын арқылы.

6. Заттардың ұқсастығы мен айырмашылығын аңғарту.

Ересек топта:

1. Заттың ашық және сұлу жақтарын аңғарту.

2. Заттың ұзын не қысқа, жуан не жіңішке белгілерін көрсету арқылы қалай тығыз бекітуді үйрету.
3. Затты әрекет үстінде бейнелеуге үйрету.
4. Пропорцияны дұрыс құру, бөліктерін көрсету, біріктіріп қосқызу.
5. Үлгімен жұмыс істеу.
6. Декоративтік мүсіндеуге үйрете отырып, эстетикалық тәрбие беру.
7. Түр-түсін дұрыс таңдату.
8. Кеңістікте орналасқан орнын дұрыс таңдау.

Апликация – латын сөзінен аударғанда үстіне қою, салу дегенді білдіреді. Негізгі фонға декоративтік немесе тақырыптық формалардағы қиындыларды жапсыру арқылы түрлі заттарды көркем безендіруде қолданатын қолөнердің бір түрі. Апликацияны орындау 2 кезеңнен тұрады: жеке формаларды кесу және оларды негізгі фонға жапсыру. Мата, жүн және теріден кесілген апликациялық қиындылар киімдерді сәндеуге, паннолар жасауға қолайлы. Бір түстерге боялған дайын формаларды қолдану, ою-өрнек элементтерін, сюжеттік бейнелер т.с.с кесу арқылы композициялар құруға болады. Түрлері: мозаика, жапсыру кесінділерін кесу, дайын формаларды жапсыру (декоративті-геометриялық және өсімдік формалары, жеке бөлшектер, силуэттер), силуэт түрін кесу. Қажетті құралдар: қалың қағаз, сурет салу альбомы, түрлі-түсті қағаз, желім, қайшы, қорапшалар, клеенка, шүберек, қылқалам.

Апликацияға үйрету немесе таныстыру жолдары:

1. Геометриялық формаларды айыра білу, қалай аталатындығын білу (шеңбер, тік бұрыш, үшбұрыш, ромб).
2. Негізгі және қосымша түстермен, реңдермен таныстыру, гармониялық үйлесімдікті құру.
3. Көлем шамасы мен сандарды білу.
4. Композициялық іскерлікті дамыту: бірдей формаларды бір қатарға біркелкі етіп орналастыру, бірнеше формаларды кезектестіре орналастыру; жолақ бойына, квадрат, тік бұрыш пен шеңбер аумағында құрастыру.
5. Заттың бейнесін жеке бөлшектерден құрастыру, заттарды апликациялық сюжетпен орналастыру. (Қосымша б)

Кіші топта: шеңбер, квадрат және үшбұрыш сияқты көптеген заттармен таныстыру, түстерді білу (түстану заңдылығы), ою-өрнектерді және заттың бөліктеріне формаларды орналастыру мен форманы жапсыру дағдысын игерту.

Ортаңғы топта: түстерді ажырату (түстану заңдылығы), қарама-қайшы түсті ажырату, формаларды көлеміне қарай ажырату, үшбұрыш және сопақша формаларымен таныстыру, тіктөртбұрыш және дөңгелекті сызықтармен кесу, элементтерді дұрыс орналастыру, қайшымен кесу дағдысын игерту.

Ересек топта: әр түрлі әдістерді қолданып, қырқу ептілігін дамыту, затты бірнеше бөліктерден құру және геометриялық, сәндік формаларын кию, ою-өрнек үйлестіру шеберлігін дамыту, жаңа түстерді меңгерту.

Конструкциялау – латын сөзінен аударғанда «құру» деген сөз.

Балалардың конструкциялау іс-әрекетіне олардың әр түрлі, табиғи материалдардан (қағаздан, картоннан, ағаштан, арнайы құрлысқа арналған жинақтардан) түрлі ойындық бұйымдар жасау жатады. Балалар конструкциясы бейнелеу және техникалық болып бөлінеді.

Құрастыруға үйрету таныстыру жолдары:

1. Құрастыруды, ойыншықты дайындаудың тәсілдерін көрсету. Затты, үлгіні қарау, негізгі және қосымша бөліктерді бөліп алу, жасау процесін ойластыру, ойыншықты құрастырып және желімдеп жапсыру.
2. Шарттылықты анықтау арқылы тапсырманы түсіндіру.
3. Жекелеген тәсілдері немесе жұмыстың техникалық тәсілдерін көрсету.
4. Жұмыс процесін талдау мен бағалау және дайын өнімді конструкциялауға үйретудің тәсілдері [4].

Кіші топта: құрылыс материалдарын меңгерту, құрастыру (кубиктер, кірпіштер, пластиндер, призмалар және т.б.). Бөлшектерді көптеп беру. Жұмысты күрделендіру, ойын арқылы қызықты өткізу.

Ортаңғы топта: кеңістікте қосылу, басқа бөлшектермен үйлесу, бөлшекті сәйкес келетіндей бөлшекпен алмастыру, үлгі бойынша жасауға үйрету, ұсақ бөлшектерді желімдеу, салфетканы қалай пайдалану керектігін үйрету.

Ересек топта: қағаздан және қосымша материалдан құру, табиғи материалдармен жасау, қағазды әртүрлі бүктеу тәсіліне үйрету, құрылыс материалдарын конструкциялауда бірнеше жазықтықты бір жазықтыққа біріктіру, бір тектес заттарды құру, жапсыру.

Құрастыру ойындары мен сабақтарында балалар мектепке дайындық кезінде қажетті белгілі білімдерді алады. Бұл балабақшаның тәрбие бағдарламасының негізгі міндеті болып табылады. Сонымен қатар, балабақшаның мектепке даярлық тобындағы балаларды тұстану заңдылықтары туралы білім негіздерімен қаруландыру қажет. Сурет салудағы басты 3 бояуы бар: қызыл, сары, көк. Бұл түстерді **негізгі түстер** деп атайды.

Түс (ағыл. colour, франц. couleur, farbe) - бұл спектрдің белгілі бір бөлігінің жарық толқындарының сәулеленуі және бейнелеудің материалдық объектілерінің қасиеті, өзара әрекеттесулердің күрделі жиынтығы, тондар мен реңктердің өзгергіштігі. Табиғатта байқалатын гүлдердің барлық алуан түрлілігін суретшілер мен ғалымдар бұрын жүйеге келтіруге, оларды белгілі бір тәртіппен орналастыруға, негізгі және туынды түстерді бөліп көрсетуге ұмтылды.

1676 жылы Исаак Ньютон үш қырлы призманың көмегімен ақ күн сәулесін түстің спектріне таратып, күлгін түстен басқа барлық түстерді қамтитынын байқады. Спектр түстерді түрлі-түсті шеңбер түрінде жүйелеуге негіз болды, онда Ньютон жеті секторды: қызыл, қызғылт сары, сары, жасыл, көк, көк және күлгін бөліп көрсетті. Ньютоннан кейін 140 жыл өткен соң Иоган Гете түстер шеңберін қосып, араластырғанда алынған күлгін түсті ашты. Бұдан басқа, Гете бірінші болып түс адамның психикасына әсер ететіні

туралы өзінің «Учений о цвете» деген ғылыми еңбегін шығарып, «түсті сезімдік-адамгершілік әрекет құбылысы» деген теорияны ашты.

1810 жылы өз теориясын романтикалық мектептің неміс суретшісі Филипп Отто Рунге жариялады. Негізгі түстердің қатарына сары, көк және қызыл түстерден басқа, суретші қара және ақ түсті қосты. Рунге пигменттермен тәжірибе жасап өз қорытындыларын шығарды. Рунгенің түстерді жүйелеудің үш өлшемді моделі кейінгі модельдер үшін негіз болды.

Басқа түсті жүйелерге - Альберт Манселланың түсті шары, Вильгельм Фридрих Оствальдтың - қос конусы жатады. Манселла жүйесінде тірек түсті, жарық пен қанықтыққа, ал Оствальд - түсті, ақ және қара түстерге бөлді.

Бүгінгі күні кескіндеме, дизайн, сәулет, қолданбалы өнер түрлерінде швейцарлық суретші, өнер теоретигі және педагог Иоханнес Иттеннің түрлі-түсті шеңбері кеңінен қолданылады. Оның 12-жеке түс шеңбері әлемдегі ең кең таралған орналасу жүйесін, өзара әрекеттесуін көрсетті.

Негізгі түстерді араластыру арқылы әртүрлі басқа түстер шығаруға болады.

- 1) қызылды сары түспен араластырғанда қоңырқай сары түс шығады;
- 2) көк пен қызыл түстер араласқанда күлгін түс пайда болады;
- 3) сары және көк түстерді араластыру арқылы жасыл түс алынатынын ол бастан балаларға түсіндірдік. Негізгі түстерді қосқаннан кейін пайда болған түстер «қосымша түстер» деп аталады. Осылай әр түрлі бояқтарды бір-бірімен араластыра отырып, көптеген түстерді табуға болады деп түсініктеме бердік.

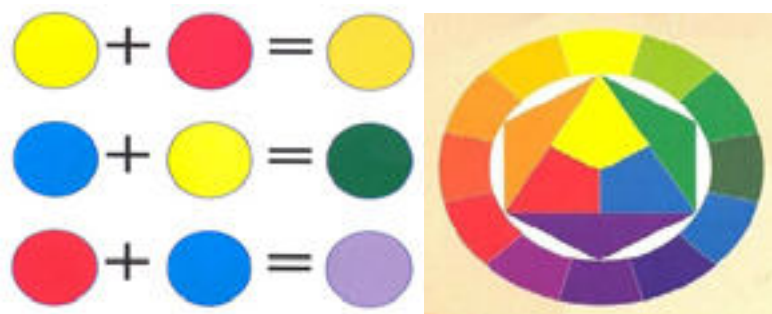

4.4-сурет. Түстерді араластыру

Негізгі түстерді араластырғанда шығатын түстер:

қызыл + сары =сарғыш, сары + көк = жасыл, қызыл + көк = күлгін. Түс шеңберінде түстер екі топқа бөлінеді. Оларды **жылы және суық** түстер деп атайды. Түстерді **қарама-қарсы** түстер дейді. Олар қызыл-жасыл, сары-күлгін, көк-қоңыр т.б.(4.1-сурет)

Түстерді бір-бірімен қосып езген кезде түс шеңберінде тұрған реттерін ескере отырып қосса, келесі бір түстің **таза түрі** шығады. Егер екі түстен алынған таза бір түсті қарама-қарсы тұрған бір түске қосса, **кір түс** шығады.

4.5-сурет. Түстер шеңбері

Кейбір түстер бізге жарқыраған күнді, алаулаған отты, жаздың жадыраған күнін елестетеді. Бұл түстерді көргенде біз жылуды сезінеміз. Суретшілер оларды жылы түстер деп атайды.

Бірнеше түстің үйлесімділігін *бояу түсінің гаммасы* дейміз. Суретте жылы түстер басым болса, онда жылы түстер гаммасы да *жылы түстер* деп аталады. Ал, кейбір түстер бізге ызғарлы қысты, омбы қарды, ымырт шақ пен таңғы салқынды, мұздай суды еске түсіреді. Бұл түстерден біз бой сергітетін салқындықты, тіпті суық ызғарды сезінеміз. Сондықтан оларды *суық түстер* деп атайды (4.2 сурет).

Сұрақтар:

1. И.Я.Лернер, М.Н.Скаткин оқыту әдістерінің жаңа жіктелуі қандай?
2. Балаларды сурет салуға үйрету үшін педагог оқытудың қандай тәсілдерін қолданады?
3. Көлем, мөлшер, форма, сан деген ұғымдарын қай топта үйретеді?

Тапсырма:

Негізгі түстердің сұйықтан қоюға біртіндеп ауысуын сақтай отырып, бояу және негізгі түстердің қоспасынан қосымша түстер табу техникасын көрсету.

§2. Әр түрлі жастағы топтарда оқытудың ойын тәсілдерін қолдану

Мектепке дейінгі кезеңде баланың жеке тұлғасының барлық жақтары қарқынды дамып келе жатқан қызметтің, ең алдымен шығармашылық қабілеттіліктің жетекші түрі ойын болып табылады. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балаларды оқытуда ойын қолдану даусыз шындық болып табылады.

Бейнелеу іс-әрекеті үрдісінде ойын әдістерін пайдалану оқытудың көрнекі-әрекетті тәсілдеріне жатады. Оқытудың ойын тәсілдері қойылған міндетке балалардың назарын аударуға, ойлау мен қиялдың жұмысын жеңілдетуге ықпал етеді. Балабақшадағы балаларды сурет салуға үйретуде әр түрлі ойындарды пайдаланудың маңызы зор.

Сурет салуға үйретудің негізгі мақсаты – балаларды айналада қоршаған өмірден алған әсерлерін бере білуге үйрету.

Ойын тәсілдері – балаларды оқыту мен дамытуға бағытталған ойын міндеттерін қою және тиісті ойын әрекеттерін орындау арқылы сюжеттік ойынның дамыту тәсілдері. Мектепке дейінгі кіші жастағы сюжеттік ойынның артықшылықтары оқытуда негізгі екі мәселені шешу үшін пайдалануға негіз болады:

Біріншіден, ойынның арқасында оқытуды бала үшін саналы және қызықты іске айналдыру.

Екіншіден, балаларға оқудан ойынға табиғи ауысуды қамтамасыз ету және ойын қалыптастыруға жәрдемдесу. Ойын сәттерін пайдалану кезінде тәрбиеші барлық оқыту процесін ойынға айналдырмауы тиіс, өйткені ол балаларды оқу міндеттерін орындаудан алаңдатуы, білім, білік және дағды алу жүйесін бұзуы мүмкін.

Бейнелеу өнері бойынша тәрбиеші оқытудың ойын әдістері мен тәсілдерінің маңызды ерекшеліктерін, балалардың қоршаған орта туралы білімін, олардың өмірдің түрлі құбылыстарына қызығушылығын ескеруі тиіс. Сурет салуға, мүсіндеуге, аппликацияға және құрастыруға үйретудегі ойын тәсілдері – бұл бейнелеу әрекетінің ойынмен логикалық байланысы. Ойын тәсілдерін табысты қолдану үшін тәрбиешіге осы байланыстың кейбір желілерін білу маңызды. Балабақшаның барлық жас топтарында, әсіресе кіші және орта топта дайын суреттерді балалар ойында қолданады. Олар қуыршақ бөлмесінде сурет салынған, саздан (ермексаздан) жасалған фигуралармен ойнайды. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың ойын жағдайы сюжеттік жұмыста әрекет, оқиға ретінде пайда болады. Тақырып қою бірқатар заттардың бейнесі ғана емес, оқиғаның көрінісін ынталандыруы тиіс. Сюжеттік суреттегі ойын қиялды дамытады, мәнерлі құралдарды іздеуді белсендіреді.

Сыртқы көрінісі әр түрлі іс-қимылмен ұсынылуы мүмкін: моторлы, практикалық; бейнелеу іс-әрекетімен; заттың қимылын дыбыстармен келтіру. Ойын тәсілдері балаларды оқыту мен дамытуға бағытталған ойын міндеттерін қою және тиісті ойын әрекеттерін орындау арқылы сюжеттік ойынның бірлескен (тәрбиеші және балалар) дамыту тәсілдерін анықтайды [9].

Оқу қызметтерінде келесі ойын түрлерін қолдануға болады:

- дидактикалық ойындар,
- шығармашылық,
- сюжеттік рөлдік,
- қолдың ұсақ моторикасын дамытуға арналған ойындар,
- геометриялық және еркін формадағы дайын фигуралардан суреттерді орындауға арналған ойындар,
- жаңа терминдер мен ұғымдарды меңгеруге ықпал ететін ойындар,
- өнер туындыларын қабылдауды дамытуға арналған ойындар,
- ойын-тапсырмалар,
- ойын-жарыстар.

Дидактикалық ойындар мен жаттығулар. [9] Балабақшада бейнелеу өнері сабағында кейде балаға қандай да бір материалды түсіндіру өте қиын

болғанда дидактикалық ойындар қолданылады. Әрине, оны есте сақтау үшін түсіндіру керек. Бұл жерде тәрбиешіге көмекке дидактикалық ойындар келеді.

Мақсаты: дидактикалық ойындар мен жаттығулар арқылы мектеп жасына дейінгі балалардың тілін дамыту үшін жағдай жасау. Заманауи технологияларға дидактикалық ойындар мен жаттығуларды енгізу мәселелерінде кәсіби құзыреттілікті арттыру.

Күтілетін нәтижелер:

1. Дәстүрлі емес сурет техникаларының алуан түрлілігі туралы балалардың түсініктері кеңейеді.
2. Сурет салудың дәстүрлі және дәстүрлі емес техникаларымен танысу негізінде қоршаған ортаға эстетикалық көзқарастары қалыптасады.
3. Балалардың эстетикалық талғамы, қиялы мен шығармашылығы қалыптасады.
4. Мектеп жасына дейінгі балалардың ассоциативтік ойлау қабілеті, байқағыштығы, күш-жігерлері дамиды.
5. Бейнелеу өнері оқу қызметі арқылы техникалық біліктері мен дағдылары жетілдіріледі.
6. Көркемдік талғам мен үйлесім сезімі қалыптасады.

3-4 жастағы балаларға арналған дидактикалық ойындар:

«Таяқшалардан кірпі жасау»

Мақсаты: бейнені схемалық түрде беруге, негізгілерін бере отырып, екінші дәрежелі белгілерден ажыратуға үйрету.

Материал: есептеуіш таяқшалар немесе түрлі түсті қағаз жолақтар, немесе фломастерлер.

Балалардың әрекеті: суретті таяқшалармен орналастырады немесе сөрелерді фломастермен салады немесе суретті жолақтан желімдейді.

«Портрет»

Мақсаты: шаблондарды қолданып, бастың суретін салуға үйрету.

Материалдар: бет сопақшасы салынған қағаз парағы; қастың, көздің, мұрынның, еріннің, құлақтың, шаштардың картон үлгілері.

Балалардың іс-әрекеттері: парақта бас үлгісі қойылды, қоршайды, алынған портретті бояйды.

«Бізбен бірге кім ойнайды»

Мақсаты: балалардың түсін, суреттің фонын жануарлардың бояуымен салыстыруға үйрету.

Материал: әр түрлі түсі бар карточкалар (жасыл, сары, жолақ, қоңыр, ақ), жануарлар (бақа, жолбарыс, ақ аю, ақ қоян, түлкі т.б.).

Ойын ережесі: түстері бойынша жануарларды карточкаларға орналастыру және айлакер жануарларды табу.

«Түсті суреттер» ойыны

Мақсаты:

- заттың түсін талдай білуді қалыптастыру;
- түсін тануға және атауға үйрету;
- жалпы белгілері бойынша заттарды топтастыруға үйрету.

Материалдар: түрлі-түсті себеттер (қызыл, сары, жасыл, көк, картоннан жасалған, сол түсті (қызыл, сары, жасыл, көк) бантигі бар картоннан кесілген иттер. Иттердің себеті мен пішінін беріктігі үшін екі жағынан скотчпен желімделген. Ойын барысы:

- Себеттің түсі қандай?
- Иттердің мойнындағы бантигінің түсі қандай?
- Себеттің түсіне сай иттердің бантигін сәйкестендіру.

4-5 жастағы балаларға арналған дидактикалық ойындар:

«Жылы суретті салыңыз»

Мақсаты: балалармен «жылы және суық түстер» ұғымын нақтылау; бояу кезінде жылы гамманы қолдана отырып, жад бойынша сурет жасауға үйрету.

Материал: күрделі емес сюжеттер бейнеленген 4 сурет, геометриялық пішіндер, түрлі-түсті қарындаштар, фломастерлер, ақ қағаз парақтары.

Ойын ережесі: боялмаған суретті-үлгіні мұқият қарап, педагогтың белгісі бойынша оны бұрып, өзінің парағында көрген сюжетті бейнелеу, жылы гамма ұстана отырып бояу. Ойын әрекеттері: жад бойынша сюжетті бейнелеу, ұсақ бөлшектерді сызу, өз жұмысына ерекшелік беру үшін сурет салудың дәстүрлі емес тәсілдерін пайдалану.

Шығармашылық тапсырмалар:

- А) «жылы» натюрмортты салыңыз;
- Б) қызғылт сары (қызғылт, қызыл, сары);
- В) кім жылы түстерге боялады, қандай көкөністер мен жемістер бірдей түсті?

«Сопак пішінді заттарды кім салады?»

Мақсаты: балалардың өсімдік әлемінің бүтін заттарымен немесе олардың бөлшектерімен көлденең, тік немесе диагоналі бойынша орналасқан сопақшалардың ұқсастығын тез табу, бейнелерді сызу.

Материал: түрлі жағдайдағы сопақша бейнесі бар карточкалар, түрлі-түсті және қарапайым қарындаштар, фломастерлер, борлар.

Ойын ережесі: өсімдіктердің кем дегенде 5 суретін салу, түп нұсқамен ұқсастықтың толықтығы үшін әртүрлі бейнелеу материалын біріктіру арқылы оларды тиісті түспен бояу.

Ойын әрекеті: таныс өсімдіктерді жадта сақтау, қажетті түстерге бояу.

Панно «Мерекелік күз»

Мақсаты: мерекенің көңіл-күйін түстің көмегімен жеткізу, шығармашылық қиялын дамыту, бірлескен іс-әрекет дағдыларын қалыптастыру.

Ойын тапсырмалары:

- 1) балалар қалада (ауылда) күздің, мерекелердің белгілерін еске алады;
- 2) үлкен қағаз парақтарында (2-3 бет) «суретшілер» бригадасы ойынға сәйкес қағаздан сурет кесе отырып, композицияны орындайды); табиғи материалды да, дайын формаларды да пайдаланады;

3) «бас суретшілер» ұжымдық жұмыстарға түсініктеме береді, ойынның қатысушылары (қазылар алқасы) бірінші (екінші, үшінші) орынды кімге беру керектігін шешеді;

4) ойыннан кейін жасалған паннодан жалпы композиция дайындауға болады.

Жабдықтар: суретке арналған 2-3 парақ қағаз, түрлі-түсті қағаз, табиғи материал, желім, қайшылар, қылқалам, жеңімпаздарға дипломдар.

«Бістық-суық»

Мақсаты: түс шеңбері туралы түсініктерді бекіту.

Ойын тапсырмалары:

1. Сапқа тұрғызу:

А) негізгі түсті (қызыл, көк, сары) ленталары бар балалар шығады және шеңберге тұрады;

Б) қосымша түсті ленталары бар балалар негізгі түсті ленталары бар балаларға жақындайды және оларды қолдарынан алады, түсі: қызыл, қызғылт сары, сары, жасыл, көк, күлгін;

В) олардың арасына түрлі реңкті лентасы бар балалар да болады: таңқурай, күрең, салат, қоңыр түсті және т.б.

«Пейзаж» ойыны

Пейзаж көмегімен балада композиция сезімін, қоршаған табиғат құбылыстарын білуді дамыту ыңғайлы. Ойын мақсаты: композициялық ойлау дағдыларын қалыптастыру, табиғаттағы маусымдық өзгерістер бойынша білімдерін бекіту, «пейзаж» ұғымын білуді бекіту, байқағыштықты, есте сақтауды дамыту.

Ойын барысы: балаға баспа суреттерінің жиынтығынан белгілі бір маусымның (қыс, көктем, күз немесе жаз) пейзажын жасау ұсынылады, бала осы жылдың уақытына сәйкес келетін заттарды таңдап, өз білімдерінің көмегімен дұрыс композицияны құру керек.

Сюжетті-рөлдік ойындар (5-6 жастағы балаларға арналған) [9]

«Суретшіге бояуды таңдауға көмектесеміз» ойыны

Материал: әр түрлі түстер мен реңкті шағын тіктөртбұрыштары (5-6 түстер) бірнеше дана.

Ойын барысы: үстел ортасында «бояулар» мен түрлі түсті тіктөртбұрыш қағаздар болады. Суретші пейзажист туралы әңгіме айтады, ал балалар жаз туралы сурет салуы керек. Суретші жазды салғанда қалың орман мен өзенді, ала түсті шабынды және ашық аспанды бейнелеуді тапсырады. Балаларға суретшіге қандай бояулар қажет екенін ойлауды және оны таңдап алуды ұсынамыз. Балалар бояуларды таңдайды және қандай бояумен бейнелейтінін ойлап табады. Басқа суретші туралы әңгімеде күзгі тоғайды үйеңкі, қайың, шетен, жоңқаны бейнелеуді балалар ойлап табуы керек. Ал орманның жанында тазалап алынған егіс даласы. Балалар күзгі пейзажға бояуларды таңдап алады және суретші алаңды қоңыр бояумен, ал ағаштарда жапырақтарды – сары, қызғылт сары, қызыл бояумен бояйтынын айтады. Суреттің сипаттамаларының бірінде күн батуы немесе күннің шығу кезі,

аспан туралы айту керек. Сол сияқты қысқы таң, гүлденген көктемгі табиғат бейнесін сипаттауға болады.

«Көркем салон» ойыны

Балалар «көркем салонда» қойылған репродукцияларды қарап, ұнағандарды сатып алады. Ең көп суреттерді сатып алған бала көрмені ресімдеуге құқылы.

Негізгі ереже: сурет сатылады, егер бала сурет немесе жанр деп атаған жағдайда, ол суретті (сыйлыққа, үйді безендіру үшін) сатып алғысы келсе және т.б жағдайда. Сатушы үшін сұрақтар: суреттің сюжеті, қандай көңіл-күй, неге ұнады және басқалар. Көп суреттер сатып алғандар салонды ресімдейді.

«Суреттер көрмесі» ойыны

Екі бала мазмұны мен жанры бойынша тамаша суреттер көрмесін рәсімдейді. Қалған балалар саяхатты жүргізушінің атынан келесі жоспар бойынша әңгіме ойлап табады:

- Неге бұл жұмыстар осылайша орналастырылған? (жалпы тақырып немесе бір жанр)

- Қандай жұмыс ұнады? Несімен ұнады?

- Суретші нені ерекше көрсеткен? Қандай жолмен көрсетті (түспен, құрылыспен, көңіл-күймен)?

Суреттерді тақырыбы, жанры, түстердің орналасуы бойынша дұрыс таңдаған және орналастырған бала «Үздік безендіруші» атанады. «Үздік саяхат жүргізуші» сурет бойынша қызықты әрі дәйекті әңгіме құрастырған және балалардың сұрақтарына дұрыс жауап берген бала атанады, ал ең қызықты сұрақ қойған бала «Үздік көрермен» атағын алады.

Қолдың ұсақ моторикасын дамытуға арналған ойындар [9]

1. Саусақтарға өздігінен және алтыбұрышты қарындаштың көмегімен массаж жасау. Қарындашты қолда арлы берлі сырғанату. Саусақ арасында сырғанату (қарындаш пен үлкен саусақ арасында). Әрбір саусақ (үлкен және орта саусақтардың) арасында қарындашты иеміз. Біз үлкен және сұқ, содан кейін үлкен және кішкене саусақтардың арасында иеміз. Жаттығу сол және оң қолмен де жасалады.

2. Саусақ гимнастикасы «Қуыр-қуыр қуырмаш»

3. Саусақ гимнастикасы «Балықтар»

4. Саусақ гимнастикасы «Сыйлықтар»

5. Саусақтарға массаж «Мен - суретшімін»

6. Саусақтарға массаж «Серуен».

Геометриялық және еркін формадағы дайын фигуралардан сурет салуға арналған ойындар (5-6 жастағы балаларға арналған)

Бұл ойындар мен жаттығулар заттардың конструктивтік ерекшеліктерін түсінуге ықпал етеді, салыстыру, оңтайлы шешім табу, ойлану, көңіл көтеру, қиялды дамытады.

Геометриялық фигуралардан бөлек заттардың суреттерін жасаңыз. Тақтада бейнеленген геометриялық фигураларды пайдалана

отырып, альбомға балалар заттарды (осы жаттығудың нұсқасы ретінде – әрбір балаға жеке тапсырмалар беруге болады) салады.

«Кімнің композициясы жақсы?» Дайын бейнелерден композицияларды жасаңыз. Дайын силуэттерден натюрморт жасаңыз. Ойын екі (үш) команда бойынша жарыс түрінде өткізілуі мүмкін. Жұмыс магниттік тақтада жүргізіледі. Ойын композициялық ойлауды, оңтайлы шешім табуды дамытады.

Бас қатырғыштар. Жануарлардың фантастикалық жануар, құс, балық суретін геометриялық фигуралардан құрастырыңыз. Тапсырма шығармашылық сипатқа ие.

Суретті жіптермен толықтырыңыз. Балалар бірдей екі сурет алады. Тапсырмалар: бейнені өзі толықтыру немесе көршісімен бір дана суретпен ауыстыру және оны толықтыру. Жаттығу шығармашылық қиялды дамытуға көмектеседі.

Геометриялық денелерге ұқсас заттарды атаңыз. Логикалық ойлау жаттығулары (күн, үй, қауын, доп, т.б.)

Дайын геометриялық фигуралардан ою-өрнек жасаңыз. Ою-өрнек ерекшеліктері туралы білімді бекітуге жаттығу.

Мозаика. Түрлі түсті, бірақ бірдей пішінді бөлшектерден тұратын аппликацияны орындаңыз. Жұмысқа атау беріңіз. Мозаика техникасында тапсырмаларды орындау үшін пайдалануға болады.

Түстану бойынша ойындар (4-5 жастағы балаларға арналған) [6]

Жұптар жасаңыз (қарама-қарсы түс, жақын түс).

Балалар түрлі түсті дайын геометриялық фигуралармен жұмыс істейді. Педагогтың өтініші бойынша құрастырылған жұптарды көтереді. Бұл жаттығу негізгі ұғымдарды меңгеруге көмектеседі.

Суық және жылы түстер.

Балалар екі топқа бөлінеді. Бір топ гүлдерді жылы түстермен, ал екіншісі суық түстермен безендіру үшін түстерді таңдау керек. Түстерді және оның түс ерекшеліктерін анықтауға арналған жаттығу.

Бұл ойындар баланың түс тану, айырмашылық, аналитикалық-синтетикалық қабілеттері мен қабылдау мәдениетін ұғынықты қабылдауды дамытуға ықпал етеді, оқыту, жаттығу, бақылау сипаты бар.

Жаңа терминдерді, ұғымдарды меңгеруге ықпал ететін ойындар [6]

Сөздер тізбегін жалғастырыңыз. Мұндай жаттығуды оқу қызметі басында өткізуге болады. Білім алушылар тізбені, сыныптаманы жалғастыруы керек. Мысалы: сәулет, сәулетші...

Сөздерді бейнелеу өнерінің жанрлары мен түрлері бойынша топтастыру. Тақтада мағыналық топтарға біріктіру қажет түрлі ұғымдар, терминдер, атаулар жазылған.

Блиц-бақылау. Блиц-бақылауды жүргізу үшін «сиқырлы доп» тәсілін қолдануға болады. Педагог үстелінде жақтары түрлі түстерге боялған доп болады. Тақтада доптың әр түсі бейнелеу өнері түрлерінің аттарына сәйкес келетін кесте: сәулет, мүсін, кескіндеме, графика, дизайн. Педагог допты балалардың біріне бұрады, ал сол бала қажетті нысан бейнеленген

карточканы көтеруі тиіс. Тапсырманың әр түрлі нұсқаларын қолдануға болады.

Өнер туындыларын қабылдауды дамытуға арналған ойындар [6]

Өнер туындысына музыкалық фрагментті немесе өлеңдерді таңдаңыз. Мұндай эстетикалық жағдайлар бейнелеу және мәнерлі өнер құралдарының бірлігі негізінде балалардың бейнелі ойлауын дамытуға ықпал етеді. Балалар қысқы пейзаж бейнесі бар тиісті репродукцияны өлеңнің үзіндісіне таңдап, өз таңдауын түсіндіруі тиіс. Баланың нәтижелі қызмет түрлері-сурет салу, мүсіндеу, аппликация және құрастыру – мектепке дейінгі балалық шақтың әр түрлі кезеңдерінде ойынмен тығыз араласады. Осылайша, сурет салу, бала жиі сол немесе басқа сюжетті ойнайды. Оларда салынған аңдар бір-бірімен шайқасады, бір-бірін қуып жетеді, адамдар қонаққа барады және үйге қайтады, жел жапырақтарды бұтақтардан жұлады және т.б..

Бейнелеу оқу қызметінде ойын технологиясын пайдаланудың нәтижесінде:

1. Балалар форманың түсінігін және көлемін оңай игереді.
2. Сан мен жиын ұғымдарды тез меңгереді.
3. Жазықтықта және кеңістікте бағдарлай біледі.
4. Оқу мен жазуды ерте меңгереді.
5. Сөздік қоры белсенді толықтырылады.
6. Ұсақ моторикасы дамиды, көз қимылдарын үйлестіру қалыптасады.
7. Қарапайым реакция және таңдау реакциясы уақыты азаяды.
8. Мақсат қоя білуге және ұжымшылдыққа тәрбиеленеді.
9. Қиял мен шығармашылық қабілеттері дамиды.
10. Көрнекі-бейнелі және теориялық ойлау элементтері дамиды.

Сұрақтар:

1. Мектепке дейінгі кіші жастағы сюжеттік ойынның артықшылықтары оқытуда қандай негізгі мәселелерді шешу үшін пайдаланылады?
2. Сабақта қандай ойын түрлерін қолдануға болады?
3. Қолдың ұсақ моторикасын дамытуға арналған ойындарды қалай қолданады?

Тапсырмалар:

1. Балаларға белгілі тақырыпта әңгіме оқып, сюжет бойынша суретін салуға ұсыну.
2. Ұнатқан кейіпкерлеріне мінездеме беру, суретін салу.
3. Қиялдау арқылы сурет салғызу, рөлмен ойнату.

V ТАРАУ. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІНДЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНИКА МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде қазіргі мектепке дейінгі мекемеде инновациялық қызмет өзекті мәселелердің бірі. Инновациялық технологияларды енгізу мектепке дейінгі білім берудің даму заңдылықтары болып табылады және мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты шеңберінде мектепке дейінгі жастағы балалармен жұмыс істеу әдістемесіндегі өзгерістерге ілесе жүретін елеулі сипатқа ие.

Педагогикалық инновация – педагогикалық практиканың оқыту сапасын арттыруда саналы түрде сапалық немесе сандық өзгеруі. Педагогикалық проблемаларды ескірген әдістермен шешу мүмкін емес екені анық. Қазіргі балабақшада көптеген инновациялық технологияларды қолданады, оларды қолдану шығармашылық қабілеттерін дамытуға және келесі міндеттерді шешуге бағытталған (5.1-кесте).

5.1-кесте.

Бейнелеу әрекетінде педагог қолданатын инновациялық технологиялардың түрлері

Технология	Міндеттер
Бейнелеу өнеріндегі ТРИЗ технологиясы	➤ балалардың іс-әрекет алгоритмін қалыптастыру (бейнелеу іс-әрекеті мысалында);
Жобалау қызметі	
Проблемалық оқыту технологиялары	➤ негізгі психикалық процестердің дамуы;
Н.Силивон технологиясы	➤ баланың өнімді шығармашылық жобалық қызметке қажеттілігін қанағаттандыру;
Арт-терапия	➤ техникалық іскерліктер мен дағдыларды қалыптастыру және жетілдіру;
	➤ әр түрлі мәнерлілік құралдарын, өнім дизайнын қолдану қабілетін дамыту;
	➤ эмоциялық саланы дамыту.

§1. Бейнелеу өнеріндегі ТРИЗ әдістері мен тәсілдері

«ТРИЗ» технологиясы (өнертапқыштық есептерді шешу теориясы) ғалым-өнертапқыш Т.С.Альтшуллермен жасалған. ТРИЗ әдістері мен тәсілдері оқу және тәрбие қызметінің көптеген салаларын қамтиды, соның ішінде бейнелеу шығармашылығы. Сабақ құрылымына және бейнелеу өнері бойынша жоспарлауға берік енген әдістер мен тәсілдер және қажет болған жағдайда балалар қызметін түрлендіруге болатын тәсілдер де бар.

Балабақшада аталған технологияны қолданудың *мақсаты*:

- ойлаудың икемділігі, қозғалғыштығы, жүйелілігі, диалективтілігі сияқты қасиеттерін дамыту;

- іздеу белсенділігін дамыту, жаңалыққа ұмтылу;
- тіл мен шығармашылық қиялдың дамуы.

Міндеттері:

- шығармашылық тұлғаның сапасын тәрбиелеу;
- шығармашылық жұмыс дағдыларын қалыптастыру, оған мыналар кіреді: қиялды дамыту; ойлау бірегейлігі; баланың жағдайдың күтпеген өзгерістеріне бейімделе білу қабілеті; қорытынды жасау және талқылау қабілеті; тапқырлық, зейінділік және зеректілік.

Болашақ маман баланы ойлайтын адам позициясына қоятын дәстүрлі емес жұмыс түрлерін қолданады. Мектепке дейінгі жасқа бейімделген ТРИЗ-технологиясы «Шығармашылық барлығында!» ұранымен баланы тәрбиелеуге және оқытуға мүмкіндік береді. Балалармен жұмыс істеудің негізгі өлшемі – материалды беруде және қиын жағдайды тұжырымдауда табандылық пен қарапайымдылық. Балалардың қарапайым мысалдарда негізгі ережелерді түсінбестен ТРИЗ енгізуді жылдамдатудың қажеті жоқ. Ертегі, ойын, тұрмыстық жағдайлар – бұл бала алдында тұрған мәселелерде ТРИЗ шешімдерін қолдануды үйренетін орта.

ТРИЗ технологиясын пайдалану ережелері бар (5.1-сурет), оларды қолдану нәтижесінде балалар неғұрлым кеңірек дамитын болады, оларда шығармашылық сипаттағы тапсырмаларға оң көзқарас пайда болады, бірте-бірте дербестіктің жоғары дәрежесі көрінеді [17].

5.1-сурет. ТРИЗ-технологиясы ережелері

Мектеп жасына дейінгі балалардың шығармашылығының бірінші белгісі: қоршаған орта заттары объектісімен таныстыруда тәрбиеші оның негізгі пішініне, салыстыруға, ұқсастығын ажыратуға үйретеді. Сол себептен

бала бір заттың түрліше пішінін, суретін салуда, мүсіндеуде және жапсыруда басқаша бейнелеудің амалын меңгереді.

Қазіргі таңда мектеп жасына дейінгі балаларды шығармашылық жұмыстарға баулитын, танымдық қабілеттерін дамытатын жаңа педагогикалық технологияларға негізделген әдістер қолданылады.

Мектепке дейінгі балаларда болатын шығармашылықтың түрі – затқа жаңа қызмет беру. Баланың затпен әрекеті кезінде бір затты екінші заттың орынбасары ретінде қолданып, қиялында таза образын жасауы. Бала бейнелеу әрекетінде де көз алдына елестету арқылы жаңа бейнелер құрастырады. Сурет салуда бейнелеу іс-әрекеті арқылы жас ерекшелігіне сай, қоршаған ортаны өзінің бейнелеу тәсілдерімен суреттеуге талпынады.

1. ТРИЗ технологиясы – сурет салудағы тиімді әдістеме.

ТРИЗ – балалардың неғұрлым ерте логикалық және абстракты ойлау қабілетін, қиялын дамытып, зейін қоюға үйретеді.

ТРИЗ-ді ойлап тапқан Генрих Саулович Альтшулер. Балалардың бейнелеу өнеріне деген қызығушылығын арттыруда, бейнелерге қызықты да, әдеттен тыс сипат беруге үйретуде сурет салудың триз әдістері (үрлеу арқылы сурет салу және жіп графикасы, картоп бастырмасы, саусақпен, далаппен, ермексазбен сурет салу) енгізілді. Бейнелеу өнерінің бұл әдістерін енгізу барысында балалар өздері ойлап, өздерін шығармашыл тұлға ретінде сезінетіндіктерін байқауға болады. Мұнда балалар өз қабілеттерін көрсетуге толық мүмкіндік ала отырып, өз жұмыстарының нәтижесін көріп, қол жеткізген жетістіктерін сезінеді. Ұжымдық жұмыстар ұйымдастыру кезінде балалар жауапкершілікке, өзара көмекке, өзіне және құрдастарына деген сенімділікке, серіктік қатынасқа тәрбиеленеді.

Триз әдістерін қолданудың бір ерекшелігі – балалар нәтижеге тез қол жеткізеді. Мысалы, әр бала үшін саусақпен сурет салу, өз алақанының таңбасымен сурет салу, қағаз бетінде бояу тамызып, оны үрлеп сиқырлы бейнелерге айналдыру – өте қызықты.

Триз әдістері:

1) Бастырма әдісімен сурет салу үшін әр түрлі заттарды қолданып көруге болады. Мысалы: поролон, бөтелке тығыны, жапырақтар, сәбіз, картоп. Картоптан әр түрлі пішіндер жасап алып, оны бояуға батырып, бейнелерге айналдыруға болады.

2) Монотипия әдісі – суреттің симметриялы бейнесі:

- альбом парағын көз мөлшермен екіге бөлу;
- бір бөлігіне бояу жағу;
- содан соң қағазды бүктеу.

3) Бояу кепкен соң екіге бүктелген қағаздағы бейнені қиып алуға болады. Бір немесе бірнеше бояуды бірден қолдану әдісі гүл, ағаш, көбелек бейнелеуде ыңғайлы.

4) Балауыз әдісі арқылы салынған сурет біріншіден көрінбейді, тек қағаздың бетінде түрлі-түсті бояулар жағылған соң бейне пайда болады.

- балауыз шаммен ақ қағазға сурет салу (ағаш, үй, балық, құс, аң бейнесі);

- қылқаламмен, мақта немесе поролонмен бейненің үстінен бастыра бояу;

5) Картон арқылы сурет салу әдісі:

- қатты қағаздан шаршы, тіктөртбұрыш пішіндерді қиып алу;
- картон қағазды бояуға батырып түрлі көріністерді (ағаш, үй, құс, т.б) салуға болады.

6) Сия тамшысы әдісі арқылы түсті өзгертуге, жаңа тамшылар түсіруге, оларды қоршап, аяқтауға, әр түрлі бағытта жүргізілген сызық, нүктелерді пайдаланып тамшының пішінін өзгертуге болады. Тамшыға қарап одан қандай да бір бейне көреміз. Бұл баланың қиялы мен ойлау қабілетінің дамуына әсер етеді.

- сия тамшысын қағазға түсіру, неге ұқсайтынын табу, қосымша бөлшектерін бейнелеу;
- сия тамшысын қағазға түсіру, қағазды көтеріп немесе бүгінкіреп субояқты тамызып, сиқырлы бейнеге айналдыру;

7) Ұжымдық жұмыс әдісі:

- балалар екі шағын топқа (4-5 бала) бөлінеді;
- бір тақырып белгіленеді (Отбасы, балабақша, т.б);
- белгі берілгенде әр топтан 1-бала 40-50 сек. сурет салады, белгіден кейін келесі бала сурет салады, осылайша шеңбер бойымен айналып, сурет салу кезегі 1-балаға келеді;
- соңында балалар өз суреттері туралы әңгімелейді, суреттер бағаланады.

8) Саусақпен сурет салу – алақанмен, табанмен бейнелеудің тағы бір тамаша әдісі.

- Балаларға алақан немесе саусаққа әр түсті бояу жағу арқылы заттың суретін салу ұсынылады:
- бояу жайпақ табаққа, су кішкентай құмыраға құйылып дайындалады;
- әр саусақты бір түсті бояуға батырып, қағазға түсіріп болған соң құмырадағы суға жуып, қағаз сүлгімен сүртіп отырады;
- қосымша далапты, көз бояуын пайдалануға болады.

9) Айна арқылы сурет салу әдісі:

- бала айнаға қарсы отырады;
- өз бейнесін айнаға қарап, бақылап әңгімелейді;
- өз бейнесіне қарап, қағаз бетінде бейнелейді.

10) Дымқыл қағазға сурет салу:

- дымқыл қағазға салынған мазмұнды суреттер әсерлі бейнеленеді;
- баланы қағаз бетін сәл дымқылдай білуге үйрету қажет;
- дымқылдау үшін мақтаны аздап суға батырып, қағаз бетіне жағу қажет;
- енді дымқыл қағаз бетіне тез сурет салып шығуы қажет («Тұмандағы қала», «Менің түсім», «Жаңбыр жауып тұр», т.б).

11) Умаждалған қағазбен сурет салу әдісі:

- алдымен негізгі бет, палитраға керекті қоюланған гуашь бояуының түстерін, умаждалған бірнеше қағаз бөліктері дайындалады;
- бала умаждалған қағазды бояуға батырып сурет салады, әр түске батырған сайын қағаз бөлігін ауыстырады.

Мектепке дейінгі түрлі жастағы топтарда бейнелеу өнерінің өткізілуі сабақтарда балалар шығармашылығын дамыту үшін оқып үйретудің сан-алуан әдістері және ең алдымен балалар дербестігін, белсенділігін, өмір құбылысын көркемдік тұрғысынан қабылдау әрқашанда дара, әрі таңдамалы болады. Оның негізіне әсемдікке эмоция білдіру жатады. Бала әрқашанда табиғаттағы, заттық дүниедегі, өнердегі әсемдікке, адамдардың мейірбан сезіміне үн қосады. Мұның өзіне сәбидің басынан кешкен қуанышының, талпынысының, толғанысының маңызы зор деп білеміз.

Балалардың шығармашылық белсенділігін ынталандыру және психологиялық инерцияның теріс әсерін жою үшін бейнелеу қызметін ұйымдастыруда түрлі әдістер мен тәсілдер, ТРИЗ қолданылады. Міне, олардың кейбірі:

Қайшылықтар моделі

Балаларға объектіге немесе құбылысқа қарама-қарсы сипаттамаларды таңдап алуды, ол кезде суреттегі көрінуді ойлап шығаруды ұсынады. Алдымен балалар бір сипаттамасымен сурет мазмұнын ойлап табуды үйренеді (мысалы, бір бала «қар жауған – жақсы», ал екіншісі «қар жауған – жаман» болғанда сурет салады). Екінші кезеңде суреттің мазмұнында екі сипаттама үйлесуі тиіс: жақсы және жаман. Көркем әдебиеттен дайын «қайшылық» бейнелерді қолдануға болады. Мысалы: өлеңге суретті қалай салу керек: «Қысқа бойлы биік адам жүрді»

«Көзқарас» тәсілі. Балаларға басқа кейіпкердің көзімен мәселеге қарап, сурет жасау ұсынылады: бұл қоян шыршаны қалай көреді? Тышқанды таңқалдырған мысықтың суретін сал.

Қиялдаудың типтік тәсілдері (Сиқыршылар).

Барлық нысанды, оның бөліктерін, қасиеттерін, орналасқан жерін өзгертуге болады. Суретші түрлендіретін сиқыршымен кездеседі. Мысалы: сиқыршы Дюймовочканы мөлшермен одан да кішірейтті. Балалар композиция ережелерін бұзбай, үлкен қағаз бетіне кішкентай қызды қалай бейнелеу жолдарын іздейді. Сиқыршының қасиеттерін, Бұлбұл қарақшының (Соловей разбойник) ысқырығын ұлғайтады. Мұндай қуатты ысқырықты қалай бейнелеуге болады? Сиқыршы ертегі кейіпкерлерінің мінез-құлқын «керісінше» өзгертті. Енді жақсы мейірімді қасқыр мен зұлым Қызыл телпекті қалай бейнелеуге болады?

«Иә – Жоқ» ойындары

«Иә–жоқ» балалардың түрлі перспективаларды меңгеруіне көмектеседі – сызықтық, тура, кері. Композиция ережелерін игеруде, түсі және оның сипаттамалары туралы түсінік (суық, жылы түстер, спектр түсі, рең, жартылай рең, түсі және реңктері). Н жұмбақ объект ретінде белгілі өнер туындысы, мысалы, кескіндеме ("Мен сурет жасадым") бола алады.

«Эвритм» әдісі

«Эвритм қабаттары» арқылы балалармен бейнені беру үшін құралдардың, әртүрлі материалдардың арналуын қарастыруға болады. Мысалы, «Сиқырлы үйге» бояу бар банканы немесе тубикті салып, түрлі бояулардың (май, су эмульсиялық бояу) түрлерін анықтау (5.2-сурет).

5.2- сурет. «Сиқырлы үй»

Жүйелік оператор әмбебап құралы болып табылады. Оның көмегімен объектінің немесе сюжеттің ерекшеліктерін егжей-тегжейлі зерттеуге болады: оның құрылымы, сыртқы белгілері айқын да, жасырын да, объектінің немесе оқиғалардың даму тарихын ойлап табу, жұмысты орындаудың неғұрлым ұтымды техникасын талқылау. Егер балабақшадағы жүйелік оператор жұмысының мысалдарын келтірсеңіз, онда келесідей болады:

Жүйе. Мысық.

- *Ішкі жүйе.* Аяқтар, құлақ, мұрт, былғары мұрын, жұмсақ құйрық, күлкілі тұмсық және т.б.

- *Жүйе ішінде.* Үй жануарлары.

Өткені. Бұрын ол мысық болды. Оны анасы-мысық тәрбиеледі, ол қызын тамақтануға, жүруге, аң аулауға және жаулардан қашуға үйретті.

- *Осы кез.* Қазір мысық 3 жаста. Ол үлкен, үлпілдек, күлкілі, сүйікті.

Болашағы

- Мысық өседі, жаңаша үйренеді. Ол да біртіндеп адамдар сияқты қартайды.

- *Антисистема.* Мысықтар иттерден қорқады және олармен дос емес. Мысықтар судан қорқады, бірақ жүзе алады.[18]

Жүйелік оператордың көмегімен балалар заттың егжей-тегжейлі талдауын жүргізеді, содан кейін оларды суретте, мүсіндеуде, аппликацияда табысты бейнелеу үшін меңгеруі тиіс заттың жақтары мен қасиеттерін бөліп көрсетеді.

Мектеп жасына дейінгі балалармен ТРИЗ элементтерімен жұмыс істеу кезіндегі ойын жаттығуларының мысалдары:

«Шатасу» ойын жаттығуы: балалардың зейінін, логикалық ойлауын дамытады. Қосымша тапсырма: жалпы және әр түрлі қасиеттері бар заттардан топ құру (5.3-сурет).

Ойын жаттығулары: «Жасырынбақ». Бұл ойында бала жасырылған суреттерді атайды. Түрлі штрихты қабылдау балалардың ерікті зейінін дамыту үшін қолданылады.

Ойын жаттығулары, «Жаңа түс қандай болады?» Сынамалар мен

қателер әдісі.

Балаларға қызыл, көк, сары түсті түрлі пленкадан кесілген «тамшылар» таратылады. Балалар бір-біріне «тамшысын» салу арқылы жаңа түс алады. Қосымша тапсырма-жаңа түске өз атауларын ойлап табу.

- парак, қолшатыр, қарындаш – суық түсті;
- құлпынай, сәбіз атызда өседі;
- жапырақ, алма ағашта өседі;
- саңырауқұлақ, жапырақ орманда өседі;
- қолшатыр, саңырауқұлақ–жаңбырдан жасырынуға болады;
- сәбіз, құлпынай, алма, саңырауқұлақ– жеуге болады;
- қарындаш, қолшатыр – сурет салуға болады;
- шыныаяқ, қолшатыр – су құюға болады;
- сәбіз, алма –қытырлақ;
- алма, сәбіз, саңырауқұлақ, құлпынай, шыныаяқ – жылы түс.

5.3- сурет. «Шатасу» ойын жаттығуының мысалы

Ойын сабағы: «Күз түстері». Балаларға күзгі ағашты салу тапсырмасы беріледі. Олар әлі жапырақтар, ағаш діңінің пішінін бере білу біліктері мен дағдылары жоқ, бірақ жұмысты орындағылары келеді. (5.4 сурет) Көмекке делдал принципі келеді: қолдың білегі мен бір бөлігін салайық, ағаш діңі шығады, жапырақтар бастыру үшін пайдаланылады. 4,5 жастағы баланың жұмысы [18].

5.4- сурет. «Күз түстері» ойын жаттығуының мысалы

Осылайша, бейнелік әрекеттегі ТРИЗ элементтерін қолдана отырып, бала тек қана көрген нәрсенің суретін салып қана қоймайды, өзінше талқылап және түсініп, ойлайды деген қорытынды жасауға болады. ТРИЗ элементтерін пайдалану – дамытушы оқытудың негізі болып табылады, балаларда қысылу сезімі жойылады, ұялшақтықты жеңеді, ойлау логикасы біртіндеп дамиды

Сұрақтар:

1. Педагогикалық инновацияға анықтама беріңіз?
2. Мектепке дейінгі мекемеде ТРИЗ-технологиясын пайдаланудың мақсаты қандай?
3. Бейнелеу өнері сабақтарында қолданылатын ТРИЗ технологиясы әдістерін ашыңыз.
4. Балалармен жұмыс кезінде ТРИЗ технологияларды қолдану ережелері қандай?

Тапсырмалар:

- 1.«ТРИЗ технологиясын пайдалану артықшылықтары» Жадынама жасау.
2. «Жүйелі талдау» әдісін пайдалана отырып «Пирамиданың суретін салайық» тақырыбына сабақ фрагментін дайындаңыз.

§2. Бейнелеу өнері бойынша ұйымдастырылған оқу қызметіндегі жобалау әрекеті

Жобалау қызметінің технологиясы. Зерттеушілікке бағытталған жобалау әрекеттері педагогикалық белсенділіктің қайнар көзі ретінде мәдениет тарихында ұзақ жылдар бойы қалыптасып келді.

Жобалау – «proicere» деген латын сөзі. Бұл сөз «жоспарлау, дайындау» сияқты мағынаны немесе жоспардың жүзеге асырылуын білдіреді. «Жоба» ұғымы педагогика саласында ғана емес экономика, басқару, зерттеу салаларында да кеңінен қолданылатыны белгілі.

Жобалау оқыту технологиясы өткен ғасырдың басында АҚШ-та дүниеге келген. Оны проблемалар әдісі деп те атаған, америка философы әрі педагогы Дж.Дьюи және оқушысы У.Х.Килпатри ойлап тапты. Дж.Дьюи оқудың белсенді формасын ұсынды. Бұл жерде өмірден алынған проблема қажет, ол бала үшін маңызды әрі таныс болуы керек, оны шешу үшін өз білімін пайдалана алатындай болу керек.

Жобалау оқыту үрдісін жетілдіру бағытында қолдану мәселелерімен отандық ғалымдар: Д.М.Жүсіпбалиева, Б.Ә.Әбдікәрімұлы, М.С.Мәлібекова, Г.Қ.Нұрғалиева, Қ.Қабдықайырұлы, Ж.А.Қараев, Ш.Т.Таубаева т.б. өз зерттеулерінде қарастырған, педагогикалық технологияларды пайдалану мүмкіндіктерін нақтылау қажеттілігін айқындай түсуде.

Мектепке дейінгі балаларды тәрбиелеуде және оқытуда жобалық технологияны белсенді қолданатын педагогтар, балабақшада ұйымдастырылған тіршілік әрекеті балаларға құбылыстың, заттың мән-жайына тереңірек енуге мүмкіндік беретіндігін бір ауыздан атап өтті.

Жоба әдісі – педагог пен тәрбиеленушінің өзара іс-қимылына негізделген педагогикалық үдерісті ұйымдастыру, қоршаған ортамен өзара іс-қимыл жасау тәсілі, қойылған мақсатқа жету бойынша кезең-кезеңмен тәжірибелік қызмет.

Балабақшада жобалық әдістің негізгі **мақсаты:** еркін шығармашылық тұлғаны дамыту. Мақсатқа қол жеткізу жөніндегі негізгі міндеттер:

- балалардың психологиялық саулығы мен денсаулығын қамтамасыз ету;

- балалардың танымдық қабілеттерін дамыту;
- шығармашылық қиялды дамыту;
- шығармашылық ойлауды дамыту;
- коммуникативтік дағдыларды дамыту.

Балалардың сабақтарындағы негізгі сурет шығармашылық сипаттағы қызмет болып табылады, оның қорытындысы белгілі бір өнім (мысалы, сурет). Жобалау мен бейнелеу қызметі арасында көп ұқсастық бар. Осыған сәйкес, балаларды сурет салуға үйретудің басты әдістерінің бірі жобалық әдіс болып табылады[20].

Осылайша, жобалық әдістегі бейнелеу қызметі екі нұсқада қолданылуы мүмкін:

- **қандай да бір жобаның бір бөлігі ретінде** нақты құбылысты немесе затты тексеру, ол туралы түсініктерді нақтылау, жүйелеу, жобаны оның қорытынды бөлімі – презентацияда ресімдеу үшін (мысалы «Өрт сөндірушілердің күнделікті өмірі» тақырыбында музыкалық залда сурет көрмесі болып табылады);

- **қысқа мерзімді жобалаудың дербес түрі ретінде**, бір немесе бірнеше сабақта бала қандай да бір проблемалық жағдайды шешу бойынша жобалық қызметті жүзеге асырғанда, сонымен бірге балалар барлық топ үшін ортақ жобамен қатар жеке (монопроект) жұмыс істей алады.

Екінші нұсқаға толығырақ тоқталайық. Ең сәтті жобалық әдіс шығармашылық сипаттағы сабақтарда қолданылады (өз ойы бойынша, сюжеттік сурет). Оқу сабақтарында (мысалы, табиғи бейне бойынша сурет салу, пәндік сурет салу, сәндік сурет салу) балаларды нақты білім беру міндеттерін шешуге үйрету жүргізіледі, мұнда олардың «өзін-өзі», өз «Менін» көрсету мүмкіндіктері аз. Шығармашылық сабақтар негізінде жобалау қызметінің де негізін қалаушы дамытушы міндеттер жатады:

- танымдық қабілеттер;
- шығармашылық қиял;
- шығармашылық ойлау;
- коммуникативтік дағдылардың дамуы.

Бейнелеу өнері бойынша сабақтың құрылымын талдай отырып, ол жобамен жұмыс істеуге ұқсас деген қорытынды жасауға болады.

Жоба дамудың үш фазасын қарастырады:

- **жобалау фазасы** – ойдың, жоспардың пайда болуы, мақсат қою;
- **технологиялық фаза** – әрбір қатысушының даралығын ескере отырып, шығармашылық әлеуетін барынша ашу үшін жағдай жасау, қызмет барысын және өзіндік шығармашылық іс-әрекетін ойластыру;

- **рефлексивті фаза** – қорытынды, жалпылау, табыстар мен қателерді талдау, түзету.

Жобаны әзірлеу кезеңдері сабақты ұйымдастыру кезеңдерімен толық сәйкес келеді:

1. бөлім. Тақырыпқа кіріспе, проблемалық жағдайды қою (мектепке дейінгі кіші жаста – ойын жағдайы), проблеманы шешудің әртүрлі нұсқаларын қарастыру.
2. бөлім. Мінез-құлықтың, қызығушылықтың, іскерліктің жеке ерекшеліктеріне сәйкес қойылған міндеттердің ең оңтайлы шешімдерін іздестіру бойынша балалардың өзіндік қызметі. Басқаша айтқанда, бұл өз суретін жасау үшін бейнелеу құралдарын таңдау (түс, форма, композиция).
3. бөлім. Балалардың жұмысын талдау, суреттерді қарау, көрме.

Бейнелеу іс-әрекетін жобалауда ең үлкен нәтижелерді даярлық топтарының балаларынан күтуге болады. Мысалы, «Ұлттық киім. Ұлттық ерлер костюмі» балалар қазақтың ұлттық киімдерімен, қазақ халқының өмірі мен тұрмысының ерекшеліктерімен, киімде бейнелеуге болатын ою-өрнек элементтерімен танысады.

2. Жобалау. Мектеп жасына дейінгі балаларда жобалау іс-әрекетін дамытуда үш кезенді көрсетуге болады, ол мәні бойынша шығармашылық болып табылатын зерттеу, іздеу, проблемалық әдістерінің жиынтығын қосатын жобалық іс-әрекетінің педагогикалық технологиясының бірін білдіреді.

Бірінші кезең – 3,5-5,5 жас балалармен іске асыруға болатын еліктеу-орындаушы кезең. Бұл кезеңде балалар «екінші рөлдегі» жобаға қатысады, ересектердің тікелей ұсынысы бойынша немесе оған еліктеу арқылы іс-әрекеттерді орындайды.

Екінші кезең – әртүрлі бірлескен іс-әрекет тәжірибесі бар, іс-әрекеттерді келісетін, бір-біріне көмек көрсете алатын 5-6 жастағы балалар үшін тән дамытушы кезең. Бала ересектер көмегіне сирек жүгінеді, құрдастарымен бірлескен іс-әрекетті белсендірек ұйымдастырады. Балаларда өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау дамиды, олар өздерінің, құрдастарының әрекеттерін объективті бағалауға қабілетті. Бұл жаста балалар проблеманы түсінеді, мақсатты айқындайды, іс-әрекет нәтижесіне жету үшін қажетті құралдарды таңдауға қабілетті болып табылады. Олар ересектермен ұсынылған жобаларға қатысуға дайындығын көрсетеді, сонымен қатар шығармашылық, зерттеу, тәжірибелі-бағдарлы жобалардың жөнелтпелі нүктесі болып табылатын проблеманы өз бетімен табады.

Үшінші кезең – 6 жастағы балаларға тән – шығармашылық.

Ересектерге осы кезеңде балалардың шығармашылық белсенділігін дамыту және қолдау, балалардың алдағы іс-әрекетінің мақсаты мен мазмұнын дербес анықтау, жобамен жұмыс жасау тәсілдері мен оны ұйымдастыру мүмкіндіктерін таңдау үшін жағдай жасау өте маңызды.

Танымдық-жобалау әдісінің әрбір кезеңіндегі ересектер мен балалар әрекеттерінің алгоритмі

Әрекет алгоритмі	Жобалық іс-әрекеттің еліктеу-орындаушы кезеңі	Жобалық іс-әрекеттің дамытушы кезеңі	Жобалық іс-әрекеттің шығармашылық кезеңі
1-қадам	Балалардың қажеттіліктеріне жауап беретін проблемаларды анықтау	Балалардың немесе екі тараптың қажеттіліктеріне жауап беретін проблемаларды ересектердің немесе балалардың көрсетуі	
2-қадам	Жоба мақсаттарын, оның мотивациясын қою	Жоба мақсаттарын, нәтижені болжауды бірлесе анықтау	Жоба мақсаттарын, нәтижені болжауды балалардың дербес анықтауы
3-қадам	Балаларды іс-әрекетті жоспарлауға және белгіленген жоспарды іске асыруға қатысуға тарту	Балалардың ересектердің елеусіз көмегімен іс-әрекеттерді жоспарлауы; құралдарды анықтауы	Балалардың іс-әрекеттерді жоспарлауы (ересектің серіктес ретінде ықтимал қатысуы кезінде), жобаны іске асыру құралдарын айқындауы
4-қадам	Нәтижеге қол жеткізу бойынша ересектер мен балалардың бірлескен іс-әрекеті	Балалардың жобаны орындауы; ересектердің сараланған көмегі	Балалардың жобаны орындауы; шығармашылық жанжалдарды шешу, келісімділікке қол жеткізу, өзара оқыту, бір-біріне көмек көрсетуі
5-қадам	Орындаудың бірлескен талдауы	Нәтижені талқылау: жұмыс барысын, әрқайсысының әрекетін, табыстар мен табыссыздықтар себептерін анықтау	
6-қадам		Жобаны дамытудың келешегін бірлесе айқындау	Жобаны дамытуды бірлесе айқындау

Жобалық іс-әрекет балаларды проблеманы шешуге, іс-әрекеттің мақсатын қоюға және жоспарлауға үйретуге мүмкіндік береді. Жобалық іс-әрекет өзінің әрекетін және жұмыс барысын талдау, нәтижесін көрсету қабілетін дамытады. Балалар мен ересектердің бірлескен іс-әрекетінің нәтижесін макет, плакат, үлгі, театр қоюға бейімдеу, сахналық көріністі қолдану арқылы презентация түрінде көрсетуге болады.

Жобалаудың сәтті нұсқасы ретінде балалардың шағын-топтағы (жұпта) жалпы суретпен (холлдағы суреттер көрмесі) жұмыстарын есептеуге болады. Міндет өте күрделі қойылады, өйткені әріптеспен келісу және тақырыпты таңдау (ой бойынша) және оны іске асыру құралдарын таңдау қажет. Сурет салу барысында балалар бір-бірімен, қайда және қалай сурет салуға келіседі. Мұндай жұмыстар көрнектілігімен және көптеген бөлшектермен

ерекшеленеді, шығармашылық дербестік пен ұжымдық жұмыс істей білетіндері көрінеді.

Сұрақтар:

1. Интернет арналарды қолданып жоба әдісіне анықтама беріңіз?
2. Бейнелеу өнері сабақтарында жобалау технологиясын пайдаланудың мәнін қалай түсіндіңіз?
3. Жобамен жұмыс істеу кезеңдерін неліктен сақтау керек ?

Тапсырмалар:

1. «Балаларды шығармашылыққа баулу» тақырыбында педагогикалық жоба жасап, практикада жүзеге асырыңыз.
2. Соңғы 3 жылдағы «Мектепке дейінгі тәрбие және оқыту» және «Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру» журналдарындағы мектепке дейінгі ұйымдарда жобалау қызметін енгізу жөніндегі мақалаларына талдау жасаңыз.

§3. Проблемалық оқыту технологиясы

Өмірде біздің балалар қандай да бір қиындықтармен жиі кездеседі, бірақ біз, ересектер балаларды өз бетінше ойлауға, тәжірибе жасауға және проблемаларды өз бетінше шешуге мүмкіндік бермей, олардан қорғаштаймыз.

Проблемалық жағдай бала үшін әрдайым проблема бола бермейді. Бұл құбылыс туралы ол проблемаға балалар қызығушылық танытқан жағдайда ғана айтуға болады. Мәселе түрінде ұсынылған жаңа материал балаларды қызықтыра ма, жоқ па, ол тәрбиешінің шеберлігіне байланысты болады.

Балабақшаның негізгі міндеті – топтағы баланың күнделікті өмірін қызықты істермен, идеялармен, проблемалармен толтыру, әр баланы мазмұнды іс-әрекетке қосу.

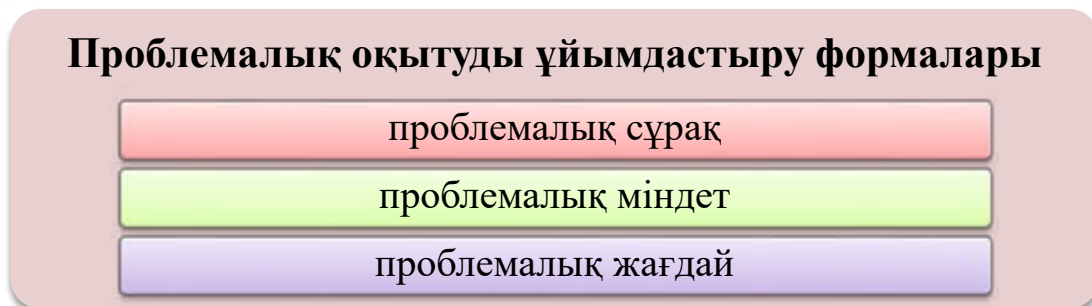
Проблемалы оқытудың негізін қалаушы Джон Дьюи, американдық психолог және педагог бала тек сезімдер органдарын тыңдап, қабылдап қана қоймай, өзінің білімге деген қажеттілігін қанағаттандыра отырып, өзі оқытудың белсенді субъектісі бола, материалды меңгереді деп санайды.

Проблемалық оқытумен айналысқан психологтар И.Я.Лернер, Т.В.Кудрявцев, А.М.Матюшкин, М.И.Махмутов, М.Н.Скаткин бала өзі білімге қол жеткізу үшін, проблемалық оқытудың мәні, алдына мәселелер мен танымдық міндеттер қою, жағдай жасау, зерттеудің жолдарын және оларды шешу тәсілдерін қою керек екенін дәлелдеді. Балабақшада проблемалық оқыту – бұл педагогтың басшылығымен проблемалы мәселелерді, міндеттерді, жағдайларды құруды және балалардың рұхсаты бойынша белсенді дербес қызметін көздейтін, тәрбиеленушілермен өзара іс-қимылды ұйымдастыратын ұйым.

Балабақшадағы **проблемалық оқыту технологиясының** мақсаты – балалардың проблемалық жағдайды өз бетінше талдау қабілетін, өз бетінше дұрыс жауабын табуға тәрбиелеу.

Проблемалық оқыту бірнеше кезеңнен тұрады:

- 1) жалпы проблемалық жағдайды түсіну;
- 2) проблемалық жағдайды талдау, нақты проблеманы тұжырымдау;
- 3) проблеманы шешу (ұсыну, гипотезін негіздеу, оларды жүйелі тексеру);
- 4) проблеманың дұрыс шешілуін тексеру (5.5-сурет)

5.5-сурет. МДҰ-да проблемалық оқытуды ұйымдастыру формалары.

Проблемалық сұрақ: бұл балаларға таныс білімді жай ғана жаңғырту емес, талқылау негізінде жауап іздеу, мысалы: «Бір заттың суретін әртүрлі адамдар салғанда неге ұқсамайды?» деген сұрақ проблема болып табылады, өйткені жауап берген кезде балалардың талқылауы қажет. Тестте қамтылған проблемалық сұрақтар «неге?», «не үшін?», «қалай?»

Проблемалық міндет. Проблемалық міндетті шартты түрде екі бөлікке бөлуге болады. Оның шарты (сипаттамасы) және сұрағы бар.

Мысал: «Балалар тобы сарай салады. Арман жақын келіп, үстіне тақтай қойды. Сарай құлап түсті. Балалар ренжіді» (шарт) «Неге балалар ренжіді?», «Олардың мұндай көңіл-күйіне не себеп болуы мүмкін? Балалардың көңіл-күйін көтеруге қалай көмектесуге болады?» (сұрақ?)

Проблемалық жағдай. Проблемалық жағдай проблемалық оқытудың ең күрделі нысаны. Проблемалық жағдайды шешу кезінде, балалардың бұрын меңгерген білімі мен іс-әрекет тәсілдерінің жетіспеушілігінен болған ақыл-ой қиындықтарының жағдайы туындайды. Психологтардың пікірінше, дәл осы проблемалық жағдай шығармашылық ойлаудың қажетті заңдылықтарын құрайды. Қайшылық – проблемалық жағдайдың негізгі буыны. Мысалы, көкөністерді салу үшін балаларға қызғылт және күлгін түс қажет болды. Жиынтықта мұндай бояулар жоқ. Не істейміз? Балалардың ұсыныстары.

Жоғарыда аталған проблемалық оқытудың барлық түрлерін сурет салу, мүсіндеу, құрастыру, аппликация бойынша сабақтар өткізу барысында қолдануға болады. Мысалы, сабақ басында балалардың алдына міндет қою:

- Губка Боб балаларға қонаққа келді және оларды теңіздің суретін салуға үйретуді қалайды. Бірақ сегізаяқ барлық қылқаламдарды жасырып қояды. Не істеу керек? Бізде үлкен қағаз парағы бар, бояу бар, ал щетка жоқ. Немен сурет саламыз? педагог балаларды теңіз, толқын, теңіздің түбін бейнелеуде дәстүрлі емес сурет техникаларын пайдалануға итермелейді.

Сабақтың негізгі бөлімінде балаларға проблемалық жағдай туғызуға болады: *«Жасыл түс болмаса, шөпті қалай салу керек?»* оны шеше отырып, балалар бояуды араластыру керек деген қорытындыға келеді. Сабақ соңында бекіту үшін бірқатар проблемалық сұрақтарды қолдануға болады: *Неге түстерді жылы және суық деп атайды? Неге бір бала жасаған құрылыс мықты, ал басқаларында олай емес? Қайшымен жұмыс істеу ережелерін не үшін білу керек? және т.б.*

Осылайша, проблемалы жағдайларды жасай отырып, біз балаларды ойлауға, қорытынды жасауға және не маңызды екенін түсінуге, қате жіберуден қорықпауға үйретеміз. Баланың қоршаған заттар мен құбылыстар туралы жаңа, күтпеген мәліметтерді алуы өте маңызды.

Сұрақтар:

1. Әртүрлі дерек көздерден проблемалық оқыту ұғымына анықтама беріңіз.

2. Проблемалық оқытудың мақсатын анықтаңыз.

3. Проблемалық оқытуды ұйымдастыру формаларын атаңыз, оларды сипаттаңыз.

Тапсырма: Сурет салу, мүсіндеу, жапсыру, құрастыру үшін бірқатар проблемалық мәселелерді, жағдайларды, тапсырмаларды таңдап алыңыз, проблемалық оқыту технологиясын пайдалана отырып сабақтың фрагментін (топ және тақырыпты өзі таңдау) құрыңыз.

§4. В.А. Силивон технологиясы

Валентина Артемовна Силивон А.М.Горький атындағы МГПИ оқытушысы, балабақшада бейнелеу қызметіне арналған көптеген кітаптардың авторы. Оның тәрбиешілерге арналған «Бала сурет салғанда», «Балалар суретінің табиғаты», «Бейнелеу өнеріндегі оқытудың даралануы» оқулықтары кеңінен тараған.

В.А.Силивон атап өткендей, мектепке дейінгі балалардың бейнелеу қызметі деп баланың жеке тұлғасының жан-жақты дамуына, қоршаған ортаны белсенді тануға, графикалық және пластикалық формада өз әсерлерін шынайы және шығармашылықпен көрсетуге қабілетті тәрбиелеуге ықпал ететін көркем қызмет түсініледі [21].

В.А.Силивон мектепке дейінгі балалар әр түрлі жұмыстарды орындау үшін кейінірек қажет болатын көптеген практикалық дағдыларды меңгереді, өзін дербес сезінуге мүмкіндік беретін қол шеберлігіне ие болады деп санайды. Еңбек іскерліктері мен дағдыларын меңгеру жеке тұлғаның зейін, табандылық, ұстамдылық сияқты ерік-жігерінің дамуымен байланысты. Балаларда еңбек ету, қалаған нәтижеге қол жеткізу дағдысы тәрбиеленеді. Еңбекқорлықты, өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларын қалыптастыруға балалардың сабаққа дайындалуға және жұмыс орындарын жинауға қатысуы ықпал етеді [21]. Жоғарыда аталған «Бала сурет салғанда» құралында автордың көп жылдық педагогикалық тәжірибесі негізінде практикалық

қызметкерлер үшін ең қиын тәсілдердің бірі қарастырылады: **вариативті көрсетілім**.

Көрсетілім, ең алдымен, мектепке дейінгі балалардың бейнелеу шығармашылығы тәжірибесін жинақтауға және тиісінше олардың қиялын, байқағыштығын, көрудің өткірлігін, көркемдік пайымын, дербестігін ассоциативті-бейнелі ойлау қабілетін дамытуға ықпал ететін маңызды факторлардың бірі ретінде қарастырылады.

В. А. Силвон көрсетілімге келесі сипаттамаларды береді:

✚ Көрсетілім – бұл догма емес, «тек қана осылай, басқаша емес». Керісінше көрсетілім – бұл іздеуге, іс-әрекетке түрткі: «Мен осылай істей аламын дейсіз және сіз өзіңізше сурет салуға тырысыңыз». Көрсетілім– арқылы балалардың объекіден, оның құрылысынан, жай-күйінен және т.б. сурет тәсілінің себептерін, шарттылығын көруі маңызды.

✚ *Көрсетілім* – бұл балалардың білімін тексеру, бекіту және нақтылау. Мысалы, балалар орманнан бізге қонаққа келген шыршаның суретін қалай салуды сұрайды.

- Ол қандай? - деп ересек адам бірден сұрайды.
- Жасыл, әдемі, - дейді балалар.
- Тағы да?
- Көрікті, биік!
- Ал егер көрікті болса, дінгекті қалай салу керек?
- Жұқалау, тік, - балалар көмектеседі.
- Діннен бұтақтар өседі. Олар жоғарыда қандай?
- Кішкентай, деп әдетте балалар жауап береді.
- Қысқалау, - оларды тәрбиеші түзетеді.
- Ал төменгі жағында? Барлық бұтақтар ұзын? - Ересек адам сурет салады, ал балалар оған:
 - Ұзын, одан да ұзын. Бізде көңілсіз шырша болды, бұтақтары оның төмен қарай салбырап тұр.
 - Шыршаны басқаша да салуға болады, болашақ маман жалғастырады.
 - Оның бұтақтары керемет және бұтақтары жан-жаққа тараған. Бұл шырша әдемі (кестені қараңыз. 1).

Көрсетілім – бұл бала үшін сүйіспеншілік, жағымды эмоционалдық қарым-қатынас, сурет салу ниетін қалыптастыратын, болашақ бейненің, болашақ суреттің пайда болуына түрткі. Осылайша, вариативті көрсетілім – кеңес, көмек, әңгіме, бұл бір мезгілде жаттығу және ойын. [20]

Әр түрлі сурет тәсілдерін көрсету талаптары

Бірінші тілек: бұл әдісті теріс пайдаланбаңыз. Оны өте абай және әдепті түрде, тек баланың өзі қажетті сурет тәсілін таба алмайтын жағдайларда ғана пайдалану керек. Балаларды әртүрлі сурет тәсілдерін өз бетімен табуға барынша итермелеңіз. Ерекше және өзіндік шешім үшін барынша ынталандырыңыз.

Екінші тілек: тікелей көрсетілімнің орнына иллюстрациялық материалды, мәнерлі ойыншықтарды, көркем сөзді және басқа да құралдарды жиі қолданыңыз.

Үшінші тілек: көрсету кезінде балалардың жасына ғана емес, сонымен қатар балалардың кейбір психологиялық ерекшеліктеріне назар аударыңыз: кейбіреулерде суреттің конструктивті тәсілі басым (жекелеген бөліктердің барлығы), басқалары тұтас, үшіншісі жалпылама, суреттегі декоративтік және т.б. ұнайды. [20]

В.А.Силивон кіші, орта және ересек жастарына топтастырылған кестелерді ұсынады. Онда әр жастағы балалар ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып әр түрлі объектілерді бейнелеудің вариативті тәсілдері, сондай-ақ сабақтың дәстүрлі емес түрлерін: жаттығу сабақтар, ойын-сабақтар және графикалық әңгімелер өткізуге арналған суреттердің үлгі нұсқалары ұсынылған.

Ағаш суретін салу мысалында әр түрлі жастағы топтарда кесте бойынша жұмыс әдістемесін қарастырайық.

Кіші топ

Мақсаты: балаларға жапырақты және қылқан жапырақты ағаштардың суреттерінің мүмкін нұсқаларын көрсету, суреттің вариативтілігін және түс шешімін табиғаттың осы объектілері туралы балалардың жеке тәжірибесімен және білімдерімен, олардың бейнелі көріністерімен байланыстыру; түстің көмегімен шыршаның «көңілді», «қайғылы» бейнелерін беруге үйрету.

Көрсетілгенде, бейнелік шешімге қарап анықтаңыз: көңілді шырша бұтақтары жоғарыға қарай ұмтыла өссе, ал көңілсіз шырша бұтақтары төмен қарай, өте сәнді шырша бұтақтары жан-жаққа тараған (5.6-сурет).

5.6- сурет. Көңілді шырша бұтақтары

Ортаңғы топ

Мақсаты: балаларды ағаштардың суретін салуға баулу, олардың негізгі құрылысын беру: ағаштың діңгегі, жапырақтары бар; дінінен бұтақтар, бұтақтардан өскіндер, одан жапырақтар өседі.

Балаға белгілі бір нұсқаны немесе сурет тәсілін таңдау көркем тапсырмамен (қыста, жазда және ағаш) анықталатынын байқауға көмектесіңіз, бейнелі салыстыру арқылы айтыңыз: «жапырақтар, моншақтар сияқты, бұтақты қоршап тұр» және т.б. (5.7- сурет)

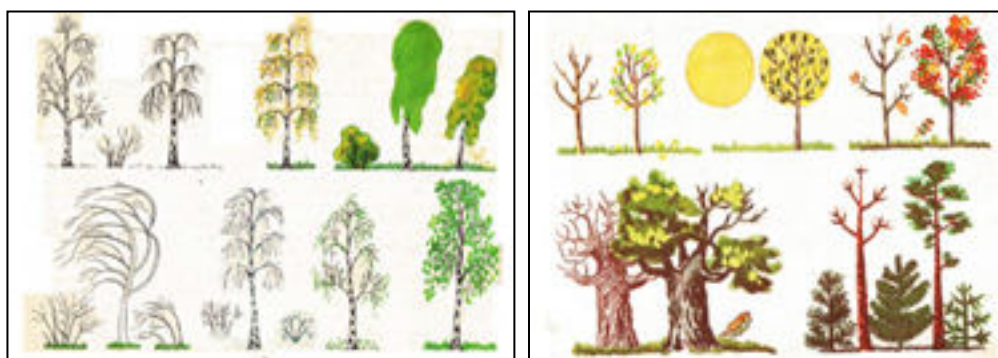
5.7- сурет. Ағаштар

Ересек тобы

Мақсаты: балалардың бейнелеу қабілеттерін дамытуды жалғастыру, суреттің сипаты мен құрылысы көбінесе бейнеленген объектілердің ерекшеліктерімен, олардың бейнелерімен анықталады. Суретті шынайы бейнеге жақындату.

Балаларға поэтикалық жолдар, бейнелік көріністерді қатыстыра отырып, табиғаттың көркем бейнелерін құруға итермелеу: «бұйра», «жылап тұрған» немесе «Ұйқылы аққайың күлімдеп, жібек шашын тарқатты. Жасыл сырғалары сылдырлап, күміс шықтары жанып жатыр» (С. Есенин).

Ағаштардың суретін салу барысында балаларға ағаш түрлері мен тұқымдарына тән ерекшеліктерін беруге үйретіңіз; аққайыңның діңгегі жіңішке, сымбатты, бұтақтары икемді; емен күшті, бұтақтары мен өскіні мықты; қарағай биік, әсем, ересек қарағайдың бұтақтары тек жоғарғы жағында орналасқан, ал жас қарағайдың барлық діңінің бойында және т.б.(5.8-сурет)

5.8-сурет. Ағаш түрлері

Біз балалардың жасын ескере отырып, суреттің әр түрлі тәсілдерін көрсетеміз, қайталану принципін жүзеге асырамыз, кіші топтан жоғарыға дейінгі бағдарламалық материалдың күрделенуін қадағалаймыз, кестелерді сабақта иллюстрация ретінде қолданамыз.

Балалардың дербестігін, суреттің мәнерлілігін және шынайы бейнелеу шығармашылығын дамытудың табыстылығы осыған байланысты.

Сұрақтар:

1. В.А.Силивон қандай негізгі тәсілдерді бөліп көрсетеді?
2. Қалай ойлайсыз, қай кезде сурет салу жолдарын көрсетуге сүйену қажет?
3. В.А.Силивон бейнесінің әр түрлі тәсілдерін көрсетуге қойылатын талаптарға сипаттама беріңіз.

Тапсырмалар:

1. В.А.Силивонның «Бейнелеу іс-әрекетінде оқытудың индивидуализациясы» кітабы бойынша бейнелеу іс-әрекетін оқытуды дараландырудың әдіснамалық аспектілеріне талдау жасаңыз және оны схема түрінде ұсыныңыз.

- бейнелеу қызметінде оқытуды дараландыру түсінігі;
- дараландырылған оқытудың мақсаты, міндеттері;
- дараландырылған оқытудың басым түрлері мен принциптері;
- бейнелеу қызметінде оқытуды дараландырудың маңыздылығы.

2. В.А.Силивон «Бала сурет салған кезде» оқу құралы бойынша сурет салуға арналған кесте мысалында әр түрлі жастағы топтарда материалдың күрделенуін талдаңыз.

Инновациялық технологиялар.

Арт-терапияның негізгі көп қолданыста жүрген түрлері: музыкалық терапия, қозғалмалы би терапиясы, ертегі терапиясы, ойын терапиясы, қуыршақ терапиясы, гүл терапиясы, фото терапия, оригами, этнотерапия, киндер-сюрприз, құм терапиясы, артсинтез терапиясы, библиотерапиясы, маска терапиясы т.б.

Бейнелеу терапиясын қолданудың негізгі мақсаты - баланың немесе ересек адамның қандай да бір қимылды таңдауына қарамастан, баланың өзін-өзі тануына және өз әлемінде өмір сүруіне демеу беру болып табылады. Сурет салу – ешқандай ересек адамның көмегінсіз ең күшті өзін таныту түрімен байланысты болады. Өзінің ішкі сезімі мен өзін теңестіруді көрсетуіне жол ашады. Балалардың сезімін сурет салу арқылы бейнелеу әдістері шектеусіз. Балалар бояуға қолын малып қағаз бетіне із қалдыруды жақсы көреді. Бала бояу түрін өзінің жай күйіне байланысты таңдайды. Бояудың түстері сезімнің жағдайына тең келеді.

Саусақ живописі - ешқандай құралдың көмегінсіз тек саусақпен бейнелеу. Ол үшін баланың әрбір саусағын әр түске батыру арқылы парақ бетіне әртүрлі сызықтар, нүктелер, саусақ ұшы таңбасының, алақанның көмегімен бейнелеу. Бұл әдіс артпедагогика мен арттерапияда белсенді қолданылады. Себебі баланың қателік жасаудың алдында, сәтсіздікке ұшырау алдындағы қорқынышты жеңу үшін қолданылады.

Бейнелеу терапиясының түрлері:

1. Поролон бөліктерімен сурет салу;
2. Сабынмен сурет салу;
3. Щеткамен сурет салу;
4. Майшаммен сурет салу. [1]

Құм терапиясы - балалар мен ересектердің эмоционалдық хал-жағдайларына оң әсер етеді, бұл баланың өзіндік дамуы үшін тамаша құрал болып табылады. Құммен ойнауды әдіс ретінде 1939 жылы ағылшын педиатры Маргарет Ловенфельд ұсынған. Алғашында құммен сурет салу мультфильмдер, анимациялық фильмдер шығару үшін пайдаланылған еді.

Құм терапиясы — ол баланың ойлау қабілетін дамытады, зейінін арттырады. Сонымен қатар, жүйке жүйесін тыныштандыруға пайдасы зор. Жалпы әйнек бетіне сурет салуда құмнан өзге жарма, кофе, тұз сияқты басқа да ұсақ заттарды қолдануға болады. Саусақпен өріліп, құмның көмегімен бейнеленген бұл туындылар қазіргі кезде мол сұранысқа ие.

Бала өзін жайлы, қорғалған күйде сезініп, шығармашылық белсенділік танытатын табиғи стимулдық орта қалыптастырады және танымдық, психикалық процестерді дамытады.

Құм терапиясын қолданудың әдіс - тәсілдері:

1. Әңгімелесу
2. Түрлі – түсті құммен сурет салу
3. Танымдық ойындар

Құм терапиясы негізгі принциптері:

Құм терапиясы бұл шын мәнінде ойын. Себебі бұл ойын балаларға қатарластарымен және сыртқы әлеммен қарым-қатынасты орнатуға, өз сезімдерін білдіруге көмектеседі.

Тәжірибелік жолмен іске асатын жаттығулардың түрлері:

1. Құмды бір ыдыстан екінші ыдысқа құю
2. Сурет салу жолдары
3. Тыныштандыру жаттығулары

Сусымалы құмды қарастыру (Құм сағаты) «Менің сезінулерім». Балалар сусымалар құмды, бірнеше рет аударып отырып бұл процесті өте ұзақ қарастыра алады. Бұл көрініс оларды қатты қызықтырады. Содан кейін олар өз сезінулері туралы әңгімелейді. [5].

Ертегі терапиясы

Ертегі терапиясы – жан-жақты жетілдіру мен тәрбиелеу процесі. Ертегі терапиясы өзін бейнелеу мен өзін-өзі тануда кең көлемді қолайлылықтың көзі болғандықтан, адамдардың жағымсыз әсерлерден босануға, оң әсерлі эмоциялардың көрінуіне, тығырықты, ішкі конфликтілі жағдайларынан шығуға және де белсенді өмір позициясын құруға жол ашады.

Сурет салу, живопись, түрлі-түсті краскармен глинаны пайдалана отырып мүсіндер жасау – адам бойындағы психикалық қысымдардан босануына пайдасын тигізетін ең бір зиянсыз әдіс. Кездейсоқ сурет салу және жапсырма жасаумен айналыса отырып, олар өздерінің ригидті қорғаныстарын жоя алады. Арт-терапия процесі балаға өз мәселелерін сезінуге, сонымен қатар оларды шешудің түрлі жолдарын табуға мүмкіндік береді. Сурет салу қиял, ойлаудың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Сұрақтарлар:

1. И.Я.Лернер, М.Н.Скаткиннің оқыту әдістерінің жаңа жіктелуі қандай?

2. Балаларды сурет салуға үйрету үшін студент оқытудың қандай тәсілдерін қолданады?

3. Көлем, мөлшер, форма, сан деген ұғымды игеруді қай топта үйретеді?

4. Сурет салудағы негізгі, қосымша түстерді ата.

Тапсырмалар:

Таңдау бойынша бір суретке жазбаша талдау жасаңыз.

1. Суреттің атауы, авторы.

2. Суреттің мазмұны; оны қабылдау кезінде пайда болатын көңіл-күй; суреттің идеясы; автордың ойы.

3. Автордың мәнерлі бейнені жасау үшін қолданатын көркем құралдары.

4. Мектепке дейінгі балалардың қабылдауы үшін қол жетімділігі.

VI ТАРАУ. ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ОҚУ ҚЫЗМЕТІ – БАЛАЛАРДЫ БЕЙНЕЛЕУ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ ТҮРІ РЕТІНДЕ

§1. Бейнелеу өнері бойынша ұйымдастырылған оқу қызметін ұйымдастыру және өткізу

Сурет салу, мүсіндеу, аппликация және құрастыру ұйымдастырылған оқу қызметтерін (одан әрі ҰОҚ) күн тәртібіне сәйкес белгілі бір уақытта тәрбиеленушілердің барлық тобымен ұйымдастырады.

Бірдей жастағы балалар тәрбиеленетін топтарда, ұйымдастырылған оқу қызметтерінің барлық тәрбиеленушілерге ортақ оқыту және тәрбиелеу міндеттері болады. Бірінші кіші топтың балалары біртіндеп жалпы топтық ҰОҚ-не қатысуға үйретіледі. Жыл басында ҰОҚ-тері шағын топтармен өткізіледі. Бірақ басқа топтың біреуі ҰОҚ-тіне қосылғысы келсе, материал барлығы үшін бірдей дайындалады.

ҰОҚ аяқталғаннан кейін тәрбиешінің көмекшісі бірінші топ балаларын киіндіреді, ал болашақ маман келесі топпен сабақ өткізеді. Жылдың екінші жартысынан бастап балалар барлығы ҰОҚ-не бірге қатысады. Болашақ маман оларды үстел үстінде тым еңкеймей, дұрыс отыруға, оң қолмен сурет салуға, сол қолмен қағаз парағын ұстауға үйретеді.

Бірте-бірте балалар топтық ҰОҚ-ті кезінде қажетті дағдыларды меңгереді: сабырлы отыруға, басқаларына кедергі жасамауға, қағазға ұқыпты карауға, қарындаш пен бояуларды мақсатқа сай пайдалануға.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы №604 бұйрығы, Қазақстан Республикасының Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес, Жас топтары бойынша ұйымдастырылған оқу қызметінің ұзақтығы төмендегідей:

- 1) ерте жас тобы (1-2 жастағы балалар) –ұзақтығы 7-15 минут;
- 2) кіші топ (2-3 жастағы балалар) –ұзақтығы 7-15 минут;
- 3) ортаңғы топ (3-4 жастағы балалар) –ұзақтығы 7-15 минут;
- 5) ересек топ (4-5 жастағы балалар) –ұзақтығы 15-20 минут;
- 6) мектепалды даярлық тобы (5-6 жастағы балалар) –ұзақтығы 25-30 минут [2].

Жалпы топтық ҰОҚ-де әрбір баланың үстел басында белгілі бір орыны болады. Үстелдер 2-3 қатарға қойылады. Жарық сол жақтан және жақсы болуы керек, егер артынан түсетін болса, балалар ұсынылғанды жақсы көру үшін ғана.

Екінші кіші топта үстелдерді сабақ алдында тәрбиеші көмекшісімен бірге орналастырады. Бірте-бірте ол балаларды тартады, ал ересек топтарда бұл жұмысты балалар өз бетінше орындайды.

Алты орындық үстелдерге мүмкіндігінше 4-5 баланы орналастырған дұрыс, бірақ ешкім терезеге арқасын беріп отырмауы керек. Бойы қысқа немесе көру қабілетінің бұзылуынан зардап шегетін балалар, бағдарламаны меңгеруде артта қалғандар бірінші үстелдерде отырады. Жылына 1-2 рет

тәрбиеленушілердің орнын ауыстырған жөн: жарықтан алыс отырғандарды жақынырақ және керісінше.

Болашақ маманға ҰОҚ-тің ұйымдастыру кезінде оған көмектесетін балаларды орналастыру схемасы болғаны дұрыс (баланың орны қайда екенін есіне салу, жаңа адамды отырғызу, орнындарын өзгерту, қажет болса, қағаз парағына тез қол қою және т.б.).

Кіші топта ҰОҚ-тің шағын топпен өткізуге болады, егер бұл жаңадан келгендер болса немесе мақсат пен әдістеме қажет етсе. Жыл басында кіші топта балалар жұмыстарын аяқтағаннан кейін үстелдерден (сурет салу, мүсіндеу) тұра береді. Біртіндеп оларды жұмысты бір уақытта аяқтауға үйретеді.

Ересек топтарда шағын топтармен ҰОҚ-тері, әдетте, көктемгі-жазғы кезеңде, балалар учаскеде табиғи үлгіге қарап сурет салғанда немесе мүсіндеу, аппликация, құрастыру бойынша ұжымдық жұмыстарды орындағанда жүргізіледі. Жалпы топтық ҰОҚ-нен басқа балалар ойын сағаттарында өз қалауы бойынша – бөлмеде және ауада сурет салуға, мүсіндеуге, кесуге мүмкіндігі бар.

Сұрақтар:

1. Неге сабақ бейнелеу қызметін ұйымдастырудың негізгі нысаны болып табылады?

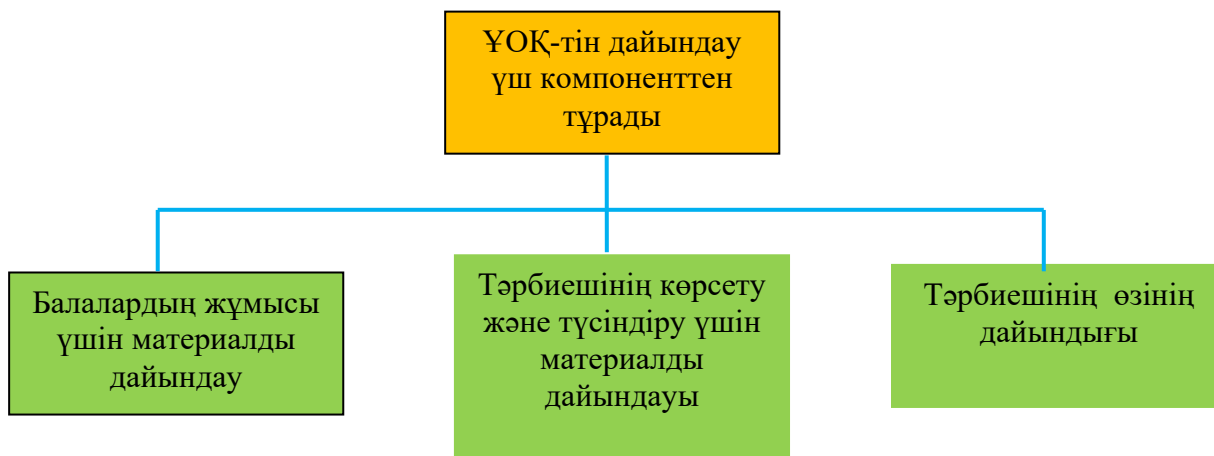
2. Балабақшада бейнелеу өнері бойынша сабақтар қалай және қашан ұйымдастырылады?

3. Әр түрлі жастағы топтарда олардың ұзақтығы қандай?

Тапсырма: «Заманауи мектепке дейінгі ұйымдар жағдайында оқу қызметін ұйымдастыру мен өткізуге инновациялық көзқарас» тақырыбында баяндама әзірлеңіз.

§2. Ұйымдастырылған оқу қызметіне дайындық

ҰОҚ-тің сәтті өткізу үшін оны алдын ала дайындау өте маңызды. ҰОҚ-не дайындық үш компоненттен тұрады (6.1-сурет).

6.1-сурет. ҰОҚ-тіне дайындық компоненттері

Балаларға арналған материалды дайындауға мыналар жатады:

1. Бояулармен, қарындашпен сурет салу үшін және аппликациялау үшін қажетті түсті, формалар мен өлшемдерді таңдау және қағазды кесу. Қағаз балалардың бейнелеуіне байланысты әр түрлі формада және шамада кесіледі.

Ортаңғы топта үшбұрыштың суретін салу үшін көлемі 12x12 см болатын шаршы пішінді ақ қағаз парағын берген дұрыс, ал қысқы серуенді бейнелеу үшін көлемі 30x40 см болатын сұр немесе көгілдір түсті тікбұрыштарды кескен жөн. ҰОҚ-не дейін парақтың сырт жағының, сол жақ жоғарғы бұрышында міндетті түрде баланың аты-жөні мен тегінің бастапқы әрпі, сондай-ақ ҰОҚ-тің өткізу күні жазылады.

Қағазды дайындау кезінде әрдайым 5-10 парақты артық алу керек. Ол тапсырманы тез орындаған балаларға, олардың қалауы бойынша салу ұсынысымен беріледі. Кейде қағазға байқамай бояу төгіп алған балаға парақты ауыстыру үшін керек болады.

2. Осы сабаққа қажетті бояуларды іріктеу және түстер мен реңктерді дайындау. Дайындалған бояуларды тостағандарға құю және оларды палитраларға орнату. Құтыдағы барлық бояуларды алдын ала тексеріп, қажет болса, су құю.

3. Щетканың, шүберектің, суға арналған банканың болуы мен жай-күйін тексеру, банканы сумен толтыру.

Банкаларға суды ҰОҚ өтетін күні таңертең құю керек. Судың деңгейі банканың жоғарғы жиегінен аспауы тиіс, яғни банканың жоғарғы жиегінен шамамен 3-4см төмен болуы тиіс. Егер су көп болса, мойынға дейін құйылса, онда балалар қылқаламдарды жуу кезінде оны шашыратып, суреттер мен үстелдерді ластайды; ал суды аз мөлшерде құйса, ол бояулардан тез ластанады және оны ауыстыруға тура келеді.

4. Түсті және графитті қарындаштарды тексеру және ұшын шығару (қарындашпен сурет салу кезінде).

5. Кіші топтарда аппликациямен айналысуға арналған шаблондарды, орта және жоғары топтарда балалар саны бойынша қайшыларды дайындау.

Студенттің түсіндіруі кезінде көрсету үшін материалды дайындау келесілерді қамтиды:

1) натура немесе модельді таңдау;

2) үлгі дайындау;

3) сурет салу, кесу немесе мүсіндеу тәсілдерін көрсетуге арналған материал (қағаз, үлкен қылқалам, бояу, көмір, сангин, саз, үлкен қайшы, пластилин, кнопкалар).

Студенттің дайындығы ҰОҚ-нің жоспар-конспектiсiнiң болуын, студенттiң ҰОҚ-нiң мазмұнын бiлуiн және материалды жеткiзе бiлуiн қамтиды. Аталған барлық материал балалардың жұмысы үшін де, студенттiң көрсетуi үшін де алдын ала жақсы ойластырылған және мұқият дайындалған болуы тиiс. 5-10 түстi бояумен сурет салу сияқты ҰОҚ-не материалдарды дайындау өте көп уақытты қажет етедi, сондықтан оны таңертеңге қалдырмау керек, себебi бұл сағаттар әдетте таңертеңгi гимнастика, балалармен жеке

жұмыс немесе серуендеу ұйымдастырылып, бос болмайды. Сондықтан материалды, әдетте, алдында, кейде одан да ертерек дайындау қажет. Қағаз парақтарын жазу, дайындалған бояуларды шыныаяқтарға құю сияқты ұсақ істерді ғана таңертеңге қалдыруға болады.

Материалды дайындауға балаларды да біртіндеп тарту керек, бұл оларға белгілі бір білім мен білік береді, еңбексүйгіштік элементтерін тәрбиелейді.

3-4 жастағы балаларға қылқаламдарды ыдысына салуға, ал 4-5 жастағы балаларға қылқаламдарды жууға арналған банкаға су құюға, бояулардың кейбір түстерін құрастыруға болады. Даярлық тобында бұл жүктемені балаларға қораптағы қарындаштарды тексеруді, сынған жерлерді жөндеуді ұсынуға болады.

Бейнелеу қызметі бойынша әр түрлі ҰОҚ-тері түрлі әдістемелерді талап етеді. Бір жағдайда натура немесе модель бар, басқаларында сурет тәсілдерін көрсетуді талап етеді, үшіншісінде үлгі қажет болады. Дегенмен, балаларға не көрсетілсе де, алдын ала дайындалу керек, бірақ әр түрлі жағдайларда бұл дайындық түрлі сипатта болады. Мысалы, егер жапырақтары бар бұтақтың табиғи бейнесі бойынша сурет салу жүргізілсе, онда алдын ала қолайлы бұтақты таңдап алып, баланың қабылдауына қол жетерлік пе, қиын емес пе, бұтақты қағазға қалай орналастыру керектігін, натураның түсі мен фонды таңдауы керек. Егер ойыншық табиғи бейне ретінде болса, оның ең бастысын анықтау үшін қалай көрсету керектігін ойластыру керек. Мысалы, 3-4 жастағы балаларға шарлардың мұнарасына 5-тен 3 шарды ғана қалдыру керек, бірақ өлшемдегі айырмашылық көзге түсетіндей етіп оларды таңдау керек. Және мұндай ойластырылған, маңызды қарым-қатынасты өзіне әр түрлі табиғи бейне талап етеді.

Егер ҰОҚ-де сурет салу тәсілдерін көрсету қажет болса, онда ол үшін материалды дайындау ғана емес, сондай-ақ, алдымен үстелде, мольбертте осы суретті қағазға салу арқылы қол мен көзді жаттықтыру керек. Балалардың барлық тобына көрсету кезінде қарындашты суретшілерге арналған көмірмен, сангинамен немесе пастельмен ауыстыру керек, олар қағазда жарқын, үлкен із қалдырады. Егер үлгі қажет болса (мысалы, сәндік суретте), онда оны алдын ала жасау керек. Балалар жұмысын орындайтын материалда, бірақ балаларға қарағанда үлкен мөлшерде, балалар жұмысының 1,3-тен 1,5-ке дейінгі мөлшері шегінде. Сурет салу тәсілдерінің барлық көрсетілімдерін анық, дәл, нақты қозғалыстармен жүргізу керек, тиісті түсіндірумен бірге жүру керек. Сөзде де, қозғалыста да артық ештеңе болмауы керек [21].

Студенттің балалармен қатынаста қолданатын сөздері қарапайым және дәл болуы керек. Өтініш мәтіні өте анық, онда тек қажетті, бағыттаушы сөздер болуы керек. Сондықтан ұйымдастырылған оқу қызметінің барысын және балаларға өз ойын зерделей отырып, оны жазып алу, ал біраз уақыттан кейін жазбаны қарап шығу және кейбір сөздерді дәл және бейнелі түрде ауыстыру, қандай да бір мәнсіз жайды сызып тастау және т.б. ұсынылады.

Сұрақтар:

1. Сабаққа дайындық қандай компоненттерден тұрады?
2. Алдын ала қандай материал дайындалады және сабақ күні қандай?
3. Әр баланың сабаққа дайындалудағы және оны аяқтағаннан кейін әр топта қандай рөлі бар?

Тапсырмалар:

«Идеялар себеті» шағын жоба жасау

1. Студенттер балабақшадағы сурет салу, мүсіндеу, жапсыру бойынша сабақтарға дайындық туралы білетіндерін жеке дәптерге жазып алады.
2. Жұппен немесе топтармен проблема бойынша ақпарат алмасады.
3. Содан кейін тізбек бойынша топтар ақпаратты қайталамай (идеялар тізімі жасалады) атайды.
4. Нәтижелер тақтада белгіленеді.

§ 3. Сурет салу, мүсіндеу, аппликация ұйымдастырылған оқу қызметтерінің әдістемелік құрылымы

Бейнелеу қызметінің ерекшелігі ҰОҚ-де балалардың дербестігін танытуға ықпал ететін шығармашылық атмосфераны құруды талап етеді. Топ мүсін шеберханасына немесе көркем шеберханаға айналады. Кейде балалар мольберттерімен сурет салу үшін учаскеге шығады. Барлық ҰОҚ-тері үш бөлімге бөлінеді (6.2-сурет).

Бірінші және үшінші бөлімдер уақыт бойынша ең қысқа – балалардың тапсырмалары мен жасына байланысты 2-5 мин. жаңа бағдарламалық тапсырмаларды түсіндіруде ұзағырақ, біліммен іскерлікті бекіту кезінде одан қысқалау түсіндіру қажет [20].

6.2-сурет. Ұйымдастырылған оқу қызметінің құрылымы

Сабақтың бірінші бөлімінде студент балаларға немен және қалай айналысатынын хабарлайды. Балалардың ҰОҚ-не деген қызығушылығын туғызу, шығармашылық атмосфераны қалыптастыру үшін түсініктеме эмоциялық сипатта болуы тиіс. Кіші топтарда түсіндірілгеннен кейін балалар үстелге қарап отырады, студент балалардың түзу, дұрыс отырғанын тексереді және жұмысты неден бастау керектігін ескертеді.

ҰОҚ-нің *екінші бөлімінде* студент тапсырманы орындауға бәрінің бірден кірісуін қадағалайды. Егер кейбір балалар жұмысты бастауға жүрексініп отырса, оларға құрбыларының жасағандарын көрсетеді, бұл әдетте оң әсер етеді. ҰОҚ-ті аяқталғанға дейін шамамен 5 минут бұрын,

балаларға жұмысты аяқтау керектігін ескертеді.

ҰОҚ-нің қорытынды бөлімі балалар жұмыстарын талдаудан тұрады, ол ҰОҚ-тің өткізу әдістемесінде оның маңызды компоненттерінің бірі болып табылады. Балалардың жасаған суреттерін көрудің үлкен тәрбиелік және оқу маңызы бар. Дұрыс талдау үшін сурет салу, аппликация немесе мүсіндеу қабырғаларына барлық жұмыстарды көрініске қою қажет. (6.2-сызба)

Көрмені ұйымдастыруға мүмкіндігі жоқ балабақшаларда балалардың суреттері, аппликациялары альбомда рәсімделеді. Әрбір балаға сурет салу үшін осындай көлемдегі конверт бекітілетін қағаз парағы беріледі. Автордың аты көрсетіледі. Сабақтан кейін студент ескі жұмысты алып, жаңасын салады.

Сұрақтар:

1. Ұйымдастырылған оқу қызметі қандай бөліктерден тұрады?
2. Әр бөлімнің ұзақтығы қандай? (Жас ерекшелігіне сай бір топты мысалда көрсету).

Тапсырмалар.

1. Оқу қызметін ұйымдастыру нұсқаларын ойластыру.
2. Перспективалық жоспарда көрсетілген ұйымдастырылған оқу қызметінің біріне конспект (жоспар) әзірлеу, материалды таңдау.
3. Ұйымдастырылған оқу қызметінің біріне бағдарламалық мазмұн ойластыру. Мысалы: «Тақияны безендіру», сәндік сурет салу (ортаңғы топ), «Қазақ халық ертегілерінің желісі бойынша» сюжеттік сурет салу (ересек тобы), «Алтын хохлома» (мектепалды даярлық тобы).
4. Ұйымдастырылған оқу қызметін келесі жоспар бойынша жазып, талдау жасаңыз: әр бөлімнің ұзақтығы, түсіндіру жұмысы және жұмысты орындау кезіндегі балалардың белсенділігі, тапсырманы орындау дәйектілігіне түсініктеме қаншалықты нақты жасалғаны және нұсқаулар берілгендігі, болашақ маманның жұмыс процесін қалай басқаратындығы, балалар болашақ маманның ұсынған тәсілдерін қалай пайдаланады?

Талдау кезінде қойылатын сұрақтар:

- ҰОҚ-де қойылған міндеттерге сәйкес болды ма, талдау барысында балалардың белсенділігі қандай, бейненің мәнерлілігін беруге назар аударды ма?
- Барлық бағдарламалық міндеттер шешілді ме?
- Балалар суреттерінің сапасы қандай?

VII ТАРАУ. МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРҒА КӨРКЕМДІК БІЛІМ БЕРУ ӘДІСТЕМЕЛЕРІ

§1. Әр түрлі жастағы топтарда сурет салуға үйрету әдістемесі

Бейнелеу қызметі ерте жас тобынан бастап мектепке дейінгі ұйымның педагогикалық процесіне енгізіледі. Оны басшылыққа ала отырып, балалардың бейнелеу қызметін табысты меңгеруі және олардың шығармашылығын дамыту үшін барлық жас топтарына ортақ жағдайлар туралы есте сақтау маңызды.

1. Сенсорлық үдерістерді қалыптастыру, сенсорлық тәжірибені байыту, олар бейнелейтін заттар, объектілер мен құбылыстар туралы түсініктерді нақтылау және кеңейту.

2. Балалардың жеке ерекшеліктерін, олардың қалауы мен қызығушылықтарын есепке алу.

3. Балабақша үй-жайларын безендіруде, түрлі көрмелер ұйымдастыруда, сондай-ақ балалар мен ересектерге сыйлықтар үшін балалар жұмыстарын пайдалану. Олардың суреттері ересектердің қызығушылығын тудыратынын, балабақшаны безендіруге болатынын, оларға қажет екенін мектепке дейінгі балалар сезінуі керек.

4. Балалар жұмыстары тақырыптарының, сабақтарды ұйымдастыру нысандарының, көркем материалдардың алуан түрлілігі.

5. Топта, бейнелеу өнері сабақтарында және еркін қызметте шығармашылық, тілектестік жағдай жасау. Балалардың шығармашылығын құрметтеу.

6. Сурет салуға арналған мазмұнды іріктеу кезінде ұлттық және аймақтық ерекшеліктерді есепке алу.

Сурет салудың төрт түрі кезектестіріліп отырады:

- Заттық сурет салу – белгілі бір заттың нақты бейнесін беру.
- Мазмұнды сурет салу – бейнелеу өнеріндегі белгілі бір оқиғаның мазмұнын нақты бейнелеу.
- Сәндік сурет салу – геометриялық фигуралардың және ою-өрнектердің үйлесімді қайталанып келетін элементтерін салу.
- Өз бетінше сурет салу – ойдың үйлесімді топтастырылуы, елестету арқылы бейнелер жасау.

Көркем-шығармашылық қызметтің маңызды міндеттерінің бірі – балаларды өз жұмыстары мен құрдастарының жұмыстарын бағалауға, басқалардың жұмыстарындағы қызықты бейнелеу шешімдерін анықтап, эстетикалық бағалар мен пайымдауларды айтуға, бейнелеу қызметімен байланысты мазмұнды қарым-қатынасқа ұмтылуға үйрету.[3]

Балалармен бейнелеу қызметін меңгеруге бағытталған жұмысты ұйымдастыра отырып, педагогтар педагогикалық үдерісті тиімді әдіс және тәсілдермен байытумен айналысады. Бала сурет салатын заттар мен объектілерді қарастырғаннан кейін, оны қалай жасауға болатынын ойлауды және көрсетуді ұсыну керек.

Кіші топ

Бұл жастағы балалар үшін бейнелеу қызметінің ең қолжетімді түрі – сурет салу.

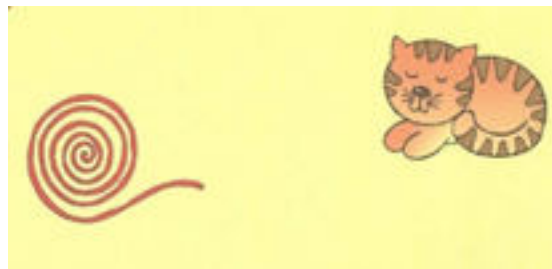
Міндеттері:

- Балалардың бейнелеу әрекетіне деген қызығушылығын ояту;
- Балалардың көркемдік қабылдауларын дамыту;
- Сурет салу техникасын жетілдіру. Түзу, көлденең, тік, толқын тәрізді және тұйықталған дөңгелек сызықтарды жүргізуді, осы әрекеттерді ырғақты қайталауды үйрету (жаңбыр, қар, жол, түтін), парақ бетінде бейнені орналастыру;
- Балалардың ашық түсті бояуларға деген эмоционалды-эстетикалық қатынасын тәрбиелеу.

Ең алдымен, болашақ маман балаларға майлы қарындаштармен жұмыс жасау тәсілдерін, қарындашты қалай ұстау керек екенін үйретіп, сызықтардың түрлерін (түзу, қисық, жуан, жіңішке, тұйық т.б.) сызуды меңгеруде қолдың жоғарыдан төмен қарай, солдан оңға қарай қимыл-қозғалысын жаттықтырады. Баламен бірге қарындашпен, қылқаламмен, фломастермен іс-қимыл нәтижелерін қарап, қағазға салынған сызықтармен әуелі бір қолдың, сосын келесі қолдың саусағымен жүргізіп, бұл не, неге ұқсас екенін сұраған орынды. Балаларды бұрын үйренген штрихтарды, сызықтарды саналы түрде қайталауға ынталандыру қажет, бұл бейнені саналы түрде жасауға әкеледі. Қарындашпен сурет салуды меңгергеннен кейін балаларға бояулар мен қылқалам беруге болады. Ол үшін педагог гуашь бояуды қою етіп езіп дайындап алып, қылқаламның ұшын ғана бояуға малып, ыдыстың шетіне сүйкеу арқылы азайтып, қағазға жағу тәсілдерін көрсетеді.

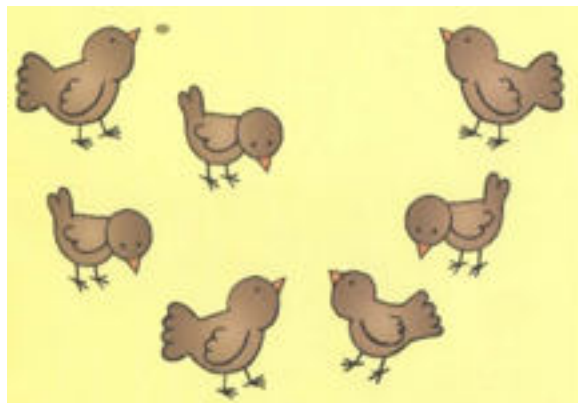
Сурет салуды табысты меңгеру үшін бейнелеу қызметінің сенсорлық негіздерін дамыту маңызды: түрлі формадағы заттарды қабылдау (көру, сезу, кинестезиялық), түстерді қарама-қарсы үш-төрт түстен бастап (қызыл, көк, жасыл, қара) және біртіндеп басқа (6-8) түстерді қосу. Педагог алдын ала қиып дайындалған «Қошақандар», «Құстар» тәрізді тақырыптардағы үлестірмелі суреттерді таратып береді де, балаларға «шөп», «шумақталған жіп», шоқып жейтін дәндер» салуды ұсынады.

Үлгіге қарап, қағаздың сол жағынан, жоғарыдан бастап ортасынан бір нүктені белгілеп, қолды үзбей дөңгелетіп, жіп орамын салу (7.1-сурет).

7.1-сурет. Қылқаламмен төменнен жоғары қарай сүйкей жағу арқылы шөптің суретін салу

Фломастерді немесе таяқшаны пайдаланып, қағаз бетіне (құстарға жем) нүктелер салып үйрену (7.3-сурет). Болашақ маманның басты міндеттерінің бірі – балаларды қарындаш, қылқалам, фломастерді дұрыс ұстауға үйрету: үш саусақпен, ұшына немесе түктеріне өте жақын емес, оларды саусақпен қатты қыспай ұстау [6].

7.3-сурет. Құстарға нүктелер (жем) салу

Ортаңғы топ

Осы жастағы балаларда студентті тыңдай білу дағдысын, өзіне берілген немесе өзі ойлап тапқан бейнені жасау, алған нәтижені бағалау, оған қуану қабілеттерін қалыптастыру қажет.

Заттарды қабылдау барысында педагог балаларды олардың пішінін (дөңгелек, квадрат, үшбұрыш), түсін білуге және атауға итермелейді; кем дегенде бес-алты түсті ажыратуға және атауға үйретеді.

Бұл жаста педагогтың басшылығымен балалар сызықты сипаттағы заттарды (түрлі түсті таяқшалар, жіптер, алашалар, жолақтар), сызықтар үйлесімінен тұратын (баспалдақ, қоршау, ағаш, шырша), сондай-ақ дөңгелек, тікбұрышты, үшбұрышты пішінді заттарды бейнелеу әрекетін меңгереді.

7.4-сурет. Бауырсақтың жолын салу.

7.5-сурет. Шарға жіп байла.

Бұл жастағы балаларды бір бөлігі немесе бірнеше бөлігі бар заттарды салуға үйретеді. Балаларға бейнелеуге ұсынылған заттар әртүрлі болуы мүмкін. Оларды студент ұсынады, балалар өз қалауы бойынша таңдай алады. Бұл олардың қызығушылығын, сурет салу ниетін арттырады.

Сурет салуға ертегі бейнелерін қосу (бауырсақ, шалқан), ойын ынталандыру мотивтерін жасау қызығушылықты күшейтеді.

Ұйымдастырылған оқу қызметінде сурет салу әдістерін есте сақтау және одан кейін еркін әрі сенімді әрекет ету үшін балаларды бірнеше бейнелерді жасауға ынталандыру керек. Бір және әр түрлі заттарды бірнеше

рет бейнелеу нәтижесінде баланың қолы неғұрлым шебер, сенімді және еркін болады, бұл оған неғұрлым күрделі бейнелер жасауға мүмкіндік береді.

Іс-әрекетті табысты меңгеру саусақтардың ұсақ бұлшық еті дамымай мүмкін емес. Балаларды қол бұлшық еттерін бос ұстап, қарындашпен және қылқаламды дұрыс ұстауға үйрету қажет, қолдың қарындашпен және қылқаламмен қозғалуын оңай және еркін жүзеге асыруға үйрету; сурет салу кезінде барлық материалдарды дұрыс және ұқыпты қолдануға (бояуды қылқаламға жағу, оны барлық қылын бояуға батырып, артық тамшысын қағазға ағып кетпеу үшін банканың шетіне сәл сүртіп алу) үйрету.

3-4 жастағы балаларды дұрыс отыруға үйрету керек, яғни қағаздың үстіне қатты еңкеймеу, үстелдің шетіне кеудені тіремеу (көруді бұзбау үшін, тыныс алуды қиындатпау үшін, қозғалысты тежемеу үшін), қарындаш пен қылқаламды дұрыс ұстау.

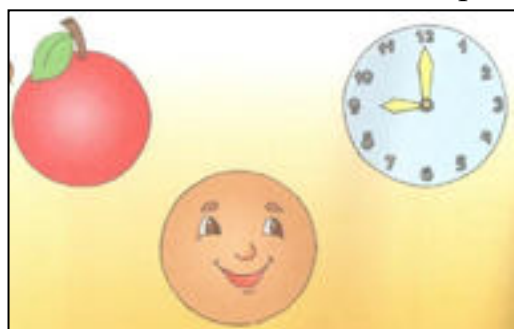
Сурет салу барысында балалардың іс-әрекетін тақпақтар, әндер, жұмбақтар, музыкамен сүйемелдеу қажет [13].

Ересек топ

4-5 жастағы балаларда эстетикалық қабылдауды, эстетикалық бейнелі көріністі, қиялды, көркемдік-шығармашылық қабілеттілікті, заттарды қарай білуді (оның ішінде пішіні бойынша қол қимылдарымен), пішінін, түсін (және оның реңін), шамасын (заттың тұтас күйінде және бөліктерін де) атай білуді дамыту керек.

Бір сабақта бір ғана емес, бірдей пішінді бірнеше нысанды салуды ұсыну маңызды болып табылады (7.6-сурет).

Суретті бояулармен және қарындашпен ұқыпты бояу тәсілдерін көрсету керек. Ол үшін балалар суреттерін ғана емес, сондай-ақ баланың алдында осындай міндеттер қоятын арнайы альбомдарды да қолдануға

болады – суретті аяқтау, бояу және өзі бірдеңе салу. Әдемі бояуды үйрену үшін: қарындаш пен қылқалам қозғалысы ретсіз болуы мүмкін еместігін, сызықтарды бір бағытта – жоғарыдан төмен, солдан оңға немесе қисық бағытта жүргізу керектігін бала түсінуі қажет.

7.6-сурет. Бірдей пішінді нышан

Сурет салу үшін сюжеттерді тек балалардың алған әсерлерін ескере отырып ұсыну керек (олар қызықты не көрді, не оқыды, қандай мультфильмдерді көрді және т.б.). Оларға өздері қалаған нәрселерді (өз ойынша) салуды ұсынуға болады. Бұл ретте балалардың назарын қағаз бетінде суреттердің орналасуына аудару керек: төменгі жағында – жер, шөп, қар, су жолақтары, қағаз бетінің барлық жоғарғы жағында – орман алқабы, теңіз, қар алаңы және т.б.

Төрт жастағы балаларды барлық бейнелерді мұқият, ұқыпты орындауға, басталған істі аяғына дейін жеткізу, алған нәтижеге қуана білуге

үйрету қажет. Балаларды қарындашты, қылқаламды дұрыс ұстауға, бояулар мен қарындашты дұрыс пайдалануға үйретуді жалғастыру қажет (қарындашты қатты баспау, тек жарқын реңк алу үшін ғана басамыз).

Мектепалды даярлық топ

5-6 жастағы балалардың бейнелеу қызметі саналы және сенімді сипатқа ие болады. Оларда осы әрекетке қызығушылық қалыптаса бастайды. Балаларды бейнелеуде заттардың негізгі қасиеттерін ғана емес, сонымен қатар өзіне тән бөлшектерді, бөліктердің көлемі бойынша бір-біріне қатысты арақатынасын да бере білуге үйретуге болады. Бұл кейіпкерлер мен ертегілердің сюжеттерін, табиғат картиналарын, әртүрлі құрылымдарды, жануарларды және т.б. бейнелеуді үйрену үшін қажет.

Заттар мен құбылыстарды қабылдау процесінде балалардың назарын заттар жазықтықта әртүрлі орналаса алатынына, жағдайын өзгерте алатынына аудару керек. Ересек адам баланы барлық қабылданатын қимылдарды, оның ішінде қозғалыстарды нақтылауға, заттың кеңістіктегі бөліктерінің жағдайына назар аударуға үйретуі тиіс. Мәнерлі бейнелерді жасау үшін түсті қабылдауды дамытуды жалғастыру қажет.

Түсті сезінудің дамуына сәндік сурет салу, гүлдердің, ертегі құстарының, сарайлардың және т.б. бейнесі ықпал етеді (7.7-сурет). Ересек

топта балалардың назарын сурет жасайтын қағаз парағының орналасуы бейнеленетін заттың пропорциясына сәйкес келуі тиіс: егер зат биік болса, қағаз парағын тігінен орналастырған дұрыс, ал егер ол ұзынынан созылса, онда парақты көлденеңінен орналастыру керек. Тек сонда ғана сурет әдемі көрінеді.

7.7-сурет. Ертегідегі құс.

Суретті парақта орналастыра отырып, балалар қарапайым композициялық іскерліктерді меңгереді: олар бейнелерді бір жазықтықта (парақтың төменгі жолағында) орналастыра алады, бірақ бәрін алдын ала жобалап алған дұрыс, суретті қағаздың барлық бетіне екі-үш жоспарға орналастыра алу одан да қиынырақ.

Мектепалды даярлық тобының балалары бейнелерді жасау кезінде қылқаламмен сурет салудың бұрын үйренген әр түрлі іскерліктерін пайдаланады: қалың сызықтар – барлық қылымен, жіңішке сызықтар – қылқалам қылының ұшымен, жағу – қылқаламның барлық қылымен бояу. Мұндай әдістерді пәндік және сәндік сурет түрінде қолдануға болады. [6]

Балаларда сурет салудың мынадай қозғалыстарын: құйма (сызықтарды салу кезінде үздіксіз қозғалыс, содан кейін олар бірқалыпты алынады), ырғақтық (өрнектің бірдей элементтерін салу кезінде біркелкі қозғалыс, суреттерді бояу кезінде және т.б.) сияқты қасиеттерін қалыптастыру маңызды.

Сұрақтар:

1. Балалардың бейнелеу қызметін табысты меңгеруі және олардың шығармашылығын дамыту үшін барлық жас топтарына ортақ қандай жағдайлар туралы есте сақтау маңызды?

2. Балаларды бейнелеу өнеріне үйретудегі тәрбиешінің басты міндеттерінің бірі қандай?

Тапсырма:

Топтардың бірінде бейнелеу өнері туындыларымен таныстыру бойынша сабақ өткізіңіз. Осы топ үшін және қазіргі уақытта бұл туындының неге алынғанын негіздеу.

§2. Әр түрлі жастағы топтарда мүсіндеуге үйрету әдістемесі

Балалармен сабақ жүргізу үшін мүсіндеудің үш түрі қолданылады:

- заттық;
- сюжеттік;
- сәндік.

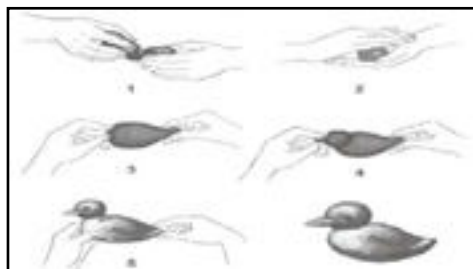
Балабақшада **заттық мүсіндеу** жеке заттарды қайта құруға арналған. Балалар адамдар мен жануарлардың мүсіндерін үлкейтіп мүсіндейді. Олар өсімдік және конструктивтік формадағы заттардың суретін тез меңгереді. Осы фактіге байланысты балабақша тәрбиешілерінің алдында балаларды мүсіндеуде заттардың негізгі түрлерін және оларға тән ерекше белгілерін бейнелеуге үйрету тапсырмасы пайда болады.

Балабақшадағы **сюжеттік мүсіндеу** жұмыстың үлкен көлемімен сүйемелденеді, өйткені композицияға енгізілген әрбір жеке затты мүсіндеу, оған тұғырда немесе онсыз қажетті жағдай жасап, содан кейін жапсырманы кейбір бөлшектермен толықтыру қажет.

Көбінесе мүсіндеу үшін сюжет – қоршаған жағдайдың эпизодтары, кейбір ертегілердің, повестердің жеке эпизодтары алынады. [2]

Балабақшада **сәндік мүсіндеу**. Балаларды ұлттық қолданбалы өнермен таныстыру эстетикалық тәрбие беру тәсілдерінің бірі болып табылады, оның түрлерін, атап айтқанда халық шеберлерінің ұсақ сәндік пластикасын тану барысында балалар көптеген пайдалы дағдыларға ие бола алады. Әр түрлі жастағы балалармен жұмыс кезінде мынадай мүсіндеу тәсілдерін қолдануға болады: конструктивтік, пластикалық және аралас.

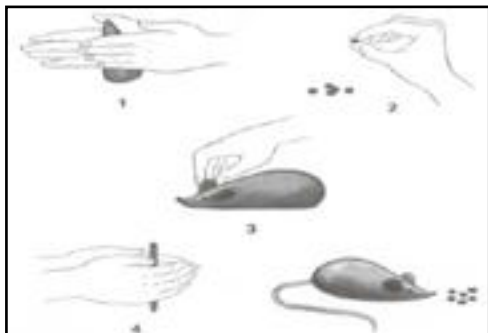
Конструктивтік – олардың қарапайым түрі. Зат жеке бөліктерден жасалады. Мысалы, құс: алдымен денесі, басы, тұғыры мүсінделеді, ал одан әрі барлық бөліктерді біріктіріп, мүсінге тән белгілердің кескінін береді (7.8-сурет).

Балалар балабақшаның кіші тобында мүсіндеудің конструктивті тәсілін қолданады. Бұл әдіс одан әрі барлық жас топтарында қолданылады, бірақ бөлшектер саны артады, ал бөліктерді қосу тәсілдері күрделенеді.

7.8-сурет. Жеке бөліктерден жасалатын зат

Пластикалық – күрделі әдіс. Бұл пластилиннің тұтас кесегінен

жасалған мүсіндеу, одан барлық ұсақ бөлшектер, бұйымның бөліктері және т.б. созылады. Мысалы, тышқанды жасау кезінде бала пластилиннің тұтас кесегінен қажетті пішін жасайды, тұмсығын, құлақ, құйрық, аяқтарын созу арқылы және стектің көмегімен оған тән белгілерді береді (7.9-сурет).

7.9-сурет. Пластилиннің тұтас кесегінен жасалған мүсіндеу

Балалар барлық мектепке дейінгі жастағы кезеңде пластикалық әдіспен мүсіндейді.

Аралас – әдіс пластилиннің тұтас кесегінен және жеке бөлшектерден немесе бөліктерден мүсіндеуді біріктіреді. Мысалы, пластилиннің кесегінен тауықтың бір бөлігін: денесін, басын мүсіндейміз, ұсақ бөлшектері мен тұғырын бөлек дайындаймыз, содан кейін оларды біріктіреміз.

Бұдан басқа, құстарды, жануарларды, адамдарды дайындау кезінде бедерлі мүсіндеу тәсілдерін қолданады: саздың немесе пластилиннің кішкене кесектері негізгі пішінге салынады, содан кейін шынымен немесе саусақпен жағады. Содан кейін бұйымға қажетті пішін береді, бұл: шымшық, Ақшақар, жүзім және т.б. Мүсіндеуге арналған жұмыс материалы саз немесе пластилин немесе тұзды қамыр болуы мүмкін [7].

Мүсіндеудің негізгі тәсілдері

Мүсіндеу тәсілдері	Сипаттамасы
Жұлып алу	Ермексаздың үлкен бөлігінен қолдың үлкен және сұқ саусақтарының көмегімен шағын бөліктерді бөлу. Ол үшін алдымен үлкен кесектің шетінен кішкене бөлікті қысып алып, содан кейін оны үзеді.
Бастыру (сығу, қысу)	Жазық пішін беру мақсатында кесекті сығу. Кішкентай бөлікүлкен және сұқ саусақпен жабыстырылады. Орташа бөлік-алақан мен жазық беттің көмегімен қысылады.
Домалату	Тік алақан немесе алақан мен үстел арасындағы дөңгелете қимыл жасау көмегімен үлкен немесе кішкентай шариктерді қалыптастыру.
Жаншу	Үлкен немесе сұқ саусақпен кесекке басу арқылы кішкене тереңдеу жасалады
Ұштау	Бір немесе екі - үш саусақпен кесекті барлық жағынан өткір үш шыққанға дейін қысады
Жаю	Тік алақандар немесе алақандар мен үстел арасында алға-артқа қозғалыстарымен домалату жолымен «шұжық» кесегінен (түрлі көлемдегі цилиндрлік пішінді фигуралардан) қалыптастыру
Қосу (жалғау)	Қолөнер бөлшектерін бір-біріне қосу, содан кейін оларды бір-біріне жәймен қысу және жалғанған орнын мұқият тегістеу
Түту	Үлкен және сұқ саусақтармен шет жағы созылып, керіледі.

Мүсіндеу бір жағынан, дамыған сезім мен қабылдауды талап етеді, ал екінші жағынан – бұл сезім мен қабылдауды өзі жетілдіреді. Мүсіндеуде бала дененің материалдық қасиеттерін бере білуі қажет – олардың көлемі, пішіні, тығыздығы.

Мектепке дейінгі жастағы балаларға затты тану үшін тек кейбір жалпы белгілер ғана жеткілікті. Затпен міндетті түрде танысу көбінесе бала затты немесе оларға қатысты бөліктерді ұстап көрумен ғана шектеледі. Мұндай енжар сезіну балаға заттың жекелеген қасиеттері туралы мәлімет береді, олар тұтас бейнеге біріктірілмейді. Бірақ бұл затты бейнелеу үшін аз: бала барлық заттармен, қасиеттері мен сапалық жиынтығын егжей-тегжейлі танысуы тиіс. Оларды затты белсенді тексерудің жалпыланған жүйесіне үйретеді, қоғамда қалыптасқын сенсорлық эталондармен таныстырады. (7.1 кесте)

Мүсіндеу алдында *тексеруді ұйымдастыру* – бұл балалардың сезімталдық тәжірибесін ұйымдастырудың педагогикалық тәсілі. Бұл жүйеде шартты түрде төрт кезенді ажыратуға болады.

Бірінші кезең – затты тұтастай қабылдауды ұйымдастыру. Заттың жағдайы үнемі бақылауда (сол қол затты ұстап, оң жақ қолмен тексереді; зат үстелде қозғалыссыз тұруы мүмкін).

Екінші кезеңде затты қолмен және көзқараспен тексеру негізгі бөліктерді талдаумен және олардың қасиеттерін (пішіні, шамасы, пропорциясы және т.б.) анықтаумен сүйемелденеді; саусақтардың қозғалысы тереңдік арақатынасын өлшейді және бөліктердің кеңістіктік қарым-қатынасын анықтайды.

Үшінші кезең – заттың ұсақ бөліктерін бөліп алу және олардың негізгі бөліктерге қатысты пішінін, шамасын, кеңістікте орналасуын анықтау.

Төртінші кезең – затты қайта тұтас қабылдау. Қол мен көзқарастың жоғарыдан төмен қарай жалпы қорытынды қозғалысы сезімдік жолмен алынған деректерді тұтас бейнеге біріктіруге мүмкіндік береді. Зерттеу заттың құрылымдық бетін талдауға (сезінуге) бағытталуы мүмкін. Бұл ретте қолдың барлық саусақтары жұмыс істеуі тиіс. Материалдың құрылымын тану үшін заттың бетіне басу қолданылады.

Пән бойынша қол қозғалысы балаларды қабылдауды ұйымдастырады, олардың заттың нысаны, оның қасиеттері туралы, ал кейінірек қасиеттер жүйесі – эталондар туралы түсініктерін анықтауға ықпал етеді. [8]

Бала мүсіндеуді бастағанда, ол өзіне қажетті әрекетті біледі. Жоғарыда ұсынылған затты жапсыру алдында тексеру жүйесі сабақтар, ойындар немесе арнайы жаттығулар барысында жүзеге асырылады. Бұл ретте тексеруді оқытуды 2 жастан бастаған жөн. Осы жастағы балалармен жұмыс жеке және топтармен жүргізіледі. 2-3 жастағы балаларды затты тұтастай қабылдауға, сондай-ақ оны тануға болатын кейбір қасиеттерді бөліп алуға үйрету керек.

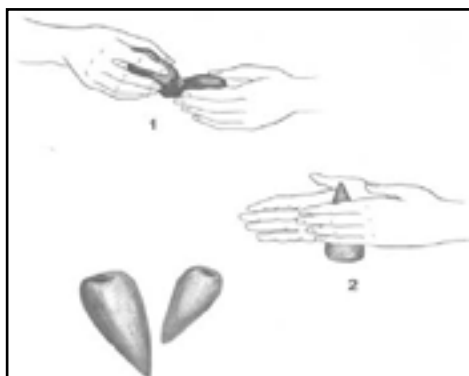
Мысалы, ол балаларға алманы қолмен ұстап, массасын, тығыздығын сезуді ұсынады (алма ауыр, үлкен, дөңгелек); затпен танысқаннан кейін бала өзі осындай дөңгелек алманы (немесе дөңгелек допты және т.б.) мүсіндеуі керек.

Төртінші және бесінші жылдары тәрбиеші балаларды тұтастай затты (ең алдымен оның формаларын), содан кейін заттың ерекшеліктерін бейнелеуге мүмкіндік беретін қасиеттерді қабылдауға үйретеді.

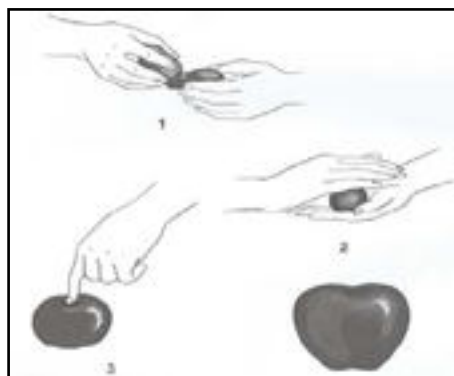
Балаларды сенсорлық эталондармен — формамен, көлеммен және т.б. таныстыруға үлкен орын беріледі. Мүсіндеуде балалар әдетте геометриялық дене формасындағы, көлемді затпен жұмыс істейді. Сондықтан **кіші топтарда** балаларды шар, куб, **ортаңғы топтарда** – конус, сопақша, цилиндр сияқты эталондармен таныстырады.

4-5 жастағы балаларды цилиндр, конус, шар тәрізді және сопақша формамен дидактикалық ойындар арқылы таныстырған дұрыс: «Жасырылған затты тап», «Топтық бөлмеге саяхат», «Дүкен», «Дәл осындай затты тап», «Геометриялық лото», «Сиқырлы қап», «Мұны тап».

Мысалы, «Сиқырлы қап» немесе «Бұл не, ойлан тап» ойындары үшін жемістерді (лимон, алма, апельсин, алмұрт, қара өрік) және көкөністерді (картоп, пияз, сәбіз, қияр) пайдалануға болады. Балалар өз қолдарымен ғана зерттеп қоймай, дәмін татып, иіскеп қарау керек және т.б. Ойынды қайталау кезінде салыстыру үшін геометриялық денелер: шар, конус енгізілуі мүмкін. Алдымен бала жемістердің бірін таңдайды, содан кейін ұқсас геометриялық пішінді тауып және олардың ұқсастығы мен айырмашылығы туралы айтады. Ойын кезінде, осындай әрекеттерден кейін оларды мүсіндеу керек (7.10, 7.11- сурет).

7.10-сурет. Сәбізді мүсіндеу.

7.11-сурет. Алманы мүсіндеу.

Кіші және ортаңғы топтарда балалар мүсіндеудің қарапайым операциялары болып табылатын негізгі қимылдарды және олардың нақты атауларын меңгеруі тиіс: домалақтау, домалату, жаю, созу, тарту, бүгу, қосу.

Кейде заттың қандай да бір түрін мүсіндегенде, мысалы, сопақ формаларды (жұмыртқа, қияр, картоп) мүсіндеу кезінде бір мезгілде бірнеше амал қолдану керек. Мұнда келесі тәсілдерді пайдалану: домалақтау, кейіннен шағын домалату, дәлірек пішін алу үшін саусақпен пысықтау.

Аталған техникалық тәсілдерге оқыту жеке және топтық сипатта болуы мүмкін. Бұл үшін таңғы және кешкі сағаттарды пайдалану жақсы. Балаларға қандай да бір затты жапсыру тапсырмасын ұсынады, бұл ретте әрбір тәсіл жеке ажыратылады. Студент міндетті түрде тәсілді атайды.

Ересек топтағы балаларды затты зерттеу жүйесіне оқыту жыл басынан басталады. Бұл мақсат үшін ойындар қолданылады, мысалы: «Ойыншық өзі туралы не айтады?», «Затты сипап-сезу», «Бұл қандай жүн екенін білесің бе?», «Ателье», «Не екенін тап», «Ұқсастығымен айырмашылығын тап» және т.б.[15]

Мектепалды даярлық тобында бейтаныс затты міндетті тексерусіз, тек көру анализіне сүйеніп мүсіндеу бойынша сабақтар өткізіледі. Ересек және мектепалды даярлық топтарындағы балалар жазық және көлемді геометриялық пішіндерді ажыратуы тиіс. Осы мақсатпен ересек топта ойындар мен әңгімелер сериясы өткізілуі мүмкін, мысалы «Тегіс және көлемді дене пішіні туралы» әңгіме. Жұмыстың келесі кезеңі балалардың әртүрлі геометриялық формалар туралы білімдерін бекітуді, олардың

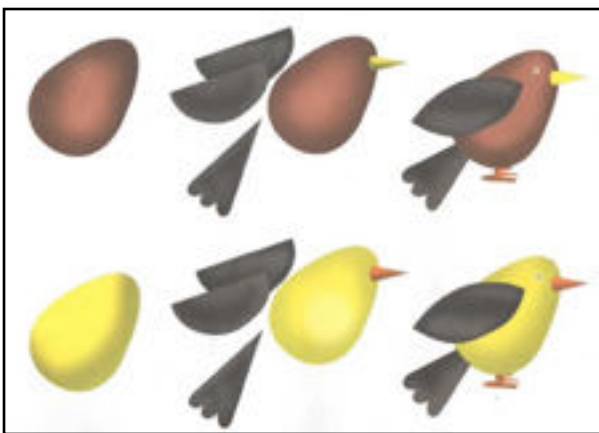
ұқсастықтары мен айырмашылықтарын белгілеуді қамтиды. Осы мақсатпен «Аталған геометриялық формаға ұқсас заттарды тап», «Сипап сезу арқылы пішінді тану және оны атау», «Сиқырлы қап», «Осы формаға ұқсас заттарды кім атайды?», «Несімен ұқсас және несімен ерекшеленеді?» және т.б. Жыл ортасына қарай балалар барлық геометриялық денелердің атауларын салыстырмалы түрде оңай игеріп, оларды заттармен салыстыра отырып еркін қолданады, заттың геометриялық пішінмен ұқсастығын ғана емес, сонымен қатар одан да айырмашылығын көреді. Заттарды тексеру бойынша сабақтар мен ойындар өткізумен қатар оларды мүсіндеу жүргізіледі.

Балаларға затты зерттеу және геометриялық эталондарды білу бойынша әрекеттерді бекітетін бірнеше қайталанған тапсырмалар ұсынылуы мүмкін. Төмендегідей ойындарды қолданған дұрыс: «Жұмбақты шеш», «Менің кім екенімді тап», «Ойыншық дүкені», «Кім көбірек көреді?», «Әр фигураны өз орнына қой» және т.б.

Ойындардан басқа, балалардың бақылау, көру қабылдауы қалыптасатын заттарды салыстыру үшін арнайы сабақтар өткізуге болады. Сабақ тақырыбы: «Сауысқан мен Қара торғай», «Тоқылдақ пен қарға», «Торғай мен шымшық, «Кірпі мен тасбақа» және т.б. болуы мүмкін.

Осылайша, тоқылдақ пен қарға салыстырылатын сабақта келесі міндеттер шешіледі: балалардың құстардың сыртқы түрі туралы білімін анықтау және бекіту; дене және басқа да бөліктерді міндетті тексерудің бұрын жинақталған дағдыларын қолдануды үйрету; құстарға тән жалпы сыртқы қасиеттерді (денесі сопақша пішінді, басы – шар пішінді, тұмсығы, тырнағы бар екі табаны, қанаттары бар) және әрбір құсқа тән жеке ерекшеліктерін көруге үйрету (7.12-сурет).

Сондықтан натураны зерттеу егжей-тегжейлі және мұқият болуы керек. Мысалы, барлық құстарда дене пішіні сопақ, ұзартылған; ол кең, қысқа, ұзын болуы мүмкін, бірақ негізгі құрылымы сақталады. Балалар бұл форманы бөліп, геометриялық форма – кез келген заттың түрін анықтау үшін негіз екенін білуі тиіс және ол біртекті заттар тобының ұқсастығын анықтайды.

Салыстыру белгілері бойынша: нысаны, түсі, шамасы. Мектепке дейінгі ересек балалар заттардың жеке қасиеттерін ғана емес, олардың қарым-қатынасын (пропорцияларын, құрылысын) көре білуі, жануарлардың осы тұқымына тән белгілерді бере білуі тиіс. Бұл жастағы балаларда заттар, олардың қасиеттері мен бейнелеу тәсілдері туралы түсінік қоры қалыптасады.

7.12-сурет. Құсты мүсіндеу.

Сұрақтар:

1. Балалармен сабақ жүргізу үшін мүсіндеудің қандай түрлері қолданылады?
2. Мүсіндеу алдында *тексеруді ұйымдастыру* – бұл қандай тәсіл, бұл жүйеде шартты түрде неше кезеңді ажыратуға болады және қандай?

Тапсырмалар:

1. Түрлі жастағы топтарда иллюстрациялар, суреттер мен мүсіндер бойынша сабақ конспектілерін құрастырыңыз. Суреттің, мүсіннің жақсы қабылдануына ықпал ететін тәрбие жұмысының тәсілдерін ойластыру.
2. Балалар мүсіндейтін адамның және жануардың пішіндерін әр түрлі жағдай мен қалыпта мүсіндеңіз.

§3. Әр түрлі жастағы топтарда аппликацияға үйрету әдістемесі

Мектепке дейінгі мекемеде бейнелеу қызметінің бір түрі – аппликация.

Аппликацияның ерекшелігі оның бейнесінің сипатынан, сонымен қатар оны орындау техникасынан тұрады. Аппликацияны орындау процесі екі кезеңнен тұрады: жеке формаларды кесу және оларды фонға бекіту.

Мектепке дейінгі балалар аппликацияны орындаудың барлық процестерін меңгереді – кесуді (жеке заттарды, сюжетті кесуді, декоративті) және формаларды желімдеуді (*сәндікі* – геометриялық және өсімдік формаларынан және *заттық* – жеке бөліктерден немесе сұлбалардан) меңгереді. Іс-әрекеттің осы түрін меңгеруге дайындық жаттығулары мозаикамен ойындар болып табылады, оның көмегімен балалар дайын геометриялық пішіндерді орналастыра отырып, ерекшеліктерімен, түсімен, орналасу тәсілдерімен, ою жасау принциптерімен танысады. Аппликациялық жұмыстар үшін түрлі түсті және ақ қағаз қолданылады. Фон үшін тығыз қағаз – сурет альбомдарынан ақ, түсті, жұқа картон алады. Желімделетін пішіндер түрлі фактурадағы жұқа қағаздан кесіледі. Егер қажет қағаз реңктері болмаса, оны бояуға болады.

Аппликацияны орындау процесі көптеген материалдар мен құралдарды талап етеді (желім, қылқалам және оларға арналған тұғырлар, клеенка, шүберек, қайшы). Қайшылар ұштары дөңгелектелген және еркін қозғалатын иін-тіректері бар шағын өлшемді болуы тиіс. Жұмыс үшін клейстер (крахмалдан немесе ұннан пісірілген), сондай-ақ ПВА желімі (табиғи материалдан, матадан, өсімдік тұқымдарынан аппликация үшін) қолданылады. Мектепке дейінгі мекемеде кеңсе желімі қолданылмайды.[3]

Кіші топ. Жұмыс әдісі: Негізгі әдістемелік тәсіл – ойын аясында әрекет ету әдісін көрсету. Фланелеграф және дайын пішіндер немесе фигуралар қолданылады. Болашақ маманның үлгісі бойынша балалар фланелеграфтың бетіне дайындалған пішіндерді қояды. Көрсетілім әңгімемен сүйемелденеді. 2-3 жастағы балалармен жұмыс кезінде педагог оларды қоршаған әлемде бар заттар қағаздан немесе картоннан кесілген силуэттерден ғана емес, олармен (силуэттермен) фланелеграф бетінен қозғала отырып, қызықты ойнауға болатынын түсіндіреді; сюжеттік суреттер

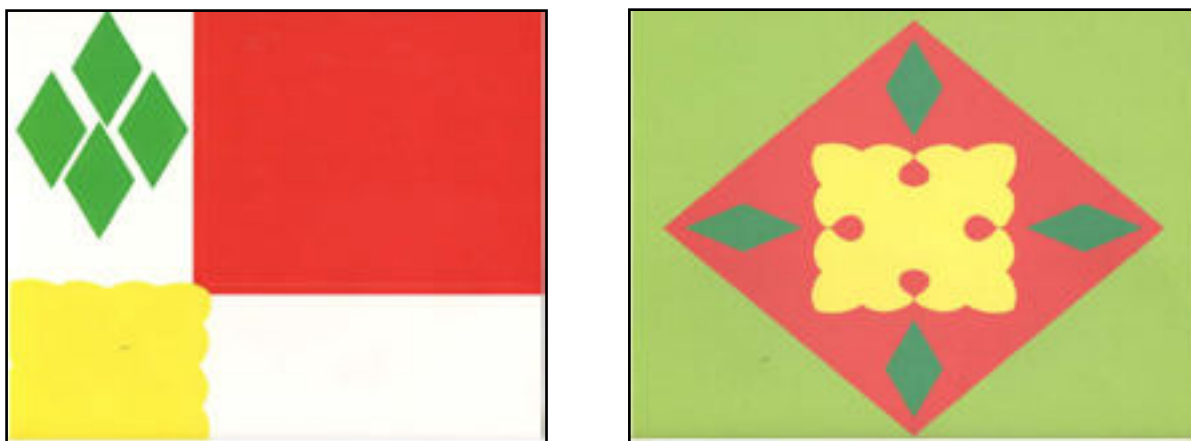
жасауға болады, ал сәндік элементтермен басқа заттарды (орамал, салфетка, етік және т.б.) әшекейлеуге болады.

Әйел адам фигурасының сұлбасын фланелеграфқа бекіте отырып, тәрбиеші: «Бұл мен. Мен балабақшаға барамын. Ал, міне алдымнан мысық жүгіріп шықты, ал артынан күшік қуып келеді. Мысықтың баласына көмектесу керек. Мен оны қолыма алып, қолшатырдың астында кіргіземін. Күшік жүгіріп, мысықтың баласын іздейді (фигуркалар фланелеграфпен қозғалады). Таба алмай, әрі қарай жүгіреді».

Ортаңғы топ. Жұмыс әдісі: 3-4 жастағы балаларда қолдың қимыл-қозғалыс қызметінің дамуы әлі де толық емес, сондықтан олар қайшымен пайдалана алмайды. Апликацияны орындау дағдыларын меңгеру қағаз жолағында бірнеше дайын формаларды бір қатарға желімдеуден басталады. Бұл қиын емес тапсырма балада қиындық туғызады. Сондықтан жапсыру үшін алдымен көлемі мен түсі бірдей шеңберлер ұсынылады. Алғашқы сабақтарда баланы желімдеу техникасына үйретеді: қылқаламды дұрыс ұстау, желімді аздап алып, пішіннің сырт жағынан мұқият жағу, бұл ретте клеенканы пайдалана отырып, пішінді дұрыс жағылған жағымен қойып, оларды шүберекпен басу, жылжытпау, қылқаламды тек тұғырға қою. Одан әрі күрделену басқа түсті шеңберлерді енгізу және түстердің кезектесуі бойынша орналасуы есебінен жүргізіледі. Содан кейін жаңа нысан – шаршы енгізіледі. Бірте-бірте апликация композициясы күрделенеді – пішіндердің квадрат бұрыштары бойынша және шеңбердің шеті бойынша орналасуы. Балалар алдымен бір бөліктен, одан кейін екі-үш бөліктен тұратын бейнені желімдейді. Бұл жастағы балалар үшін апликация бойынша әрбір тапсырма нақты образбен байланысты болуы маңызды.

Педагогтың міндеті – геометриялық пішіндерді жапсыру бойынша барлық сәндік тапсырмаларға сәйкес заттық атауларды таңдау: «Орамалды әшекейлеу» (шаршы), «Тәрелкені әшекейлейміз» (шеңбер) және т.б. (7.13-сурет).

Ортаңғы топтың тәрбиеленушілері үшін жұмыс жасайтын материал үлкен маңызға ие. Әр балаға ашық түсті дайын пішіндер беріледі. Тапсырманы түсіндіріп, формаларды таратқаннан кейін балалар алдымен оларды параққа қояды, тек студент тапсырманың дұрыс орындалуын тексергеннен кейін ғана үстелге желім қояды. Алдағы уақытта түрлі-түсті формадан басқа барлық жабдықтар мен құралдарды алдын ала дайындауға болады [10].

7.13-сурет. Орамалды әшекейлеу.

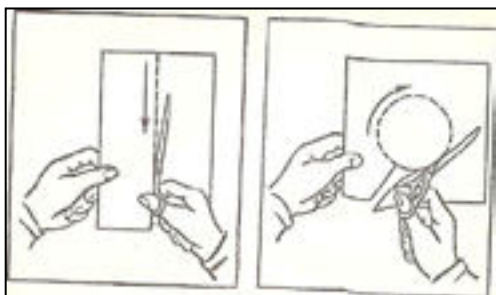
Ересек топ. Жұмыс әдісі: Ересек топта педагогтар тәрбиеленушілерде затты бірнеше бөліктен құра білуді, өрнекте бірнеше форманы тануды, түс сезімін дамытуды, қарама-қарсы түстерді ажыратуды үйретуді дамытуы тиіс. Аппликация барысында мектеп жасына дейінгі балалардың пішіндерді көлемі бойынша көре білу қабілеті қалыптасады, балалар сопақша, үшбұрыш, трапеция формасымен танысады. Педагогтар тәрбиеленушілерде қағаз парағындағы кеңістіктік бағдарлар туралы түсініктерді қалыптастыруды жалғастырады (ортасы – беттің ортасы, жоғарғы ортасында, төменгі ортасында, төменгі жағында, сол жағында, оң жағында, арасында, жоғарғы бұрышында, төменгі бұрышында).

Тапсырмалардың негізгі күрделенуі композициялық біліктерді дамыту (форманы әр түрлі үйлесімде жапсыру) және қайшымен қолдану дағдыларын меңгеру болып табылады.

Элементтердің орналасуы тапсырманың мазмұнына байланысты болады. Мәселен, моншақтар немесе жалаушалар иілген жіптерде бейнеленеді, ал Қарадамының (пирамиданың) бөліктерінің көлемі біртіндеп азаяды. Өрнектің композициясы қарапайым: бұрыштарды, шеттерін толтыру. Жаңа, күрделі міндет пайда болады – пішіннің ортасын безендіру. Жеке бөліктерден тұратын заттарды желімдеуде де композициялық міндеттер күрделенеді. Бейнеге көп бөлшектер енгізіледі, өйткені осы жастағы балалар жалпы формадан негізгі бөліктерді, мысалы, терезе, есіктерді бөліп алуға қабілетті.

Жаңа міндет – қайшымен кесу дағдыларын игеру. Балалар ені 3-4 см тік жолақ бойынша қағазды кесуді үйренеді (қайшылар жүзінің 1-2 қозғалысынан кейін нәтижеге қол жеткізу үшін). Қағаз кесінділерін балалар алдымен ойындарда, содан кейін желімдегенде қолданады.

Тік сызық бойынша кесуді меңгергеннен кейін балалар дөңгелек пішінді кесуді үйренеді. Кесу тәсілдеріне оқытудың негізгі әдістемелік әдісі – көрсету болып табылады, ол екі кезеңде жүргізіледі: 1 – сөздік сүйемелдеумен көрсету, 2 – тек визуалды (7.14-сурет).

7.14-сурет. Тік сызық бойынша және дөңгелек пішінді кесу.

Педагог шаршы пішінді қағазды, қайшыны қолына алып: «Қазір мен сізге осы шаршыдан шеңберді қалай кесетінін көрсетемін. Мен шаршыны ортасынан кесуді бастаймын. Қайшылар бұрышқа қарай «жүгіреді». Қараңыз-бұрыш құлап, ал қайшы квадраттың екінші жағының ортасында

қалды. Осылайша мен екінші, үшінші, төртінші бұрыштарын кесемін. Ал енді барлығыңыз менің қолыма қараңыздар». Тағы да көрсетемін». Қайта көрсету үнсіз және тез өтеді.

Ересек топта сабақ соңында тәрбиеші балалармен бірге аппликацияның дұрыс орындалғанын талдайды (ол затқа ұқсайды ма, формалардың мұқият жабыстырылғанын, фон таза қалды ма, желім іздері көрінбейді ме).

Мектепалды даярлық тобы (5-6 жас). Жұмыс әдісі: Мектепалды даярлық тобында педагогтар балаларда әртүрлі тәсілдерді пайдалана отырып, кесе білуді қалыптастырады: түрлі бағытта түзу, дөңгелектелген, екі және бірнеше рет бүктелген қағаздан. Алдымен тікбұрышты және дөңгелек пішінді кесу ортаңғы топтағы сияқты, бірақ көп мөлшерде бөлшектермен жалғасады (Бас киім киген Қарадамы және күрек ұстаған). Содан кейін ұсақ бөліктері бар заттар алынады.

Екіге (оқу жылының соңында - бірнеше рет) бүктелген қағаздан заттарды кесуді қолдану, қызықты және мәнерлі композициялар жасауға мүмкіндік береді, симметриялық форманы алуды және уақытты үнемдеуді жеңілдетеді. Бұл тәсілді меңгеру дамыған қабылдау мен аналитикалық ойлауды, атап айтқанда затты жартысына бөле білуді талап етеді. Сондықтан балаларды осы әдіспен бірінші рет танысқан кезде алдын ала контуры бойынша сызылған, жартысына бүгілген қағазды кесу ұсынылады.

Мектепалды даярлық тобында балаларда геометриялық пішіндерден шеңбер, квадрат, тікбұрышта өрнектерді топтастыру қабілеті дамиды. Сәндік композицияларға сондай-ақ әртүрлі өсімдік түрлері – жапырақтар, гүлдер кіреді. Композицияда жаңа түстер (қызғылт, күлгін) қолданылады, балалар ашық және қара реңктерді ажыратуды үйренеді, бұл реңктерді өрнекте әдемі үйлестіре білуді дамытады. Бұл топтың тәрбиеленушілерінде әр түрлі материалдардан (қағаз, мата, табиғи материал) аппликацияны орындау білігі қалыптасады. Кейбір аппликациялық жұмыстарды балалар ұжымдық түрде орындайды (7.15-сурет). Педагог балалар арасындағы міндеттерді бөлуді олардың қалауына сәйкес жүргізеді.

7.15 - сурет. Ауыл көрінісі. Ұжымдық жұмыс.

Сұрақтар:

1. Сурет салуға, мүсіндеуге және жапсыруға үйрету әдістері қандай міндеттерді шешуге бағытталған?
2. Апликацияны орындау процесі неше кезеңнен тұрады және қандай?

Тапсырма:

«Әрқайсыңызда, түрлі түсті қағаз парағы бар. Ол жердің бір кішкене бөлшегі деп елестетіңіз, оған күннің көзі түсіп тұр. Күн биіктен не көреді? Үстелде жатқан заттардан (түрлі заттардың силуэттері) күн сәулесі көре алатындарды таңдап, олармен «жерді» безендіру керек. Заттарды қалай орналастыру керек екенін ойлаңыз». Немесе: «Түнде боран болды. Бәрін қар басып қалды. «Қарды» дайындап, оның жерді, ағаштарды, үйлердің шатырларын қалай басып тастағанын көрсетіңіз. «Қарды» қандай тәсілмен жасаған дұрыс – қайшымен кесу немесе саусақпен үзу керек пе және неге?».

§4. Әр түрлі жастағы топтарда құрастыруға үйрету әдістемесі

Құрастыру – (латын тілінен «construere») әр түрлі заттардың, бөлшектердің, элементтердің белгілі бір өзара орналасуына келтіруді білдіреді.

Балалар құрастыруы – бұл қағаздан, картоннан, табиғи, қалдық материалдардан ойындар үшін атрибуттар жасауға, ойыншықтар, қолөнер дайындауға, құрылыс жиынтықтарынан, конструкторлардан түрлі құрылыстар жасауға бағытталған көркем-бейнелеу қызметінің бір түрі. Қоғамның тарихи дамуы мен оның мәдениеті барысында балалар құрастыруы ересектердің құрылымдық қызметінен бөлініп алынды. Негізгі айырмашылық-ересектердің құрылымдық қызметінің өнімдері өзінің функционалдық мақсаты бойынша ғылымды қажетсінетін, күрделі, ал балалар құрастыруының нәтижелері өз формасы бойынша да, мазмұны жағынан да қарапайым және қысқа. Ойын құрастыру процесін жиі сүйемелдейді, ал балалар жасаған ұсақ-түйектер ойындарда қолданылады.

Құрастыру түрлері.

Құрастыру процесінде пайдаланылатын материалдар бойынша:

- ✓ Құрылыс жиынтықтарынан құрастыру.
- ✓ Бөлшектерді құрастыру.
- ✓ Табиғи материалдан құрастыру.
- ✓ Қалдық материалдан құрастыру.

- ✓ Қағаз бен қатырма қағаздан құрастыру (қағаз пластикасы): оригами; көлемді қағаз-картоннан модельдеу.

Мазмұны:

- Шынайы құрастыру
- Сильденген
- Дерексіз.

Балалар қызметінің сипаты бойынша:

- Жеке
- Ұжымдық.

Мақсаты бойынша:

- Практикалық мақсаты бар құрастыру
- Көркемдік-эстетикалық мақсаты бар құрастыру

Материалдар мен жабдықтар.

Қағаз, табиғи, қалдық сияқты түрлерге жататын материалдар аппликацияда жұмыс істеу үшін қолданылатын материалдарға жататынын атап өту керек. Бірақ құрастыру үшін ғана қолданылатын ерекше материалдар бар – бұл құрылыс жинақтары мен конструкторлар, леголар.

Құрылыс материалы әртүрлі геометриялық денелердің жиынтығы болып табылады (куб, цилиндр, призма және т.б.). Ол ұсақ (үстел) және ірі болып бөлінеді. Сабақта ірі жиынтық қолданылатын ұжымдық ірі габаритті құрылыстардан басқа, негізінен ұсақ (үстел) құрылыс материалының әртүрлі жиынтықтары қолданылады.

Құрастыру бөлшектері. Бүгін мектеп жасына дейінгі баланың әр түрлі құрастырулармен жұмыс істеуге мүмкіндігі бар.

Пайдалану сипаты бойынша:

• Құрылысты бір рет дайындауды болжайтын құрамалы бөлшектерді желімдеуге болмайды, кейін қайта құрастырғанда пайдалану үшін.

• Құрылыстар мазмұнында шектелген леголар (құрылыстардың белгілі бір түрлерін алу үшін ғана пайдалануға болатын элементтерден (пішіндерден) тұрады).

• Әмбебап леголар (мазмұны бойыншада, көп рет пайдалану мүмкіндігі бойынша да шектелмейді)

Материалы бойынша: ағаш; пластмасса; темір; керамикалық.

Құрастыру тәсілдері:

- бөлімдерін негізіне бекіту (кіші жастан оқыту);
- бөліктерді бір-бірімен біріктіру (кіші жастан оқыту);
- жапсыру (ортаңғы жастан оқыту);
- желімдеу (ортаңғы топтан оқыту);
- тігу (мектепалды даярлық тобы);
- тесу (мектепалды даярлық тобы);
- бұрау (ересек топтардан оқыту);
- қысу (орта топтан оқыту);
- басу (кіші жастан оқыту);
- бұгу (жазу, ию) (кіші жастан оқыту);

- қосу (кіші топтан оқыту);
- бұрау (айналдыру)(кіші топтан оқыту);
- орау (ортаңғы топтардан оқыту);
- майлау (ортаңғы топтан оқыту).

Мектеп жасына дейінгі балалар құрастыру барысында арнайы білім, білік және дағды алады. Құрылыс материалдарынан құрылым құру барысында балалар геометриялық көлемдік формалармен танысады, олардың қасиеттерін зерттейді, құрастырудағы композиция ережелерін меңгереді (симметрия, тепе-теңдік мәні туралы түсінік алады).

Қағаздан құрастыру кезінде балалар жазық геометриялық фигуралар туралы өз білімдерін нақтылауға, қасиеттері мен белгілерін көлемді формамен салыстыруға мүмкіндік алады. Бұл жерде балалар қағазбен жұмыс істеу тәсілдерін меңгереді, кейіннен аппликация сабағында да пайдалана алады. Қағаздың бұгу, бүктеу, кесу, желімдеу арқылы жалпақ пішін түрін өзгертіп, балалар көлемді пішін алады.

Құрастыруда оқытудың міндеттеріне байланысты дайын формалар да қолданылуы мүмкін. Құрастырудың барлық түрлері мектеп жасына дейінгі бала тұлғасының дамуына ықпал етеді: ойлаудың барлық түрлері, қиял, шығармашылық қабілеттері, есте сақтау, зейін. Құрастыру барысында бала түзетулер енгізе алады, жоспарланбаған бөлшектерді қосады, қолда бар материалдарды жинай алады, қосымша материалдарды кіргізеді (бөлшектерді қосу үшін) немесе бояуды қолдана алады.[9]

Кіші топ. Міндеттері.

Білім беру:

1. Құрастыруға арналған материалдармен (табиғи, қалдық, құрылыстық және қағазбен) таныстыру.
2. Құрылыс жиынтықтарының немесе леғолардың құрамына кіретін көлемді геометриялық пішіндермен (кірпіш, шар, куб, цилиндр, конус, пирамида) таныстыру.
3. Құрастыруда қолданылатын әдістермен таныстыру.
4. Құрылыстардағы және бұйымдардағы таныс бейнелерді бөлуге үйрету.

Дамытушы:

1. Қарапайым құрылыстар мен қолөнер жасау кезінде форманы сезе білуді қалыптастыру.
2. Зейін, есте сақтаудың дамуына ықпал ету.
3. Қолөнер бөлшектерін бір-біріне бекіту білігін қалыптастыру.

Тәрбиелік:

1. Конструктивтік экспериментке қызығушылық туғызу.
2. Педагогтың ауызша нұсқауларын, ұсыныстарын, мінездемелерін ести білуге тәрбиелеу.
3. Құрылыстарда және ұсақ-түйектерде әдемілікті көре білу іскерлігіне тәрбиелеу.

Оқыту ерекшеліктері.

Кіші топтағы балалардың құрастыру әрекеті геометриялық пішіндердің, әртүрлі материалдардың қасиеттері мен белгілерін зерттейтін

ойын-экспериментті еске салады. Құрастыру өнімдерінің үш өлшемді көлемі балаларға құрылысты жасау жоспарланып отырған барлық бөлшектерді мүқият тексеруге мүмкіндік береді.

Жетекші әдіс ойын болып табылатын оқыту процесінде әр түрлі фигураларды көрсету ғана емес, сонымен қатар жиі атау, оларға бейнелі сипаттама беру, ол балаларға зерттелетін материалдарды өз ойына тез қосуға көмектеседі. Кіші топтағы балалар 2 жастан бастап, геометриялық пішіндерді басқалардан бөліп көрсете алады. Бұл жағдайда педагог нақты құрылыс үшін белгілі бір нысандарды таңдау мәнін түсіндіре отырып, қажетті нысандарды көрсету арқылы, сөздік нұсқаулықты пайдалана алады [3].

Ортаңғы топ. Міндеттері.

Білім беру:

1. Құрастыруға арналған материалдармен (табиғи, қалдық, құрылыстық және қағазбен), олардың қасиеттері мен мәнерлі мүмкіндіктерімен таныстыруды жалғастыру.
2. Құрылыс жиынтықтарының немесе конструкторлардың құрамына кіретін көлемді геометриялық денелер мен сәулет формаларымен (күмбез, шатырлар, аркалар, бағаналар, көпірлер, есіктер, баспалдақтар, терезелер) таныстыру.
3. Геометриялық пішіндерді бір-бірімен бөлуге, салыстыруға үйрету.
4. Геометриялық пішіндерден бейнені көруге үйрету.
5. Конструктивті қызметте пайдаланылатын тәсілдер мен техникалармен танысуды жалғастыру.
6. Бөлшектерді қосымша материалдар (пластилин, саз, екі жақты скотч, желім, сіріңке) көмегімен біріктіруге үйрету.

Дамытушы:

1. Құрылыстар мен қолөнер жасау кезінде форманы сезуді қалыптастыруды жалғастыру.
2. Көрнекі-әрекетті және көрнекі-бейнелі ойлауды, қиялды, зейінді, есте сақтауды дамыту.
3. Құрастырушылық іскерлікті меңгеруге ықпал ету: бөлшектерді әр түрлі бағытта әр түрлі жазықтықта орналастыру, бөлшектерді біріктіру, құрылыстарды схемалармен сәйкестендіру, біріктірудің барабар тәсілдерін таңдау.
4. Баланың сөздік қорын арнайы ұғымдармен кеңейту: Дизайн, сәулет өнері, схема.

Тәрбиелік:

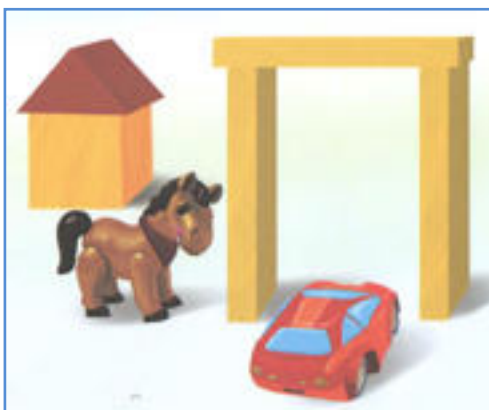
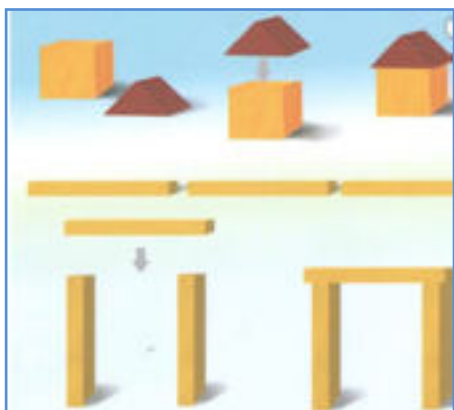
1. Құрастыруға қызығушылық туғызу.
2. Құрылыста және бұйымдарында әдемілікті көре білу іскерлігіне тәрбиелеу.
3. Әр түрлі материалдармен және құралдармен жұмыс істеу кезінде ұқыптылыққа тәрбиелеу.
4. Ұжымдық жұмысты атқара білуге тәрбиелеу.

Оқыту ерекшеліктері.

Ортаңғы топ балаларын оқыту процесінде балалардың бар тәжірибесін жаңа жағдайларға дербес түрлендіруге мүмкіндік беретін ішінара іздестіру, эвристикалық әдістерді пайдаланған жөн. Әрине, кіші мектеп жасына дейінгі балалар әлі өз ойларын ересектердің көмегінсіз толықтай жүзеге асыра алмайды, біріншіден, олардың ойлары тұрақты емес, екіншіден, конструктивті-бейнелеу тәжірибесі үлкен емес. Алайда, материалды таңдау, қабылдау, конструктивтік бейненің мазмұны балаларда бастапқы кезеңдерде өз құрылысына жеке сипат бере алатын шығармашылық бастама қалыптастырады.

Машинаға арналған гараждың құрылыс жиынтығынан, балаларға әрбір жеке машинаға қажетті сол және бір бөлшектерден әртүрлі гараждар жасауға болатынын көрсетуге болады. Ол үшін декор ретінде өзі жабысатын қағаздан жасалған бөлшектерді пайдалану қажет: кірпіш, тастар, плиталар, көздер (бақылау камералары) және т.б. түймелер, қосымша конструктивтік элементтерді салу үшін пластикалық бөтелкелердің тығындары: құлыптар, қаламдар, карниздер және т.б. Ортаңғы топта балалар өз бетімен құрылыс жасауға ғана емес, сонымен қатар оларды ойынға белсенді қосуға тырысады.

Құрастыру ұжымдық шығармашылықты дамыту үшін мазмұнды жағынан неғұрлым қолайлы жағдай жасайтын қызмет түрлеріне жатады (7.16-сурет).

7.16-сурет. Үй және қақпа құрастыру.

Балалар ұйымдастырылған оқу қызметі барысында жазық жерге қолдарындағы бар материалдарын түрліше орналастыру арқылы қарапайым құрылыс орындарын салып, басқа да заттарды құрастыруға дағдыланады, олар: көлденең салынған кірпіштер, тар және кең жолдар; тігінен – қақпа, дуал; текшелерді бірінің үстіне бірін орналастырып жасаған мұнара; текшелерден, кірпіш және призмалардан – машина, үй, төсек, үстел, орындық, пойыз, көпір, төбешік құрастырады (7.16-сурет). Қағаздан құрастыруға оқыту барысында балалар қағазды түрлі бағыттарда бүгү тәсілдерін меңгереді (тігінен, көлденеңінен, диагоналі бойынша, қабаттап бүктеу).

Ересек топ.

Міндеттері. Білім беру:

1. Құрастыру процесінде олардың қасиеттері мен мәнерлі мүмкіндіктерін ескере отырып, құрастыру үшін әртүрлі материалдармен (табиғи, қалдық, құрылыс және қағазбен) жұмыс істей білуді бекіту.
2. Құрылыс жиынтықтарының құрамына кіретін әртүрлі көлемді геометриялық денелерді (брусok, шар, куб, цилиндр, конус, пирамида, призма, тетраэдр, октаэдр, көп қырлы) және сәулет түрлерін (күмбез, шатырлар, аркалар, колонналар, есіктер, баспалдақтар, терезелер, балкондар, эркерлер) бөлу, атау, жіктеу білігін бекіту.
3. Конструктивтік бейнелердің мәнін ашатын әр түрлі композицияларды пайдалана отырып, кеңістікте әртүрлі геометриялық денелерді орналастыруға үйрету.
4. Құрастыру барысында сюжеттік композицияларды жасауға үйрету.
5. Геометриялық пішіндерді бір-бірімен және қоршаған өмір объектілерімен салыстыруға үйрету.
6. Конструктивті іс-әрекет барысында түрлі әдістер мен техниканы қолдануға үйрету.
7. Бөлшектерді қосымша материалдар (пластилин, саз, екі жақты скотч, желім, сіріңке) көмегімен біріктіруге үйрету.

Дамытушы:

1. Композициялық заңдылықтарды меңгеруге ықпал ету: масштаб, пропорция, көлем пластикасы, фактура, динамика.
2. Көрнекі-әрекетті және көрнекі-бейнелі ойлауды, қиялды, зейінді, есте сақтауды дамытуды жалғастыру.
3. Конструктивтік іскерліктерді бекіту: бөлшектерді әр түрлі бағытта әр түрлі жазықтықта орналастыру, бөлшектерді біріктіру, құрылыстарды схемалармен сәйкестендіру, біріктірудің барабар тәсілдерін таңдау.
4. Баланың сөздік қорын арнайы ұғымдармен бекіту және кеңейту: пропорция, масштаб, фактура, пластика.

Тәрбиелік:

1. Жаттығулар барысында педагогтың сөздік нұсқауларын басшылыққа алуға тәрбиелеу.
2. Сәулет туындыларына, дизайнға, өзінің конструктивтік қызметінің өнімдеріне және басқалардың бұйымдарына эстетикалық көзқарасқа тәрбиелеу.
3. Жалпы жұмыс жасау барысында балалармен және педагогпен бірге жұмыс істей білуге тәрбиелеу.

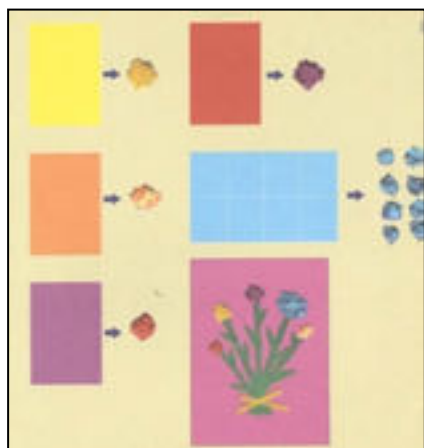
Оқыту ерекшеліктері.

Ересек топта балалар өздерінің конструктивтік біліктерін бекітеді. Осы жаста балалар педагог ұсынған жоспар бойынша әрекет етуді ғана емес, сонымен қатар болашақ құрылыстың орындалу кезеңдерін өз бетінше анықтауды үйренеді. Бұл оқу қызметін қалыптастырудағы маңызды фактор болып табылады. Балалар құрылысты немесе бұйымды құрастыра отырып, қандай болатынын ойластырады және қандай ретпен орындауды алдын ала жоспарлап отырады. Қағазбен және картонмен жұмыс істеу барысында балалар қарапайым және күрделі иілу түрлерін қолдана отырып, әр түрлі

бағытта қағазды бүгуді үйренеді. Ортаңғы топта қағаз пластика сияқты конструкциялаудың түрі неғұрлым өзекті болып келеді. Қағаз, керісінше, оның түрленуі балалардың қиялын дамытады, жаңа бейнелерді үйреншікті формада көре білуді қалыптастырады. Мәселен, мысалы, қағаздан жасалған конус кез келген жануарға, гүлге, вазаға, қайыққа, мұнараны аяқтау үшін, ертегі кейіпкеріне арналған костюмнің бөлігі бола алады. Конусты пайдаланудың көптеген нұсқалары бар. Бірақ балалар конусты түрлендіре алуы үшін схемаларда, педагогикалық нобайларда түрлендіру мүмкіндігін көрсету қажет.

Оригами техникасы ерекше жағдайларда ғана қайшылар мен желімді қолдануға жол береді. Ересек топта оригами техникасына оқытудың бастапқы кезеңі балалардың әртүрлі бейнелерді алуға болатын ең қарапайым бастапқы формаларды меңгеруі болып табылады.

Балалардың бірлескен конструктивтік қызметі (ұжымдық құрылыстар, қолдан жасалған бұйымдар) ұжымдағы жұмыстың бастапқы дағдыларын тәрбиелеуде үлкен рөл атқарады – алдын ала келісіп алу (міндеттерді бөлу, құрылысты немесе қолдан жасалған бұйымдарды орындау үшін қажетті материалды таңдау, оларды дайындау процесін жоспарлау және т.б.) және бір-біріне кедергі келтірмей жұмыс істеу. Балалардың анасына, әжесіне, апасына, кіші жолдастарына немесе құрдастарына сыйлық жасау үшін әр түрлі бұйымдар мен ойыншықтарды жасау жақындарына қамқор және мұқият қарауды, оларға жағымды нәрсе жасау ниетіне тәрбиелейді (7.17-сурет). Дәл осы ниет баланы ерекше ынтамен, ұмтылып жұмыс істеуге ынталандырады, бұл оның қызметін одан әрі эмоционалды қанық етеді және оған үлкен қанағат әкеледі.

7.17-сурет. Анама сыйлық.

Өз мүмкіндіктерінің арқасында конструктивті іс-әрекет балаларды сәулет өнері сияқты өнермен іс жүзінде таныстыруға мүмкіндік береді. Ересек топта балалар жекелеген архитектуралық формаларды оқып қана қоймай, түрлі стильдермен танысады, бұл бейнелеу шығармашылығының басқа түрлеріне де оң әсер етеді. Бұл жағдайда конструктивті іс-әрекет эстетикалық сезімдерді тәрбиелеу үшін де үлкен маңызға ие.

Мектепалды даярлық тобы.

Міндеттері. Білім беру:

1. Құрастыру процесінде олардың қасиеттері мен мәнерлі мүмкіндіктерін ескере отырып, конструкциялау үшін әртүрлі материалдармен (табиғи, қалдық, құрылыс және қағазбен) жұмыс істей білуді жетілдіру.

2. Құрылыс жиынтықтарының құрамына кіретін әртүрлі көлемді геометриялық денелерді (брус, шар, куб, цилиндр, конус, пирамида, призма, тетраэдр, октаэдр, көп қырлы) және сәулет түрлерін (күмбез, шатырлар, аркалар, колонналар, есіктер, баспалдақтар, терезелер, балкондар, эркерлер) бөлу, атау, жіктеу білігін бекіту.

3. Көлемді құрылымдарды жасау үшін композицияның әртүрлі түрлерін қолдана білуді бекіту.

4. Сюжеттік конструктивтік бейнелерді жасай білуді бекіту.

5. Конструктивтік бейнені жасау барысында түрлі әдістер мен техниканы қолдана білуді жетілдіру.

6. Сөздік нұсқаулық, сипаттама, шарттар, схемалар бойынша конструкцияны құруды үйрету.

7. Конструктивтік бейненің бөлшектерін берік және тұрақты етіп жалғаудың барабар тәсілдерін таңдау білігін бекіту.

8. Әртүрлі бағыттағы түрлі тығыздықтағы қағазды бұғу іскерлігін жетілдіру.

9. Дайын үлгілер, сызбалар бойынша жұмыс істеуге үйрету.

Дамытушы:

1. Құрастыру процесінде композициялық заңдылықтарды қолдана білуді бекіту: масштаб, пропорция, көлем пластикасы, фактура, динамика (статика).

2. Көрнекі-заттық және көрнекі-бейнелі ойлауды, қиялды, зейінді, есте сақтауды дамытуды жалғастыру.

3. Өз қызметін жоспарлай білуді жетілдіру.

4. Бала сөздігін арнайы ұғымдармен бекіту және кеңейту: алмастырғыш, құрылым, тектоника.

Тәрбиелік:

1. Сәулет туындыларына, дизайнға, өзінің конструктивтік қызметінің өнімдеріне және басқалардың бұйымдарына эстетикалық қатынасқа тәрбиелеу.

2. Әр түрлі материалдармен және құралдармен жұмыс істеу кезінде ұқыптылыққа тәрбиелеу. Қайшымен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіру.

3. Бірлесіп ұжымдық жұмыс істей білуге тәрбиелеу.

Оқыту ерекшеліктері

Мектепалды даярлық тобы балаларының конструктивтік шығармашылығы бейнелеу еркіндігінің белгілі бір дәрежесіне байланысты, құрылыстар мен бұйымдардың мазмұндық және техникалық әртүрлілігімен ерекшеленеді.

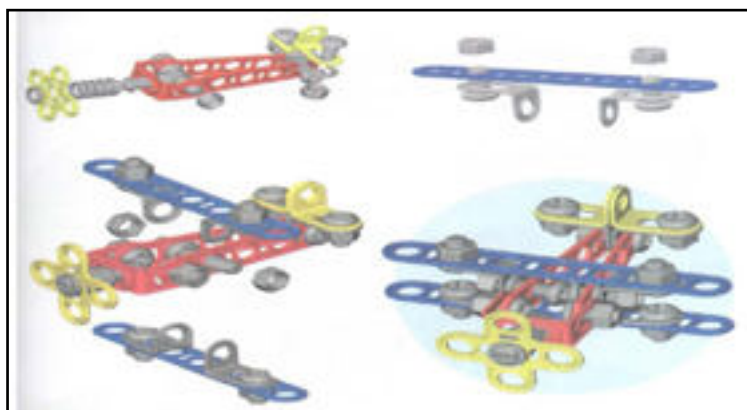
Табиғи материалдан бұйымдар жасау балаларда тек техникалық біліктер мен дағдыларды ғана емес, табиғатқа, өнерге, өз шығармашылығына

эстетикалық көзқарасты қалыптастырады. Балалардың конструктивтік шығармашылығын жандандыру ретінде олардың іздеу қызметін бағыттайтын әртүрлі ынталандырушы материалдарды: фотоларды, суреттерді, сызбаларды, пайдалану орынды. Балаларды материалды талдауға, оның қасиеттерін құрастыратын конструктивтік бейнелер сипатымен байланыстыруға үйрету маңызды.

Құрастыруда қолданылатын материалдардың алуан түрлілігін ескере отырып, оны сақтау жүйесін ойластыру керек. Материалдарды түріне қарай қораптарға таратып салып, балаларға қол жетімділікті қамтамасыз ету қажет. Біріншіден, бұл оның орналасуын тез есте сақтауға мүмкіндік береді, екіншіден, материалды талдау бойынша бірлескен жұмыс балаларды тәртіпке, ұқыптылыққа үйретеді, үшіншіден, іс-әрекет барысында мектепке дейінгі балалар материалдың әр түрінің қасиеттері туралы білімдерін жан-жақты бекітеді.

Мектепалды даярлық тобы балалары тәрбиешінің басшылығымен қосылудың жаңа тәсілдерін меңгереді, суреттер, сызбалар бойынша әртүрлі қозғалмалы құрылымдарды жасауға үйренеді. Бұл ретте балалардың гайка және гайка кілттерінің көмегімен бөлшектерді біріктіре білуіне ерекше назар аударылады, себебі бұл мектепке дейінгі баланың әлі жетілмеген ұсақ қол бұлшық етінің қатысуын талап етеді (7.18-сурет).

Құрылыс материалдары мен конструкторлар бірден емес, біртіндеп балалардың игеруіне қарай беріледі. Педагогтың басшылығымен балалар сол немесе басқа леголарды меңгеріп болғаннан кейін, оны өздерінің бос уақыттарында қолдануға болатындай етіп, шығармашылық бұрышына орналастыруға болады.

7.18-сурет. Ұшақ құрастыру.

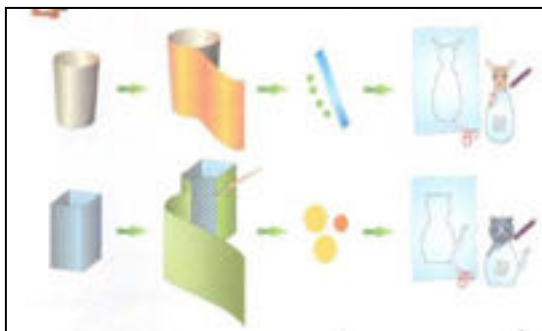
Қағаз, жоғары топтарда да әртүрлі бұйымдар мен ойыншықтарды жасау үшін жеке шығармашылық түрін де, басқалармен бірге қолданылатын қағаз пластикамен айналысу процесінде кеңінен қолданылады. Балаларға қағаздың әртүрлі сорттары беріледі: қалың, жазу, жылтыр, жарты ватман, сондай-ақ картонның әр түрі. Оның қорларын толықтыру жыл бойы жүргізіледі. Сол жас тобында, олардың қауіпсіздігіне байланысты, кіші топтарда қолдануға ұсынылмайтын, қосымша құралдар ретінде: біз, ине, сым

қолданылуы мүмкін. Алайда, тіпті мектепке дейінгі ересек балалар үшін осы құралдармен жұмыс істеу ерекшеліктері бойынша нұсқаулық жүргізу, сондай-ақ барлық жұмыс процесін бақылау қажет. Бұл ретте жұмыс ұжымдық сипатта болады. Мысалы, алаңдағы құмнан немесе қардан салынған құрылыстар. Бұл жағдайда балаларда бірлескен жұмыс жүргізе білу қалыптасады, онда келісімге келу, ортақ шешім табу қажет.

Көркем қол еңбегі – бұл көркемеңбек қызметі, ол мектепке дейінгі балалардың әр түрлі өмір сүру салаларында қажетті көркем-эстетикалық, пайдалы заттар жасауынан тұрады. Көркем қол еңбегінің практикалық бағыты мектепке дейінгі балалардың еңбек дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Балалар тек қана қызықты бұйымдар жасауды ойлап тауып қана қоймай, өз өмір сүру кеңістігін ұйымдастыруды, оны толтыратын әдемі заттар жасауды үйренеді. Бұл үшін балаларға жоспарланған нәтижелерге жетіп, шығармашылық ойларын жүзеге асыру үшін, материалдарды түрлендіруге мүмкіндік беретін, қажетті біліктер мен дағдыларды меңгеру қажет. [5]

Мектеп жасына дейінгі балалар тек ойынға ғана емес, сонымен қатар оқу, еңбек іс-әрекеті барысында белсенді түрде қолданатын өз қолдарымен жасаған бұйымдары белгілі бір құндылыққа ие болады. Мысалы, құралдар салуға арналған стакан жасап, балалар дүкенде сатып алынғанға қарағанда, оған ұқыпты қарайды (7.19-сурет).

Әдістер мен техникалар құрастыру және аппликация процесінде де қолданылады. Негізгі айырмашылық балалардың практикалық қызметіне қажетті пайдалы заттарды мақсатты түрде жасауды үйренуі болып табылады [3].

7.19-сурет. Құралдар салуға арналған стакан.

Сұрақтар:

1. Балалар құрастыруы дегеніміз не?
2. Құрастыру процесінде пайдаланылатын материалдар бойынша түрлері ?

Тапсырма:

Бейнелеу қызметінің қандай да бір түрі бойынша ұйымдастырылған оқу қызметін бақылаңыз. Осы ұйымдастырылған оқу қызметінде жүзеге асырылатын бағдарламалық талаптарды жазу. Олардың қаншалықты жүзеге асырылғанын атап өту. Балалар жұмыстарын, ұйымдастырылған оқу қызметінің жоспары мен есебін қарап, бағдарлама бойынша өткен материалға баға беру.

ҚОРЫТЫНДЫ

Бізді қоршаған табиғаттың өзі адамзат баласының алдына қоршаған әлемді жаңаша қабылдауға қабілетті жаңаша ойлайтын, жан-жақты білімді жеке тұлғаны тәрбиелеп шығару міндетін жүктеп отыр.

Жаңа заман баласын қалыптастырып, дамыту үшін, тұлғаның ішкі дүниесімен оның қыр-сырын анықтап, мүмкіншіліктері мен қабілетінің дамуына жағдай туғызу керек. Жаңа заман баласы – бүгінгі қазақ қоғамының ұлттық қазынасы. Баланың қабілетін қаншалықты ерте ашып, дамытса, оның нәтижесі де соншалықты жемісті болмақ. Қазіргі таңда баланы дамыту мен тәрбиелеудегі әлемдік озық тәжірибеге негізделіп жасалған баланың жас ерекшеліктерін, қабілетін, есін дамыту, дарыны мен талантын ашуға және жан-жақты дамытуға бағытталған жұмыстар жүргізу қажет.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы деңгейі ретінде қазіргі тұрақты өзгеріп тұрған әлемде табысты бейімделуге қабілетті бала тұлғасының қалыптасуы мен дамуы үшін жағдайлар жасайды. Жетекші ғалымдармен, практиканттармен жүргізген көптеген психологиялық-педагогикалық зерттеулер нақты мектепке дейінгі жастың зияткерлік, тұлғалық, әлеуметтік және эмоционалды дамуын анықтайтын шарт екендігін дәлелдеді. Уақытында алынған мектепке дейінгі білімнің әр бала үшін, еліміздің әл-ауқаты үшін де өмірлік маңызы бар.

Бейнелеу іс-әрекеті барысында балалар ие болған еңбек дағдылары сондай-ақ, баланың қолы мен көзін дамытады, сөйтіп олар алуан түрлі еңбекке пайдаланылуы мүмкін. Іс-әрекет кезінде балалар дұрыс отыруға дағдыланады, өйткені бейнелеу іс-әрекеті барлық уақытта дерлік түзу және белгілі бір позада отырумен байланысты. Сонымен, бейнелеу өнері оқу қызметтері балалардың жан-жақты дамуының маңызды құралы болып табылады.

Баланың жеке тұлға ретінде қалыптасуы сәби кезінен басталады. Ол үшін балаға барлық жағдай жасалуы керек. Өмірге келген әрбір бала бақытты болуы тиіс. Балалар еліміздің бүгіні мен ертеңі. Мемлекетіміздің басты байлығы, әрітірегі. Сондықтан балаға тиісті дәрежеде жағдай жасап, денсаулығын жақсартып, өмірін гүлдендіріп, саналы тәрбие мен сапалы білім беру біздің басты мақсатымыз.

ГЛОССАРИЙ

Анималистік жанр – жан-жануарларды бейнелейтін көркемдік шығарма.

Батальдық жанр – соғыс оқиғаларын бейнелейтін көркем шығарма.

Бейнелеу өнері – дүниені көзбен көріп, түйсіну негізінде бейнелейтін пластикалық өнердің бір саласы.

Бейнелеу өнеріндегі табиғи зат – тікелей бақылау кезінде бейнеленетін зат.

Біртіндеп үйрету принципі – күрделі тақырыптарды орындауға үйретуде таныс және қарапайым сюжеттерді біртіндеп меңгерумен байланысты болып табылатын негізгі дидактикалық принциптердің бірі.

Бояу түсінің гаммасы деп – бірнеше түстің үйлесімділігі айтады.

Дизайн– мейлінше сан алуан безендіру, конструкциясымен және атқаратын қызметімен логикалық сабақтастықта безендіру түрі.

Зерттеу әдісі – балалардың дербестігін ғана емес, қиял мен шығармашылығын дамытуға бағытталған әдіс.

Кескіндеме(живопись)– белгілі бір заттың бетіне (кеңеп, ағаш, қағаз, т.б.) бояу арқылы салынатын көркем шығармалар атауы.

Маринистік жанр – теңіз, көл сияқты табиғат көрінісін бейнелейтін шығарма.

Мектепке дейінгі балалардың бейнелеу қызметі – балалардың ойлау, талдау, синтез, салыстыру және жалпылау дағдыларын дамыта отырып, байланысқан сөзді меңгеруге, сөздік қорын байытуға және қолдың ұсақ моторикасын дамытуға ықпал ететін жұмыс түрі.

Мүсіндеу – ыдыстар мен сәндік пластиналарды оюмен әшекейлеп мүсіндеу.

Натюрморт – жансыз заттар мен бұйымдарды үйлесімді етіп бейнелеген шығарма, «натюрморт» – француз сөзі, аудармасы «өлі табиғат».

Ойын тәсілдері – балаларды оқыту мен дамытуға бағытталған ойын міндеттерін қою және тиісті ойын әрекеттерін орындау арқылы сюжеттік ойынның бірлескен (тәрбиеші мен балалар) дамыту тәсілдері.

Ою-өрнек дегеніміз – дәлдік, теңеу, үйлесім, сәндік, сәйкестік, нәзіктік, сүйкімділік, парасаттылық, жылылық, сұлулық, ақылдылық, зеректік, көңіл-күйдің жақсылығы, ептілікке, іскерлікке, шеберлікке, икемділікке тәрбиелеу.

Пейзаж (француз сөзіне шыққан) – бұл ландшафты, табиғатты бейнелеу.

Портрет – адамның бет-пішінін бейнелейтін көркем шығарма.

Репродуктивті әдіс – бұл балалардың білімі мен дағдыларын бекітуге бағытталған әдіс.

Сурет салу – балалардың шығармашылық белсенділігін дамытуға арналған сабақтардың бірі.

Тарихи жанр – белгілі бір оқиғалар мен тарихи кезеңдерді бейнелеу.

Түс – кескіндемеде ең негізгі көркемдік айқындаушы құралдардың бірі.

Штрих – бұл біршама қысқа сызықтар көмегімен, сурет кейпінің формасындағы өңді келтіру.

Эвристикалық әдіс – сабақта қандай да бір уақытта дербестік танытуға бағытталған, яғни балаға жұмыстың бір бөлігін өз бетінше орындауды ұсыну

Көркем білім беру теориясы мен технологиясы бойынша тест тапсырмалары

Тапсырма №1	Бейнелеу өнері түрін көрсетіңіз :
А	бақылау
В	графика
С	иллюстрация
Д	эмоция
Е	экскурсия
Тапсырма №2	Графикадағы көркемдік құрал.
А	сурет
В	түс
С	форма
Д	тепе-теңдік
Е	сызық пен тон
Тапсырма №3	Затты бейнелеуде түс заңдылықтарын қолдану арқылы көрсетіледі:
А	дизайн
В	перспектива
С	тепе-теңдік
Д	композициялық шешім
Е	көлем
Тапсырма № 4	Кез-келген заттың құрылысының негізі.
А	өлшем
В	перспектива
С	геометриялық зат
Д	тепе-теңдік
Е	сурет
Тапсырма № 5	Бейнелеу өнерінде перспектива көрсету үшін қолданылады.
А	көңіл-күйді
В	кеңістікті
С	тонды
Д	уақытты
Е	колоритті
Тапсырма № 6	Суреттегі заттың жарық түспеген бөлігі деп аталады.
А	шағылысу
В	жарық
С	көлеңке
Д	өз көлеңкесі
Е	рефлекс
Тапсырма № 7	Геометриялық заттар тобы суретін салуға үйрету әуелі ... модельден басталады:
А	алтыдан артық
В	үш
С	екі
Д	он
Е	бес
Тапсырма № 8	Геометриялық денелерді салуда ... заттар тандалады.
А	кескін-келбеті дұрыс көрінбейтін
В	кішкентай өлшемдегі
С	күрделі бедерлі формалы

Д	алабажақ түсті
Е	жазықтықтары мен кескін-келбеті айқын көрінетін
Тапсырма № 9	Живопись бейнелеу өнерінің бір түрі ретінде көмегімен құрастырылады.
А	көмір
В	карандаш
С	бояу
Д	бор
Е	қаламсап
Тапсырма № 10	Мөлдір желім негізіндегі, тез еріп кететін сулы бояу
А	фрескі
В	тушь
С	акварель
Д	гуашь
Е	мозаика
Тапсырма № 11	Майлы бояумен жұмыс ... салынады.
А	лента
В	қағаз
С	ағашқа
Д	кенепке
Е	еден
Тапсырма № 12	Әр түрлі түсті қолданып орындалған көркем шығарма деп аталады.
А	графика
В	кескіндеме
С	қолданбалы өнер
Д	мүсіндеу
Е	дизайн
Тапсырма № 13	Негізгі түстер.
А	көк, сары, қоңыр
В	фиолеттік, жасыл
С	көк, қызыл, сары
Д	сары, қызыл, жасыл
Е	ақ, сұр, қара
Тапсырма № 14	Натюрморт салуда қолданылатын заттар жиынтығы.
А	комплект
В	коллекция
С	табиғи фон
Д	жиынтық
Е	ассортимент
Тапсырма № 15	Кескіндеме жанры.
А	иллюстрация
В	миниатюра
С	натюрморт
Д	мүсін
Е	жапсырмалау
Тапсырма №16	Пейзаж-картина негізінен ... үшін қолданылады.
А	жоспар құрастыру
В	саяхатқа шығу
С	кітапты безендіру

Д	әңгіме құрастыру
Е	интерьерді безендіру
Тапсырма № 17	Бейненің алыстаған сайын түсінің өзгеріп, бұлдырауы.
А	көкжиек сызығы
В	композиция
С	кеңістік перспективасы
Д	ауа
Е	сызықтық перспектива
Тапсырма № 18	Табиғаттағы бұлттар алыстаған сайын ...
А	үшбұрыш тәріздес болады
В	жоғарылайды
С	үлкейеді
Д	шеңбер тәріздес болады
Е	төмендейді
Тапсырма № 19	Ағашты бейнелеу барысында алдымен ... салады.
А	көлеңкесін
В	түспен
С	жеке бөлшектерін
Д	схема түрінде
Е	бұтақтарын
Тапсырма № 20	Табиғатты бейнелеу.
А	сызба
В	натюрморт
С	мүсін
Д	эскиз
Е	пейзаж
Тапсырма № 21	Бөлменің ішкі көрінісі.
А	эскиз
В	эсктерьер
С	сызба
Д	интерьер
Е	фасад
Тапсырма № 22	Жануарларды ұзақ бейнелейтіндіктен ... қажет.
А	фотосуреттер
В	ойыншықтар
С	муляж
Д	суреттер
Е	жануарлардың кептірілген сұлбасы
Тапсырма № 23	Жануарларды бейнелейтін жанр.
А	зоологиялық
В	маринистік
С	зооморфтық
Д	анималистік
Е	жануарлық
Тапсырма № 24	Адамды бейнелеу.
А	пейзаж
В	натюрморт
С	портрет
Д	гравюра
Е	интерьер

Тапсырма № 25	Суретшінің өзін - өзі бейнелеген жұмысы.
А	автобиография
В	жеке жұмыс
С	резюме
Д	мүсін
Е	автопортрет
Тапсырма № 26	Аңыздардың, ертегілердің, ауызекі шығармалардың сюжеті бойынша жазылған бейнелеу өнерінің шығармалары ... жанрына жатады.
А	мифологилық
В	автопортрет
С	портрет
Д	натюрморт
Е	пейзаж
Тапсырма № 27	Балаларды сәндік-қолданбалы өнер арқылы ...таныстырамыз
А	мәдениет және ұлттық салтымен
В	бейнелеу өнердің мазмұны
С	көркем шығармалар
Д	безендіру жұмыстары
Е	бұйымдардың үлгілері
Тапсырма № 28	Жан-жағынан көрінетін мүсінді ... деп атайды
А	көлемді
В	сопақша
С	рельефті
Д	миниатюралы
Е	пластикалы
Тапсырма № 29	Мүсіндеуде пайдаланатын таяқша:
А	карандаш
В	қылқалам
С	тор
Д	сызғыш
Е	қалам
Тапсырма № 30	Мүсіндеу барысында материалдар мен құралдар ... үстінде болуы қажет.
А	партаның
В	үстелдің
С	мольберттің
Д	тақтаның
Е	тақтайшаның
Тапсырма № 31	Балалардың бейнелеу әрекетінде ... маңызды роль атқарады.
А	жоғарғы сенсорлық мәдениет
В	қабылдауның дамуы
С	өздерін толғандыратын ойларын жеткізе білу қабілеттері
Д	құралдар
Е	жүйелі оқыту
Тапсырма № 32	Балабақшадағы бейнелеу әрекеті түрлерінің қызмет етуі.
А	мәлімет алу жолдары
В	шындықты бейнелеу
С	ойын ортасын ұйымдастыру
Д	жеке жұмыс
Е	тәрбиешінің үлгісі

Тапсырма № 33	Сәндік бейнелеуде қолданылатын элемент.
А	иллюстрациялар
В	жағымды эмоциялар
С	заттар
Д	өрнектер
Е	макеттер
Тапсырма № 34	Заттарды, құбылыстарды бейнелеу, өрнектер құрастыру ... жағдайда орындалады.
А	кеңістікте дұрыс орналастырған
В	кітаптардың иллюстрацияларын көрген
С	ауа-райын бақылаған
Д	бейнелеу әрекетінің әрбір түрінің техникасын меңгерген
Е	ырғақ пен симметрияны сақтаған
Тапсырма № 35	Мектеп жасына дейінгі балалардың бейнелі әрекетінің түрлері:
А	композиция, сурет, кескіндеме
В	күйдіру, жапсырмалау
С	сурет салу, мүсіндеу, жапсыру, құрастыру
Д	құрастыру, тоқу
Е	жапсыру, мүсіндеу, кестелеу
Тапсырма № 36	Балаларды мектепке оқытуға дайындауда ... маңызды роль атқарады
А	ата-аналармен жұмыс
В	психологиялық дайындау
С	дидактикалық материал дайындау
Д	дидактикалық принциптері сақтау
Е	оқу әрекетінің элементерін қалыптастыру
Тапсырма № 37	Балабақшада білім алу, іскерлікке үйрету, дағдыландыруда қолданылатын форма.
А	жеке жұмыс
В	ойын
С	тапсырмалар
Д	халық дәстүрлері
Е	тәрбиеші үлгісі
Тапсырма № 38	Сабақта көрсетуге тәрбиешімен дайындалған дидактикалық материал:
А	лекал
В	шаблон
С	бұйым үлгісі
Д	трафарет
Е	өрнек
Тапсырма № 39	Бейнелеу әрекетінің әдісі ретінде бақылаудың мақсаты:
А	балаларды табиғатпен таныстыру
В	тәрбиешінің түсіндіруі
С	заттарды зерттеу
Д	сурет қарау
Е	шығармашылық қабілеттерін дамыту
Тапсырма № 40	Тәрбиешімен ұйымдастырылған затты қабылдау үрдісі:
А	сурет салу әдісі
В	бақылау
С	серуен
Д	зерттеу

Е	тәрбиешінің әңгімесі
Тапсырма № 41	Затты көрсеткенде тәрбиешімен қолданылатын тәсіл ...
А	жұмбақ
В	үлгі
С	жаттығу
Д	қимыл
Е	әңгіме
Тапсырма № 42	Балалар мүсендеген фигураларды ... қолдануға болады.
А	сабақтан кейін ойында
В	симметриялық пішіндерді қиюда
С	жапсыру орындағанда
Д	сурет қарағанда
Е	адамдар арасындағы қарым-қатынас ретінде
Тапсырма № 43	Бейнені толық көрсетуде тәрбиешімен қолданылатын әдіс:
А	балалар жұмысын талдау үшін
В	әрбір сабақта
С	қандай да бір жаңа әдіс бірінші рет қолданылғанда
Д	өз бетім жұмыстануда
Е	балалармен жеке жұмыста
Тапсырма № 44	Тәрбиеші сабақ өткізу әдісін қарастырғанда...ескеру қажет
А	ойын жағдайын
В	мезгілдік құбылыстарды
С	қол саусақтарының бұлшық еттерінің дамуын
Д	шығармашылықтарын
Е	тәрбиеленушілердің жеке даярлық ерекшеліктерін
Тапсырма № 45	Сурет, мүсіндеу, жапсыру, құрастыру оқу сағаттары ... сәйкес жүргізіледі
А	жүйелі оқытуға
В	жаңа мәліметтерді алуға
С	адамдарды топтастыруға
Д	жас ерекшелік тобының күн тәртібіне
Е	жағымды эмоция сезімін дамытуға
Тапсырма № 46	Балабақшада көркем еңбек әрекеті ... уақытта ұйымдастырылады
А	қимыл ойындарда
В	оқу сағатында
С	балалардың еңбектерін талдағанда
Д	жаңа материалды түсіндіргенде
Е	оқу сағатынан тыс уақытта
Тапсырма № 47	Мектеп жасына дейінгі балаларды бейнелеу әрекетіне үйрету формасы:
А	эксперимент
В	бақылау
С	оқу сағаттары
Д	жеке жұмыс
Е	экскурсия
Тапсырма № 48	Тәрбиеші оқу сағатына қажетті материалды ... ескеріп дайындалады
А	мезгіл құбылыстарын
В	әдістемелік құралдар дайындығын
С	жас ерекшеліктерін
Д	бейнелеу әрекетінің түрлерін

Е	уақытын
Тапсырма № 49	Бейнелеу әрекетінің көрнекіліктері ... сақталады.
А	көрме залында
В	әдістемелік бөлмеде
С	ата-аналар бұрышында
Д	ойыншықтар бұрышында
Е	директор бөлмесінде
Тапсырма № 50	Балалардың жұмысты табысты орындауы ... байланысты
А	материал мен құралдарды ойланып дайындауына
В	жихаздардың орналасуына
С	балалар санына
Д	кезекшілікті ұйымдастыруына
Е	жеке жұмста
Тапсырма № 51	Тәрбиеші бағдарламалық міндеттерді тандағанда ... ескереді
А	топтың жас ерекшеліктерін
В	сабақ уақытын
С	ойын әдістерін пайдалануын
Д	ата-аналармен жұмысты
Е	шығармашылық қабілеттерін
Тапсырма № 52	Ересек балалар тобында бағдарлама бойынша сурет салуға үйрету... қарастырады.
А	маркерлармен жұмыс істеуді
В	майлы боялармен жұмыс істеуді
С	акварель бояуымен жұмыс істеуді
Д	қаламмен жұмыс істеуді
Е	түрлі бояулармен жұмыс істеуді
Тапсырма № 53	Сурет салмастан бұрынғы кезең ...
А	ою-өрнектер салу
В	шымайлармен, сызықтармен салу
С	сюжетті композициялар құрастыру
Д	заттар салу
Е	портрет салу
Тапсырма № 54	Сурет салу құралы:
А	журнал
В	күнделік
С	қарындаш
Д	оқулық
Е	кітап
Тапсырма № 55	Бірінші кішкентайлар тобында сурет салудың негізгі тәсілі
А	жаттығулар
В	түсіндіру
С	қарандаштың ұстау үлгісі
Д	әңгіме
Е	бақылау
Тапсырма № 56	Екінші кішкентайлар тобында сурет салудың жаңа бағдарламалық міндеті:
А	жеке жұмысын талдау
В	заттарды зерттеу
С	сурет салуды үйрету әдісі
Д	түрлі түстерді қолдану

Е	балаларды суреттермен қуанту
Тапсырма № 57	Екінші кішкентайлар тобында сурет салуға үйретудің негізгі тәсілі:
А	үлгі көрсету
В	хабарлама – рецептивті
С	сюжетті - рольдық ойын
Д	зерттеу әдісі
Е	жартылай іздену
Тапсырма № 58	Естиярлар тобында сурет салудың жаңа ... түріне үйретеді
А	затты салуға
В	сюжетті көрсетуге
С	ұлттық ою-өрнек құрастыруға
Д	заттарды бояуға
Е	мүсінділерді өрнектеуге
Тапсырма № 59	Бояумен жұмыс істеу барысында қолданылатын құрал:
А	бор
В	қарындаш
С	қылқалам
Д	сызғыш
Е	майлы бор
Тапсырма № 60	Натурадан сурет салу бағдарлама бойынша ... тобында қарастырылған.
А	дайындық
В	бірінші кіші
С	екінші кіші
Д	орта
Е	жоғары
Тапсырма № 61	2-3 жастағы балаларда бояумен шимақтау ... көңіл сезімге келтіреді.
А	қуаныш
В	затпен ұқсату
С	эмоция алу
Д	түсінбеушілік
Е	ұялу
Тапсырма № 62	Сурет салғанда қарандашты ... ұстау қажет
А	жұмылдырықта
В	алақанда
С	үш бармақпен
Д	қолында
Е	қатты қысып
Тапсырма № 63	3-4 жастағы бала өз суретін қосымша ... көрсетеді
А	әңгімелесу арқылы
В	сұрақ
С	жауап арқылы
Д	әдістермен
Е	әңгімелеп
Тапсырма № 64	Мектеп жасына дейінгі бала сюжеттік сурет салғанда қуаныш сезімдерін ... арқылы білдіреді.
А	штрих
В	пішінін көрсету

С	түс
Д	сызықшалар
Е	ашық шимақтаулар
Тапсырма № 65	Сәндік сурет салғанда өрнектердің бөліктерін симметриялы орналастыру үшін тәрбиеші ересек балаларға әртүрлі ... әзірлейді
А	силуэттар
В	бұйым үлгісін
С	суреттер
Д	ойыншықтар
Е	иллюстрациялар
Тапсырма № 66	Шығармашылық қабілеттерін және сурет салу әдістердің меңгеруін балалар ... сурет салуда көрсетеді.
А	ойдан
В	дайын бұйым бойынша
С	сюжеттік тақырып бойынша
Д	өрнектерді құрастырып
Е	заттан қарап
Тапсырма № 67	6-7 жастағы балалардың ұжымдық суреттері ... ойынында пайдаланады
А	дидактикалы
В	қимыл-қозғалыс
С	сюжетті-рольді
Д	драмалы
Е	құрылыс
Тапсырма № 68	Мүсіндеудің ерекшелігі ... беруде көрінеді.
А	заттың көлемін
В	түсті ажыратуда
С	силуэттарды қиюда
Д	жазық бейнені
Е	симметрияны
Тапсырма № 69	Ыдыс-аяқты мүсіндеу ... жатады.
А	үлгі бойынша мүсіндеуге
В	сюжетті мүсіндеуге
С	ойдан мүсіндеуге
Д	сәндік мүсіндеуге
Е	мүсінге
Тапсырма № 70	Тәрбиеші дымка ойыншығын мүсіндеу үшін ... әдісін қолданады
А	шеңберлі
В	гончарлы
С	аралас
Д	ленталық
Е	сазбалшықты
Тапсырма № 71	Сазбалшықтан ойыншық жасайтын шеберлерді ... деп атайды
А	балташы
В	халық шеберлері
С	конструкторлар
Д	суретшілер
Е	сәулетшілер
Тапсырма № 72	Гипстік затқа қарап сурет салуда жарықты пайдаланған жөн.
А	табиғи
В	жасанды

С	көмескі
Д	түрлі-түсті
Е	неондық
Тапсырма № 73	Балабақшада мүсіндеуге үйрету ... тобыннан басталады
А	естиярлар
В	2 кішкентайлар
С	1 кішкентайлар
Д	ересектер
Е	мектепалды даярлық
Тапсырма № 74	Мектепалды даярлық тобында натурадан мүсіндеу балалардан ... талап етеді.
А	өз жұмыстарын үлгімен салыстыруды
В	ойдан мүсіндеуді
С	мүсіндеудің әдісін көрсетуді
Д	композициялық шешім қабылдау
Е	жұмысты дұрыс талдау
Тапсырма № 75	Талдау үшін балалардың мүсіндеген бұйымдары ... қойылады.
А	мольбертке
В	тақтаға
С	санау сатысына
Д	орындыққа
Е	столға
Тапсырма № 76	Жапсырудың өзіндік ерекшелігі.
А	сюжетін, ойын сақтау
В	заттар мен құбылыстардың түсін, силуэтін көрсету
С	табиғи материалды қолдану
Д	түстерді дұрыс араластыру
Е	түрлі материал қолдану
Тапсырма № 77	Жапсырмалау дегеніміз - ...
А	жіппен бұйымдарды тігу
В	өру
С	пішіндер мен силуэттерді қию және дұрыс желімдеу
Д	мата тандау және тігу
Е	материалды өңдеу
Тапсырма № 78	Балабақшада жапсырмалауда пайдаланатын қағаз.
А	көшірме
В	калька
С	миллиметрлік
Д	баспа
Е	түрлі - түсті
Тапсырма № 79	Қағазды бір біріне ... арқылы жапсырады.
А	смола
В	желім
С	бояу
Д	гуашь
Е	су
Тапсырма № 80	Жапсырмалау сабағы ... пәнімен тығыз байланысыты.
А	география
В	қазақ тілі
С	орыс тілі

Д	математика
Е	тарих
Тапсырма № 81	Кептірілген өсімдіктерден жапсыру:
А	икебана
В	витраж
С	флористика
Д	дизайн
Е	коллаж
Тапсырма № 82	Силуэтті қию үшін ... қағазды пайдаланады
А	бүтін бет
В	екіге бүктелген
С	төрт бөлікке бүктелген
Д	бөлшек
Е	сорғыш
Тапсырма № 83	Ересектер тобында бағдарлама бойынша балалар ... жапсырады.
А	симметриялы заттарды
В	затты
С	пейзажды
Д	ою - өрнектерді
Е	сәндік-қолданбалы бұйымдарды
Тапсырма № 84	Балалар жұмыстарын талдау кезінде тәрбиеші балаларда ... оятады .
А	жағымды эмоцияларын
В	психологиялық көңіл – күйін
С	эмоциялық жүктемені
Д	жағымсыз эмоцияларды
Е	сапалық көрсеткіштерді
Тапсырма № 85	Жұлмалау әдісін пайдаланып жасаған жапсыру ... болады.
А	біртүсті тегіс
В	теп-тегіс
С	тегіс түрлі түсті
Д	жартылай тегіс
Е	тегіс емес мамық бетті
Тапсырма № 86	Жеті жастағы балалардың жапсыру жұмысындағы ерекшелігі.
А	есте сақтау білмейтіні
В	зейін қоя білмейтіні
С	салыстыру және маңыздыны есте сақтауы
Д	жұмыс бағытын есте сақтамауы
Е	жұмысты орындай алмауы
Тапсырма № 87	Мектеп жасына дейінгі балалардың құрастыру әрекеті ... дамуына әсер етеді.
А	техникалық қабілеттерінің
В	қарым-қатынас
С	ойлауынын
Д	жаңа дағдылардың
Е	дүниетану
Тапсырма № 88	Балалабақшада құрастыру оқу сағатынын құрылымы ... анықталады
А	құрылыс материалының жинақ санымен
В	уақытымен
С	балалар санымен

Д	мазмұнымен
Е	жыл мезгілімен
Тапсырма № 89	Балабақшада құрастыруда конструкторлық әрекетінің түрі ... байланысты.
А	көрнекілікке
В	мазмұнына
С	қолданылатын материал түріне
Д	жыл мезгіліне
Е	үлестірмелі материалға
Тапсырма № 90	Мектеп жасына дейінгі балалардың құрастыру әрекетінде ойыншықтарды пайдалану ... дамытады.
А	ойын әрекетін
В	бөліктерді біріктіру әдісін
С	бөліктерді біріктіру формасын
Д	шапшандылығын
Е	көзкөргіштігін
Тапсырма № 91	Оқу сағатының аяғында балалар құрастырған құрылыстарымен ... қажет.
А	Жинап тастау
В	талдау
С	ойнау
Д	қарау
Е	зерттеу
Тапсырма № 92	Металлоконструкторлық бөліктерін өзара ... арқылы бекітеді.
А	шеге
В	желім
С	жіп
Д	болт және гайка
Е	ойық
Тапсырма № 93	Жаңа интерьерді ойластырудың эстетикалық принципі.
А	жихаздарды орналастыру
В	витраждар пайдалану
С	бөлменің тазалығы
Д	қабырғаларды безендіру
Е	көп жарық пен ауа болуы
Тапсырма № 94	Ойыншықтар мен мүсін мүсідеуде және сурет салуда ... негізгі көрнекілік болып саналады.
А	үлгі
В	табиғи материалдар
С	натюрморт
Д	көрме материалы
Е	үлестірмелі материал
Тапсырма № 95	Балабақшада сәндік-қолданбалы және ұлттық өнері арқылы ... орындалады.
А	тәрбие міндеттері
В	үйрету мәселесі
С	жылдық міндеттер
Д	топ бөлмесін безендіру
Е	сабақ өткізу әдісі
Тапсырма № 96	Балаларды сурет мазмұнына қызықтыру үшін пайдаланатын әдіс:

А	өзін кейіпкер орнына қою
В	оны қарау
С	әңгіме құрастыру
Д	қағазға салу
Е	оны зерттеу
Тапсырма № 97	Бейнелеу өнерінде дарынды және қабілетті балалар өз шығармашылықтарын ... қатысып дамытады.
А	мұражайға
В	драма үйірмесіне
С	үйірмеге
Д	театрға
Е	секцияға
Тапсырма № 98	Танымалы суретшілердің шығармаларымен таныстыру үшін ... ұйымдастыру қажет
А	көркем әдебиет кешін
В	ойындармен демалыс
С	экскурсия
Д	сурет көрмесін
Е	сурет салу
Тапсырма № 99	Балалардың өз бетімен бейнелеу әрекетімен айналасу үшін топ бөлмесінде ... ұйымдастырылады.
А	бейнелеу әрекетінің бұрышы
В	кітап бұрышы
С	сәндік бұрышы
Д	табиғат бұрышы
Е	еңбек бұрышы
Тапсырма № 100	Мектепалды даярлық тобының балаларын сәндік өнерімен таныстыру экскурсиясын ... ұйымдастырған жөн
А	мұражайда
В	паркте
С	топта
Д	театрда
Е	мектепте

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР

Негізгі әдебиеттер:

1. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы. Алматы, 2007ж.
2. Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы.
3. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2016 жылғы 12 тамыздағы № 499 бұйрығы.
4. М.С.Мұқашев, Н.А.Хамзин, А.Г.Сейтимов «Бейнелеу өнерінің оқыту әдістемесі», Астана: Фолиант, 2010.
5. В.Б. Косминская, Е.И. Васильева, Н.Б. Халезова и др. Теория и методика изобразительной деятельности в детском саду: Учеб. Пособие для студентов пед. ин-тов.
6. Г. В.Беда Основы изобразительной грамоты. - М., 1989.
7. Е.В. Баранова., А.М.«Савельева.От навыков к творчеству.Обучение детей 2-7 лет техникерисования» - Учебно методическое пособие.м.МОЗАЙКА-СИНТИЗ, 2009. 64с.
8. О.И. Божович. Очерки психологии детей,- М., 2006.
9. КомароваТ.С. Методика обучения изобразительной деятельности конструированию.-М. 2007.
10. Т.А.Цквитария. Нетрадиционные техники рисования. Интегрированные занятия в ДОУ.-М. ТЦ Сфера, 2011. 128 с.
11. Ж. Кастерман «Живопись: рисуй и самовыражайся»2002 г.
12. Г.М.Конева «Бумага: играем, вырезаем, клеим».2001 г
13. Р.Ж.Аубакирова, И.Б. Абрамская «Бейнелеу өнері» Сурет салу. Алматыкітап-2009.
14. Ф.Н.Жумабекова «Балабақша балаларына бейнелеу өнеріне баулуда көркемдік талғамын дамыту» Атамұра-2011.
15. Н.П.Сакулина, Т.С. Комарова «Балалар бақшасында бейнелеу жұмысы» оқу құралы, 2009ж.
16. Т.С.Комарова. Изобразительная деятельность детей в детском саду М, 2006.
17. Г.С.Альтшуллер «Найти идею: Введение в ТРИЗ - теорию решения изобретательных задач / Генрих Альтшуллер»,М., 2007 г.
18. С.И.ГинЗанятия по ТРИЗ в детском саду: пособие для педагогов дошкольных учреждений: 3-е изд.-Минск: ИВЦ Минфина,2007.
19. Н.Е.Веракса,А.Н.Веракса Проектная деятельность дошкольников. Пособие для педагогов дошкольных учреждений. М.: Мозаика-Синтез, 2008.
20. В.А.Силивон, Природа детского рисунка (психолого-педагогический аспект)/Монография. - Мн.: БГПУ им. М. Танка, 2000.
21. В.А.Силивон Когда ребенок рисует: Книга для воспитателей детского сада. – Минск: Нар.асвета, 1990. – 70с

22. Жұмабекова Ф.Н. Балабақшадағы бейнелеу іс-әрекетінің әдістемесі, Алматы: «Эпиграф» баспасы, 2016.
23. С. Андабекова Бейнелеу іс-әрекеті және құрастыру, Алматы: «Әлішер» баспасы, 2015.
24. Прутникова Т.Г. Құм терапиясы, Кокшетау: Келешек-2030, 2010.
25. Сағымбаев Ә. Бейнелеу өнерін оқыту әдістемесі: Оқу-әдістемелік құрал. – Астана: Фолиант, 2013.

Электронды ресурстар:

- 1) www.rc_dd.kz сайт республикалық мектепке дейінгі балалық шақ;
- 2) А. Давыдова «Сурет салу бойынша сабақтарды ұйымдастыру және өткізу»
- 3) <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id> Библиофонд;
- 4) "mailto:info@infourok.ru" \h;
- 5) UST.kz Ұстаз тілегі;
- 6) Ziatker.kz ҚР Білім және Ғылым порталы;
- 7) Білім айнасы;
- 8) Bilim al.